

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE
FAKULTA SOCIÁLNÍCH VĚD
Institut politologických studií

Petra López

Komparace rolí Juana Carlose a Simeona II. v procesu transformace a otázka monarchie a monarchismu ve Španělsku a v Bulharsku.

Diplomová práce

Praha 2008

Autor práce : **Petra López**

Vedoucí práce : **PhDr. Josef Mlejnek PhD.**

Oponent práce :

Datum obhajoby : **2008**

Hodnocení :

Bibliografický záznam:

LÓPEZ, Petra. *Komparace rolí Juana Carlose a Simeona II. v procesu transformace a otázka monarchie a monarchismu ve Španělsku a v Bulharsku*. Praha : Univerzita Karlova, Fakulta sociálních věd, Institut politologických studií, 2008. 100 s.
Vedoucí diplomové práce PhDr. Josef Mlejnek PhD.

Anotace:

Diplomová práce „Komparace rolí Juana Carlose a Simeona II. v procesu transformace a otázka monarchie a monarchismu ve Španělsku a v Bulharsku“ pojednává o přechodu k demokratickému systému a otázce postavení monarchie ve dvou konkrétních zemích, které jsem si ke komparaci vybrala a to ve Španělsku a v Bulharsku. V diplomové práci komparuji role španělského krále Juana Carlose a bývalého bulharského cara Simeona II v procesu přechodu Španělska a Bulharska k demokratickému systému s přihlédnutím k otázce postavení monarchie a monarchismu v obou zemích. Obě země jsou si v jednom podobné. Existence monarchie v nich byla na několik desítek let přerušena trváním nedemokratického systému. Rozdíl pak spočívá ve výchozích podmínkách Juana Carlose i Simeona. Historických i ekonomických. Na příkladu Simeona a Juana Carlose je v práci ukázáno, jak velkou roli může sehrát jedna klíčová osoba v rámci politického systému, jak jejím kladným působením či chybnými kroky může dojít přijetí monarchie jako politické formy státu, nebo jejímu vyloučení. Práce popisuje vnímání postavení monarchie v obou zemích v celospolečenském kontextu, jednotlivé proudy monarchismu a historické skutečnosti, které se na jejich existenci spolupodílely. S ohledem na značný časový rozptyl je práce rozdělena na historický přehled a dobu nedávno minulou.

Annotation:

Diploma thesis „Comparison of roles of Juan Carlos and Simeon II. in democratic transition and question of monarchy and monarchism in Spain and Bulgaria“ deals with democratic transition and question of monarchy in two concrete countries that I chose: in Spain and in Bulgaria. I confront king of Spain Juan Carlos and former tsar Simeon II. in the process of democratic transition and way they solve problems with acceptance or exclusion of monarchy. Both countries are similar in one issue: duration of monarchy was interrupted for a very long time by undemocratic regime. In the text is described, how a big role can enact one key person within political system, how its positive and concrete outcomes or committed errors could bring acceptance or exclusion of monarchy. The text is divided into historical part and present.

Klíčová slova:

přechod k demokracii, monarchie, Španělsko, Bulharsko, srovnání

Keywords:

democratic transition, monarchy, Spain, Bulgaria, comparison

Prohlášení :

- 1) Prohlašuji, že jsem předkládanou práci vypracovala samostatně a použila jen uvedené prameny a literaturu.
- 2) Souhlasím s tím, aby práce byla zpřístupněna veřejnosti pro účely výzkumu a studia.

V Praze dne 20.4.2008

Petra López

Poděkování :

Ráda bych tímto poděkovala PhDr. Josefu Mlejnkovi PhD. za jeho odbornou pomoc při sepisování této práce, za veškeré rady a stanoviska k tématu, které mi byly velkým přínosem i inspirací.

OBSAH:

Úvod.....	8
1) Španělsko před přechodem k demokracii a hlavní rysy jeho politického systému	11
1.1 Franco: cesta k moci.....	11
1.2. Historická tradice monarchismu ve Španělsku.....	18
1.2.1 Proudů monarchismu ve Španělsku.....	21
1.3 Generál Franco, diktátor.....	23
1.4 Charakteristika a etapy frankismu.....	32
1.4.1 Charakteristika frankismu.....	32
1.4.2 Etapy frankismu.....	35
1.4.3 Vztah církve a státu.....	37
2) Role Juana Carlose v procesu transformace	40
2.1 Otázka následnictví po roce 1969.....	40
2.2 Mocenské vákuum.....	42
2.3 Vývoj po smrti Franca.....	42
2.4. Juan Carlos v procesu transformace.....	44
2.5 Referendum a volby, sjednaný zlom.....	46
3) Konsolidace španělské demokracie a postavení monarchie	51
3.1 Volby 1977.....	51
3.2 Konsolidace demokracie ve Španělsku.....	54
3.3 Postavení monarchie ve Španělsku - současnost.....	58
4) Postavení monarchie před a v procesu přechodu k demokracii v Bulharsku	63
4.1 Historický přehled.....	63
4.1.1 Vznik a vývoj monarchie.....	63
4.1.2 Vývoj v letech 1878 – 1880.....	65
4.1.3 Státní převrat.....	66
4.1.4 Svržení Alexandra Battenberga.....	67
4.1.5 Balkánské války.....	68
4.1.6 První světová válka.....	69
4.1.7 Státní převrat 1923.....	73
4.1.8 Fašizující Bulharsko a 2. světová válka.....	76
4.2 Bulharský přechod k demokracii.....	80
4.2.1 Pád diktatury.....	80
4.2.2 Případ Todor Živkov.....	80
4.2.3 Nový politický vývoj.....	82
5) Snahy Simeona II. o znovunastolení monarchie a jeho působení v premiérském úřadu	88
5.1 Vstup Simeona II. do politiky.....	88
5.2 Národní hnutí Simeona II.....	90
5.3 Situace po parlamentních volbách v roce 2001.....	92

5.4	Problém konsolidace.....	95
5.5	Současná role Simeona II. v politice.....	96
5.6	Bulharsko v EU.....	97
6)	Srovnání španělského a bulharského přechodu k demokracii a otázky monarchismu v obou zemích.....	98
	Závěr.....	106
	Summary.....	109
	Použitá literatura a zdroje.....	111
	Projekt diplomové práce:.....	115

ÚVOD

Častým politologickým tématem jsou studie zabývající se přechody různých zemí k demokracii. Ani mě se toto i dnes aktuální téma nevyhlo. Ve své diplomové práci jsem však úmyslně zvolila trochu jiný přístup. Nejde mi jen o samotný přechod od nedemokratického systému k demokratickému, ale i o otázku postavení monarchie ve dvou konkrétních zemích, které jsem si ke komparaci vybrala a to ve Španělsku a v Bulharsku. Ač se může na první pohled zdát, že tyto dvě věci spolu primárně nesouvisí, vytýčila jsem si za cíl zkomparovat role španělského krále Juana Carlose a bývalého bulharského cara Simeona II v procesu transformace s přihlédnutím k otázce postavení monarchie a monarchismu v obou zemích. Na jejich příkladu jsem se rozhodla ukázat, jak velkou roli může sehrát jedna klíčová osoba v rámci politického systému, jak jejím kladným působením či chybnými kroky může dojít přijetí konstituční monarchie jako politické formy státu, nebo jejímu odmítnutí. Obě země jsou si v jednom podobné. Existence monarchie byla na několik desítek let přerušena trváním nedemokratického systému. Rozdíl pak spočívá ve výchozích podmínkách Juana Carlose i Simeona. Historických i ekonomických. Přičemž vše sehrává svou podstatnou roli.

Španělský přechod k demokracii často bývá považován za vzorový, neboť do tohoto procesu byly zahrnuty všechny důležité politické síly. Tím se přechod stal poklidným, konsensuálním. Zdrojem úspěchu španělského přechodu se stala nejen vůle k všeobecné spolupráci, ale především přesvědčení, že při vytváření pravidel politické soutěže nesmí být vynechána žádná významnější síla. Tím, kdo za tímto přístupem stál, je španělský král Juan Carlos , to on svým postojem a chováním významně přispěl k úspěchu transformačního procesu a později také i ke všeobecnému respektu Španělů k otázce existence monarchie. Je mu právem přisuzován lví podíl na relativně hladkém přechodu od Francova režimu k demokracii, ač se stal králem z řízení jiných, resp. na základě vůle diktátora Franca. Král, zpočátku přijímán s rozpaky, však ukázal, že umí vládnout. Odmítl náhlý demokratický zlom a vsadil na postupnou změnu. Nenaplnil obavy levice že bude oddaným frankistou ani obavy frankistů z odplaty za veškeré křivdy vůči jeho rodině. Monarchii Juan Carlos vrátil vážnost, vedl Španělsko na jeho cestě k plné demokracii, reformy pod jeho vedením se stávaly neodiskutovatelnou realitou. Svě zemi i dnes Juan Carlos vládne nenápadnou rukou, Španělům nic nevnucuje a tím si on i

Koruna získávají zasloužený respekt. Když v roce 2000 slavil čtvrtstoletí na trůně, vyjádřilo v průzkumech spokojenost s jeho působením plných 84 % Španělů. To je číslo, které má silnou vypovídající hodnotu.

Simeon byl svým způsobem politická „rarita“. Bulharský přechod k demokracii ale znovunastolení monarchie nepřinesl, ač Simeon II. vynaložil nemalé úsilí ve snaze „své zemi“ vládnout, získal však možnost Bulharsko vést z funkce premiéra, k čemuž mu jeho původ nesporně velmi pomohl. To se nikomu jinému z bývalých balkánských panovníků nepovedlo. Výsledný efekt ve formě přijetí monarchie to však nepřineslo. Ač Simeon na své působení v premiérském křesle vsadil vše, jeho taktika mu nevyšla. Jeho vláda nevykázala dostatečně dobré výsledky, které by Simeona mohly katapultovat do pozic nejvyšších. Ať už bychom pod tímto hledali prezidentský post či Korunu. Na analýzu budoucího hospodářského a s tím souvisejícího politického dění v Bulharsku je příliš brzy, na tvrzení, že monarchie se do Bulharska již nikdy nevrátí, však nikoli.

Jelikož se v části práce, hlavně v případě Bulharska, zabývám dobou relativně nedávnou, není možné k ní použít jako zdroj výhradně tištěné studie, proto jsou kromě odborné literatury dalším důležitým zdrojem práce články v periodickém tisku a rovněž internetové zdroje.

S ohledem na značný časový rozptyl je práce rozdělena na historický přehled a dobu nedávno minulou. Cílem této práce je také zachycení vnímání postavení monarchie v obou zemích v celospolečenském kontextu, popis jednotlivých proudů monarchismu a historických skutečností, které se na jejich existenci spolupodílely.

V první polovině Diplomové práce se budu zabývat španělským přechodem k demokracii a jeho hlavními rysy, nevynechám však ani klíčové události, jež generála Franca vynesly až na samý politický vrchol. Velká pozornost pak bude v textu věnována především roli, kterou v tomto historickém dění zaujal současný španělský král Juan Carlos a konsolidaci španělské demokracie a postavení monarchie v rámci politického systému.

Druhá část Diplomové práce bude věnována Bulharsku. Popsána bude historická tradice monarchismu v zemi a poté přinesu rozbor přechodu Bulharska k demokracii. Zásadním zlomem v této části práce bude vstup Simeona II. na politickou scénu, pozornost tak bude věnována jeho působení v premiérském úřadu a snaze o znovunastolení monarchie v zemi.

Část textu bude samozřejmě věnována také klíčovému srovnání španělského a bulharského přechodu k demokracii , vynechána nemůže být v tomto kontextu ani otázka monarchismu v obou zemích.

1) ŠPANĚLSKO PŘED PŘECHODEM K DEMOKRACII A HLAVNÍ RYSY JEHO POLITICKÉHO SYSTÉMU

1.1 Franco: cesta k moci

Španělská společnost stejně tak jako i podstatná část novodobé španělské historie byla silně ovlivněna osobou generála Francisca Franca. Jistým paradoxem je, že Franco, ačkoli sám sebe vnímal jako Bohem seslaného pro vedení španělské společnosti a tento pocit v něm později umocňovala také všude šířená oficiální propaganda Hnutí¹, musel denně zápasit s vlastními a niternými pocity méněcennosti.² To ovšem neznamená, že by nedokázal vynakládat obrovské úsilí k tomu, aby svou osobu zahalil rouškou tajuplnosti a uchovával své pravé úmysly druhým utajeny. Značně mu přitom pomáhal jeho talent vyhýbat se přímým a konkrétním odpovědím, ať už se týkaly čehokoliv.

Franco byl typickým armádním důstojníkem své doby, silně formován toledskou akademií, kde absolvoval svá studia a denně slýchal odsudky vůči katalánským revolucionářům. Již tehdy cítil hlubokou nenávist vůči všemu levicovému, později doplněnou i o odpor ke svobodným zednářům, přičemž obojí bez jakéhokoli racionálního jádra dokázal obnižovat ze všeho, co ve svém životě a životě španělské společnosti pokládal či vnímal za špatné. Jeho základní přesvědčení, že armáda je strůjcem budoucího osudu země a on je předurčen ji vést, se v něm zformovalo během pobytu v Africe a neopustilo ho až do konce života. Faktem je, že jeho přístup k praktickému životu byl vždy ryze vojenský. V Africe si rovněž zvykl automaticky spojovat vládu s bezuzdným potlačováním lidských práv.³

Dá se říct, že Franco v zásadě nikdy netoleroval ani ten nejmenší prohřešek či urážku na adresu armády nebo vlasti (slabé výjimky tvořily případy týkající se osobně členů jeho rodiny). Když se roce 1930 ve Španělsku zformovalo Hnutí proti monarchii s cílem svrhnout krále Alfonse XIII. (jednalo se o širokou frontu socialistů, republikánů, baskických a katalánských nacionalistů, stejně jako renegátů z řad šlechty.⁴) byl Franco přizván, aby se ke spiklencům přidal s co největším počtem důstojníků a společně s nimi

¹ Jméno dané frankistickému režimu (Movimiento Nacional)

² PRESTON, Paul, *Franco*, Praha: BB art, 2001, s. 11

³ PRESTON, Paul, *Franco*, Praha: BB art, 2001, s. 54

⁴ PRESTON, Paul, *Franco*, Praha: BB art, 2001, s. 67

se zasadil o pád monarchie. Nabídku tehdy Franco odmítl. Nemohl si však nevšimnout, jak velice je obyvatelstvo nespokojeno s diktátorským režimem Miguela Primo de Rivery. Jeho postoj změnily až volby z dubna 1931, v nichž se drtivá většina městských voličů vyslovila pro republiku⁵. Ty ve svém důsledku způsobily pád krále, který se na základě povolebního výsledku rozhodl Španělsko opustit.⁶ A to i přesto, že se jednalo o komunální volby, jejichž výsledek ho formálně k ničemu nenutil.⁷

Parlamentní monarchie krále Alfonse XIII.⁸ vykazovala do roku 1917 relativní stabilitu⁹, vycházela ze systému dvou politických stran - strany liberální a konzervativní, které se střídaly u moci. Byl napodobován anglosaský model, ten ovšem v podmínkách jihoevropské země, kde realita denního fungování směřovala spíše k systému více stran, nebyl příliš vhodný. Právě neschopnost tohoto dvoustranického systému vstřebat nové politické proudy, které s sebou přinášela rodící se regionální pluralita a rozvíjející se dělnické hnutí, byla příčinou ústavní krize v letech 1917 až 1923.¹⁰ Pokus překonat tento rozpor reformou ústavy v roce 1917 ztroskotal. Obě politické strany byly stranami středu, spočívala na nich stabilita režimu na základě principu tzv. klidného střídání u moci.¹¹ Konzervativci měli za úkol přitažlivě působit na tradicionalisty, liberálové měli naopak přitahovat republikány, přičemž platilo, že obě politické strany na sobě byly existenčně závislé.

Španělsko se v této době víceméně politicky dělilo na přívržence monarchie a přívržence republiky. Zatímco monarchisté chápali monarchii jako posvátnou instituci, těsně spjatou s katolictvím, republikáni naopak chtěli prosadit nejen institucionální změnu, ale také důrazně projevit svůj názor v otázce náboženství.¹² Pro monarchisty (obě konstituční strany – liberální a konzervativní byly monarchistickými) byla republika ztělesněním nepořádku, ztráty prestiže a lesku národa.

⁵ Ve volbách zvítězily republikánské a socialistické strany

⁶ PRESTON, Paul, *Franco*, Praha: BB art, 2001, s.70

⁷ Král tehdy reagoval na vítězství protimonarchistických stran. Jedním z přechodných útočišť se králi stalo také území tehdejšího Československa, vzhledem k příbuzenským vztahům mezi španělskou královskou rodinou a Klementem Metternichem pobýval král hlavně na západočeském zámku Kynžvart. V roce 1925 španělský monarcha dokonce přijal od prezidenta Masaryka řád Bílého lva. (Vilallonga, 1995, s. 9)

⁸ Alfons se jal panovnického úřadu 17.5.1902, po té co dovršil ústavou předepsaný věk 16-cti let a ukončil tak regentskou vládu své matky Marie Kristiny.

⁹ Platila ústava z roku 1876

¹⁰ UBIETO, Arteta Antonio aj, *Dějiny Španělska*, Praha: Lidové noviny, 1995, s. 570

¹¹ UBIETO, Arteta Antonio aj, *Dějiny Španělska*, Praha: Lidové noviny, 1995, s. 608

¹² UBIETO, Arteta Antonio aj, *Dějiny Španělska*, Praha: Lidové noviny, 1995, s. 616

Ústavní systém dvou stran nemohl a ani defacto neodpovídal komplikovanému rozvrstvení španělské společnosti, kde se překrývaly tři dualismy : monarchie versus republika, centralismus nebo autonomie, buržoazie versus dělnické hnutí, a které výrazně ovlivňovaly dynamiku státu i politiky. Není divu, že se tento model vyčerpal. V letech 1917 – 1923 došlo ke třiceti vládním krizím. Vzhledem k tendenci řešit spory impulzivně až násilně, se politická krize mohla jen prohlubovat.

Po vcelku chaotických letech byla ve Španělsku v roce 1923 nastolena diktatura generála Prima de Rivery, v podstatě podporována armádou, která dospěla k názoru, že parlamentní systém plně vyčerpal své možnosti, buržoazií, která toužila po stabilitě, ale i velkostatkáři a církevními kruhy. Král tehdy svou kontrasignací v podstatě stvrdil souhlas s přerušením ústavnosti diktátorským režimem, nicméně trval na tom, že ústava z roku 1876 se nebude upravovat, byť jen dekretem.

Činnost Prima de Rivery se nesla v duchu hesla: vlast, katolická víra a monarchie.¹³ Byl „obnoven“ sociální mír a zajištěn veřejný pořádek, tím si režim v očích veřejnosti získal prestiž. Základnu režimu tvořil Vlastenecký svaz¹⁴, jakási jednotná strana a sdružení osob všech názorů v jednom. Původní politické strany byly „nahrazeny“ korporacemi. Primo de Rivera popřel, že by se byl inspiroval Mussolinim, nicméně ve skutečnosti ho fašismus ohromoval.¹⁵ Mussoliniho vychvaloval jako osobu světového významu, která ve své zemi dosáhla pořádku a spravedlnosti. Oba režimy – tj. diktatura Prima de Rivery i fašismus- sdílely stejná témata týkající se nacionalismu a autoritářství, nicméně dosahovaly málo společného v jejich konkrétním pojetí a dokonce se roce 1925 oba režimy od sebe značně odcizily.¹⁶ Ačkoli Madrid nezamýšlel kopírovat italské postupy, a i přestože existovaly značné rozdíly mezi oběma zeměmi, fašismus měl jako model k diktatuře Prima de Rivery obsahově nejbližší.

Španělsko se hospodářsky jakž takž rozvíjelo, politicky ale prohrálo - režim ve skutečnosti neprovedl žádnou ústavní reformu. A ani diktatura, ač s dobrými úmysly, nemohla představovat východisko z hluboké krize, v níž se Španělsko na konci 30. let ocitlo.

¹³ UBIETO, Arteta Antonio aj, *Dějiny Španělska*, Praha: Lidové noviny, 1995, s. 636

¹⁴ Vznikl v dubnu 1924

¹⁵ PAYNE, G. Stanley, *Fascist Italy and Spain, 1922 -1945*, in : SPAIN AND THE MEDITERRANEAN SINCE 1898, London 1999, s.100

¹⁶ PAYNE, G. Stanley, *Fascist Italy and Spain, 1922 -1945*, in : SPAIN AND THE MEDITERRANEAN SINCE 1898, London 1999, s. 101

Volby z roku 1931, které otevřely cestu vyhlášení Druhé republiky, znamenaly pro Franca, zarytého konzervativce a stoupence krále, pořádný šok, především protože měl pocit, že jeho hvězdná vojenská kariéra tímto skončila.¹⁷ Volby skončily ve velkoměstech vítězstvím levice – koalice republikánů a socialistů. Téměř ve všech metropolích se voliči vyslovili pro republiku.

Král, který odmítal rozpoutat ve španělských ulicích násilí, Španělsko opustil, ale abdikaci s nadějí, že jeho nástupce rozbouřenou situaci v zemi změní, odmítl. Protože většina armádních důstojníků byla tehdy monarchisty, není nikterak udivující, že zlatá a rudá vlajka monarchie vlála nad akademií v Zaragoze ještě týden po vyhlášení republiky. Pro Franca byl tento způsob protestu jistým vyjádřením, adresovaným jeho okolí, jímž dával najevo, že s novým režimem nesouhlasí a i nadále podporuje krále¹⁸. To však nic nemění na skutečnosti, že již tehdy byl hluboce přesvědčen, že pouze armáda - samozřejmě pod jeho osobním velením, je tou nejvyšší instancí, která má právo rozhodovat o osudu země.

14. dubna 1931 Revoluční výbor převzal funkci vlády. Týž den byla ve Španělsku vyhlášena Druhá republika. Byla vypracována a schválena nová ústava. V roce 1932 obdrželi Katalánci svůj autonomní statut, který jim přiznával vlastní vládu i široké pravomoce v domácích záležitostech.¹⁹ Republika to však neměla lehké, kromě ekonomických a sociálních problémů, ji sužovaly požadavky anarchistů i nacionalistů. V napjaté atmosféře doprovázané porušováním veřejného pořádku vznikly desítky politických stran a uskupení. Nejsilnějším subjektem byla Socialistická strana. Italský fašismus našel na španělské půdě propagátora v Josém Antoniovi Primo de Riverovi, pozdějšímu zakladateli falangy.²⁰

Italská politika byla vůči Druhé republice víceméně korektní, nezměnilo se to ani poté, co v březnu 1934 Italo Balbo, ministr italských vzdušných sil, v Římě přijal delegaci zástupců španělských monarchistických stran, alfonsovskou Renovacion Española a karlistickou Comunión Tradicionalista, s nimiž podepsal tajnou dohodu pojednávající mimo jiné i o finanční podpoře za účelem svržení republikánského režimu. Ve

¹⁷ PRESTON, Paul, *Franco*, Praha: BB art, 2001, s.70

¹⁸ PRESTON, Paul, *Franco*, Praha: BB art, 2001, s.74

¹⁹ CHALUPA, Jiří, *Jak umírá diktatura. Pád Frankova režimu ve Španělsku*, Olomouc: Votobia, 1997, s.13

²⁰ CHALUPA, Jiří, *Jak umírá diktatura. Pád Frankova režimu ve Španělsku*, Olomouc: Votobia, 1997, s. 145

skutečnosti totiž bylo z této podpory realizováno jen velmi málo a Mussolini později celou dohodu dokonce anuloval²¹.

Republikánské vlády se snažily o oddělení státu od církve a rovněž o reformu armády. Mezitím se značně polarizovala politická scéna. Mocenský postup pravice dočasně zablokoval neúspěšný pokus o převrat gen. Sanjurja ze srpna 1932 v Seville, přesto monarchistické i ultrapravicové skupiny téměř bez ustání konspirovaly až do osudného roku 1936. Směs různých politických i ekonomických zájmů vytvářela výbušnou atmosféru a způsobovala radikalizaci politické scény i pouliční nepokoje. Násilí na ulicích bylo každodenní realitou. Výbušná atmosféra nakonec explodovala 13. července 1936 zavražděním předáka opozice José Calva Sotela. Šlo o odvetu za předchozí vraždu republikánského poručíka Castilla. Situace ve španělských ulicích byla dost neutěšivá. 18. července se vzbouřili nespokojení generálové a zahájili povstání proti republikánské vládě.²² Vojenské povstání začalo v Melille a šířilo se dál. 1. října 1936 byl Franco jmenován ministerským šéfem státu a generalissimem vojsk, tím ve svých rukou zkoncentroval vedoucí funkce. Současně s tím docházelo ke sjednocování různých bojových seskupení v jedinou povolenou stranu – tzv. Národní hnutí (Movimiento nacional, 18. dubna 1937 povinně fúzovala falanga²³ a Comunió n Tradicionalista - karlisté²⁴). Franco tehdy formálně odmítl, že by falanga byla fašistická, ale připustil, že někteří z členů s fašismem sympatizují. Ač by se mohlo zdát, že oba režimy zpočátku vykazovaly společné znaky, (jediná povolená strana - její role byla však relativně nízká a významově naprosto nesrovnatelná s úlohou totalitních státostran, korporativismus apod), nelze způsob vládnutí Franca označit za fašistický, ač v jistých momentech vlády s některými komponenty fašistické ideologie takticky operoval.

Poté, co byl Jose Antonio Primo de Rivera zastřelen ve vězení v Alicante, stanul Franco v nejvyšším vedení i této organizace. 3. června 1937 při letecké havárii zemřel gen. Mola, osovateľ spiknutí z roku 1936. Francovi se otevřela cesta k moci bez obav

²¹ PAYNE, G. Stanley, *Fascist Italy and Spain, 1922 -1945*, in : SPAIN AND THE MEDITERRANEAN SINCE 1898, London 1999, str.103

²² CHALUPA, Jiří, *Jak umírá diktatura. Pád Frankova režimu ve Španělsku*, Olomouc: Votobia, 1997, s. 13

²³ Španělská fašistická strana, založena pod vedením J.A.Primo de Rivery v roce 1933 spojením španělských fašistických stran. Do roku 1937, kdy podpořila vojenský puč, byla v podstatě nevýznamná. Během občanské války ji Franco ovládl a sloučil s hnutím tradicionalistů. Až do 50.let byla hlavní oporou Francova režimu, poté její vliv poklesl. Rozpuštěna byla v roce 1977.

²⁴ Karlisté-byli součástí Francovy koalice během občanské války. Politické hnutí, účastník španělské politiky od r.1833, později sjednoceni pod Falangistickou stranou. Podporovali nároky karlistických pretendentů na špan. trůn.

z posledního potencialního protivníka. Z počáteční pozice váhavého účastníka povstání se rychle stal jedním z jeho hlavních protagonistů.

Franco sice po roce 1931 neskryval své antipatie vůči nové vládě, nicméně jí disciplinovaně „sloužil“ až do samotného července 1936, kdy podle jeho názoru zemi hrozila komunistická revoluce²⁵. Pokus o revoluci v Asturii a Katalánsku v r. 1934²⁶ Franco chápal jako útok na samu podstatu systému a únorové volby z r. 1936, v kterých zvítězila Národní fronta²⁷, už pro něj byly poslední kapkou. Rebelie se ovšem proměnila v krutou občanskou válku. Trauma, které si Španělé z tohoto konfliktu odnesli, se stalo jedním z významných faktorů jejich pozdější politické apatie. Průběh války byl pro ně natolik šokující, že se během Francovy diktatury, která je v podstatě výsledkem španělské občanské války, proti jednání Caudilla, až na malé výjimky příležitostných stávek, Španělé příliš nebouřili. Série hrůz, které prožili, pro ně byla obrazem drásajím nervy. Francovi vítězství v občanské válce poskytlo jakési charisma spasitele národa před bratrovražednými masakry, přičemž se poněkud zapomínalo, že právě on sám je za bezpočet oněch rozpoutaných běsů přímo zodpovědný.²⁸ Jádrem Francovy legitimacy se stalo vítězství v občanské válce.

Krvavý konflikt skončil v roce 1939 vítězstvím lépe organizovaných frankistů²⁹. Následovalo důkladné „očistění“ španělské společnosti od všeho, co neslo známky komunismu a všeho, co připomínalo Druhou republiku, byly zrušeny odbory i politické strany. Občanská válka vyústila ve zcela úplnou eliminaci politické svobody a na jejím konci zůstalo Španělsko až do konce 70. let rozděleno na tábor vítězů a poražených.

Po ukončení občanské války Francova víra, že byl osudem předurčen k tomu, aby sehrál roli spasitele Španělska, ještě více zesílila. Franco ve spolupráci s církví³⁰ prezentoval občanskou válku jako „křížovou výpravu“, boj Dobra proti Zlu.³¹ Zákonem

²⁵ CHALUPA, Jiří, *Jak umírá diktatura. Pád Frankova režimu ve Španělsku*, Olomouc: Votobia, 1997, s. 20

²⁶ Poté, co do vlády Lerrouxových radikálů vyslala CEDA (Španělská konfederace autonomních pravicových stran) své tři ministry, zorganizovali socialisté a anarchisté protivládní povstání, které se v Asturii rozrostlo v malou občanskou válku. Při potlačování nepokojů Franco neváhal použít velmi nekompromisní postup.

²⁷ složena z levicových republikánů a liberálů, socialistů, komunistů, katalánských nacionalistů a anarchistů

²⁸ CHALUPA, Jiří, *Jak umírá diktatura. Pád Frankova režimu ve Španělsku*, Olomouc: Votobia, 1997, s. 15

²⁹ Za velké vojenské pomoci fašistické Itálie a Německa

³⁰ Církev se pod vlivem událostí a pronásledování svých příslušníků republikány postavila na stranu Hnutí

³¹ CHALUPA, Jiří, *Španělsko, Stručná historie států*, Praha: Libri, 2005, s.153

o politické odpovědnosti z 9.2.1939 bylo čtyřicet stran a odborových organizací, sdružení stejně jako zednářských lóží postaveno mimo zákon. Ve vztahu k Ose (pohybujeme se v období probíhající 2. sv. války) byla prováděna politika přátelství bez závazků.

Franco bez váhání zrušil autonomní statuty a ústavy pro Basicko a Katalánsko a zakázal oficiální používání jiných jazyků než španělštiny.³² Neměl ani v nejmenším úmyslu v nejbližší době vrátit pravomoci, které mu byly uděleny, zpět do rukou krále.³³ Ačkoli byl do funkce hlavy státu 1.10.1936 uveden hlavně proto, že byl tehdy považován za nejlepší možnou volbu, zaručující, že monarchie bude opět v příhodnou dobu restaurována³⁴. Nelze sice zcela vyloučit, že Franco chvílemi uvažoval o možnosti někdy v hodně vzdálené budoucnosti umožnit restauraci monarchie, nicméně stále častěji dával ve svých proslovech najevo, že monarchie jako taková začala upadat krátce po smrti Filipa II. a jen on sám může dovést Španělsko k jeho někdejší slávě.³⁵ Vítězství v občanské válce vnímal jako první krok na cestě k obnovení imperiální slávy Španělska.

³² CHALUPA, Jiří, *Jak umírá diktatura. Pád Frankova režimu ve Španělsku*, Olomouc: Votobia, 1997, s. 37

³³ Donu Juanovi, legitimnímu nárokovateli španělské koruny, synu krále Alfonse XIII., neumožnil bojovat na straně nacionalistů (údajně proto, aby neohrozil jeho bezpečnost), tím se zbavil hrozby, že by si mohl nárokovat vítězství v občanské válce pro Korunu. (Preston, 2005. s. 9)

³⁴ PRESTON, Paul, *Franco*, Praha: BB art, 2001, s. 645

³⁵ PRESTON, Paul, *Franco*, Praha: BB art, 2001, s. 244

1.2 Historická tradice monarchismu ve Španělsku

Od 5. století na území Pyrenejského poloostrova vznikala germánská království. V 6. století toto území sjednotili Vizigóti, ti však později podlehli Arabům. Boj za znovudobytí země, znám pod pojmem reconquista, začal ve století devátém a byl završen dobytím Granady.³⁶

Jedním z nesporně nejvýznamnějších období španělských dějin je panování katolických králů Isabely Kastilské a Ferdinanda Aragonského (jednalo se o personální unii). Za jejich vlády, na přelomu 15. a 16. století vznikl termín rey de España. Do období jejich panování spadá také objevení Ameriky v roce 1492, které se stalo nejen jednou z nejdůležitějších událostí v dějinách, ale i jedním z hlavních zdrojů španělského bohatství a moci.³⁷ V osobě Karla I. (jako španělský král vládl od roku 1516, od roku 1519 pak jako Karel V. německý císař) došlo k propojení dvou významných panovnických rodů, a sice Habsburků a španělských Trastámaras³⁸. Karel zdědil vskutku nezměrné impérium – kastilsko-aragonské království s rozsáhlými državami v Itálii, potenciálně celým americkým kontinentem a bohaté, prosperující Nizozemí³⁹. Jako císař pak držel kontrolu ještě nad svatou říší římskou, tj. střední Evropou. On a jeho potomci Španělsku vládli po celá dvě století. V tom 16., za vlády Karla a Filipa II. se z Pyrenejského poloostrova stala nejvýznamnější mocnost západního světa. Ve století 17. pak nastal pozvolný, ale již nezadržitelný úpadek. Ve Španělsku tehdy vládli habsburští panovníci Filip III, Filip IV., a Karel II. Ve druhé polovině 17. století Španělsko ještě nominálně představovalo významné impérium s desítkami zámořských kolonií, ale velmi rychle se propadalo do chudoby. Ač se finance záplatovaly americkým stříbrem, z ekonomického hlediska nastaly časy plné bídy a utrpení. Všestranný úpadek země pak vyvrcholil za vlády Karla II. (do roku 1700), na němž se neblaze projevil

³⁶ HONZÁK, František aj, *Státy a jejich představitelé*, Praha: Libri, 1994, s. 302

³⁷ CHALUPA, Jiří, *Španělsko, Stručná historie států*, Praha: Libri, 2005, s. 58 a 63

³⁸ Isabela Kastilská i Ferdinand Aragonský pocházejí z dynastie Trastámara

³⁹ Termín, který označoval v té době celý Benelux, (Chalupa, 2005, s. 67)

tradiční habsburské sňatky mezi blízkými příbuznými.⁴⁰ Španělsko se začalo postupně propadat do bezvýznamnosti.

Dynastie, že které pochází Juan Carlos, je téměř souvisle spjata s historií Španělska od počátku 18. století. Rod Bourbonů dosedl na trůn ve Španělsku poté, co jej uvolnili v roce 1700 Habsburkové.⁴¹ To už bylo Španělsko ale poměrně chudou a zaostalou zemí. Filip V. Bourbonský (španělský král od roku 1700) a jeho následovníci vystupovali jako absolutističtí vládci, ve svých rukou drželi nejvyšší exekutivní, legislativní i soudní moc.

Po nástupu Napoleona k moci, za vlády Karla IV., se Španělsko na několik let stalo „hračkou v rukou korsičana“⁴². V březnu 1808 nespokojenost Španělů s vládou Karla IV. vyvrcholila, poprvé v moderní historii země se lid obrátil proti svému panovníkovi – Karel byl přinucen abdikovat ve prospěch svého syna Ferdinanda. Napoleon ale výsledky rebelie neuznal. Ferdinand tak musel otci korunu vrátit. Nakonec ji získal Josef, bratr Napoleona. V souvislosti s tím v zemi vypuklo otevřené povstání, madridané zaútočili na francouzské vojáky. V letech 1808 – 1814 zemi pustošila válka za nezávislost.⁴³ V roce 1812 parlament vyhlásil ústavu⁴⁴, která postavení koruny upravila. Podle nové konstituce byl držitelem svrchované moci v zemi lid, reprezentovaný poslanci v parlamentu. Panovník již nebyl chápán jako král z Boží vůle. Krále, který ztratil legislativní pravomoc, bylo nutno poslouchat, jen pokud vládl v souladu s vůlí národa.⁴⁵ Josef Bonaparte se do Francie vrátil v roce 1813, na konci téhož roku oficiálně uznal Ferdinanda za krále španělského. Bourboni se tak mohli vrátit zpět na španělský trůn.

19. století nepřineslo Španělsku ani toužený klid ani prosperitu. Spíše naopak, zemi zmítal neklid ve formě vojenských převratů, napětí mezi bohatými a chudými a zrod regionálních nacionalismů (Katalánie, Baskicko). Proti sobě stály dva nesmiřitelné tábory: liberálové⁴⁶ a konzervativci⁴⁷. Jakoby to samo o sobě nestačilo, byl počátek isabelské epochy (1833-1868) poznamenán velkou dynastickou krizí. Krajní pravice

⁴⁰ CHALUPA, Jiří, *Španělsko, Stručná historie států*, Praha: Libri, 2005, s. 86

⁴¹ VILALLONGA, José Luis de, *Hovory s Juanem Carlosem králem španělským*, Praha: Český spisovatel, 1995, s. 7

⁴² CHALUPA, Jiří, *Španělsko, Stručná historie států*, Praha: Libri, 2005, s. 104

⁴³ CHALUPA, Jiří, *Španělsko, Stručná historie států*, Praha: Libri, 2005, s. 104-106

⁴⁴ Ferdinand VII. ji po svém nástupu na trůn zrušil

⁴⁵ CHALUPA, Jiří, *Španělsko, Stručná historie států*, Praha: Libri, 2005, s. 110

⁴⁶ Buržoazie, intelektuálové, důstojníci propagovali parlamentní demokracii

⁴⁷ Šlechta, velkostatkáři, církev podporovali absolutismus

odmítla uznat nástupnická práva Isabely, dcery Ferdinanda VII. a prosazovala jako budoucího krále Carlose Mariu Isidra, bratra Ferdinanda. Tak se zrodil tábor tzv. Karlistů. Po smrti Ferdinanda se karlisté chopili zbraní a zahájili první občanskou válku.⁴⁸ Mimo to bigotně katoličtí a dogmatictí karlisté vystupovali proti centralizaci a dožadovali se respektování regionálních odlišností. Není proto nijak překvapující, že jim to vyneslo podporu Basků a Katalánců.⁴⁹

60. léta 19.století se nesla v duchu postupného úpadku režimu. Ve Španělsku uzrávala touha nastolit republiku, vzorem, k němuž Španělé obdivně vzhlíželi, byly Spojené státy americké⁵⁰. Republika v nich evokovala představu naděje a všeléku na „nemoci“ země. První experiment s republikou však přišel v době vleklé ekonomické krize. Nadšení z nového státního zřízení se v těchto podmínkách rychle změnilo ve zklamání. Vědět o sobě opět začali dávat karlisté. Požadavek? Na trůn chtěli dosadit svého pretendenta Karla VII.. Stále častěji se také hovořilo o návratu Bourbonů.⁵¹

Za španělského krále byl nakonec v lednu 1875 prohlášen Bourbon Alfons XII.. O rok později byla vyhlášena nová ústava, v souladu s ní král vládl zemi ve spolupráci s dvokomorovým parlamentem. Když ovšem král na podzim roku 1885 předčasně (na tuberkulózu) zemřel a nezanechal zemi následníka, restaurovaná bourbonská monarchie se opět otřásala v základech. Okamžitě byl proto podepsán tzv. Pakt z Parda, zajišťující trůn pro regentku Marii Kristinu. Té se v květnu 1886 narodil syn (Alfons XIII.) v jehož osobě bourbonská mužská linie pokračovala.⁵²

⁴⁸ Do boje je hnala hlavně církev, která se cítila být ohrožena liberálními reformami.

⁴⁹ CHALUPA, Jiří, *Španělsko, Stručná historie států*, Praha: Libri, 2005, s.119

⁵⁰ Jediná mocnost, která Španělskou republiku uznala

⁵¹ CHALUPA, Jiří, *Španělsko, Stručná historie států*, Praha: Libri, 2005, s. 123-126

⁵² CHALUPA, Jiří, *Španělsko, Stručná historie států*, Praha: Libri, 2005, s. 131

1.2.1 Proudý monarchismu ve Španělsku

Vedle centralistického a unitaristického monarchismu konstitučních stran (alfonsistů) existoval ve Španělsku ještě regionalistický monarchismus tzv. tradicionalismus (též karlisté⁵³), jehož dynastickým představitelem byl od roku 1909 syn a následník Karla VII., Jaime z bourbonské dynastie. Tradicionalismus působil v rámci celé společnosti, nicméně politicky se projevoval v době vlády Alfonse XIII. značně slabě - nedokázal překročit hranice svého vlivu, působil tedy jen geografických hranicích karlistického hnutí z 19. století, převážně pak na venkově.⁵⁴ Vůdcem španělského hnutí Comunióń Tradicionalista byl představitel karlistů Don Francisco Javier de Bourbon⁵⁵.

Podporovatelé nárokovatele trůnu Dona Juana (hrabě Barcelonský, syn krále Alfonse XIII., právoplatný dědic španělské Koruny)⁵⁶, chtěli obnovit tradiční bourbonskou monarchii, jejíž trvání bylo přerušeno nástupem republiky (to by bylo přijatelné i pro některé falangisty, nicméně muselo by jít o monarchii uznávající principy Movimienta)⁵⁷. 29.ledna 1959 se stoupenci Dona Juana sešli v madridském hotelu, aby společně založili monarchistické sdružení Unión Española. Její založení bylo dokonalým důkazem neklidu, který zmítal frankistickou koalicí. Přítomni se shodli, že monarchie nemůže být dosazena diktátorem, ale španělským lidem a nemůže být založena na vítězství v občanské válce.⁵⁸ Veřejně sdružovat se začali i stoupenci Juana Carlose. Franco vnímal jakékoliv snahy k obnovení monarchie velmi nelibě, začal na Juana Carlose a jeho otce vyvíjet tlak tím, že v tichosti začal podporovat Alfonse de Bourbon-

⁵³ Karlisté-byli součástí Francovy koalice během občanské války. Politické hnutí, účastník španělské politiky od r.1833, později sjednoceni pod Falangistickou stranou. Podporovali nároky karlistických pretendentů na špan. trůn.

⁵⁵ ELLWOOD, Sheelagh, *Franco: člověk, voják, diktátor*, Brno:Books, 1999, s. 107

⁵⁶ Titul Princ Asturský získal díky tomu, že jeho bratři Alfonso a Jaime se nároku na trůn dobrovolně vzdali. Don Jaime byl hluchoněmý, souhlasil proto, že se vzdává svých práv na trůn i za své potomky. Jeho nároky na španělskou korunu by byly tak či onak zpochybněny vzhledem k jeho sňatku s neurozenou Italkou Emmanuelou Dampierre Ruspoli. Jeho bratři Don Gonzalo i Alfonso byli hemofilici, zemřeli na následky krvácení při autonehodě.(Preston, 2005, s.4-5)

⁵⁷ PRESTON, Paul, *Franco*, Praha: BB art, 2001, s. 525

⁵⁸ PRESTON, Paul, *Franco*, Praha: BB art, 2001, s. 560

Dampierrea.⁵⁹ Někteří falangisté si to vyložili po svém a začali veřejně požadovat, aby na trůn dosedl „modrý princ“.⁶⁰ Obzvláště člen ministerského kabinetu Solís dával přednost tomu, aby po odchodu Franca usedl na trůn Alfonso, jelikož se ovšem Don Jaime v roce 1933 dobrovolně zřekl trůnu a poté si vzal ženu neurozeného původu, byl nárok jeho syna na trůn dosti pochybný.⁶¹

V roce 1963 si Hugo de Borbón Parma, syn karlistického nárokovatele trůnu⁶² Dona Javiera změnil jméno na Carlos Hugo. Jeho snaha podpořit svůj požadavek na karlistické následnictví⁶³ ovšem nic nezměnila na faktu, že byl francouzským občanem.

V listopadu 1965 poskytl Manuel Fraga interview deníku The Times, v němž uvedl, že je stále více přijímáno, že se budoucím králem stane Juan Carlos. Čelní představitelé falangy na to rozjeli hysterickou kampaň na podporu Alfonse. Bylo to poprvé, kdy se člen kabinetu vyjádřil k otázce monarchismu tak přímo. Je přitom dost nepravděpodobné, že by k tomu mohlo dojít bez předchozího souhlasu Franca.⁶⁴

Franco nechával otázku nástupnictví na venek úmyslně otevřenou, ve skutečnosti už ale vyloučil, že by králem mohl být Don Juan (chtěl být králem všech Španělů, takový liberalismus Franco nepřipouštěl ani ve snu) ani Javier a Carlos Hugo, neboť byli cizinci a tudíž by jako kandidáti na trůn neobstáli.⁶⁵ Nakonec byl stejně tento karlistický⁶⁶ nárokovatel trůnu (Don Hugo–Carlos de Borbón – Parma) na podzim roku 1968 za politické intriky poslán do exilu.

Situace se maličko zkomplikovala v březnu 1972, kdy se Francova vnučka María del Carmen provdala za nejstaršího syna Dona Jaime, Alfonse de Bourbon-Dampierreho. Tento sňatek značně povzbudil falangistické ambice o modrém impériu. S podporou kliky z El Parda se Alfonso snažil Franca přesvědčit, aby jej obdařil titulem, díky kterému by mohl konkurovat Juanu Carlosovi. Don Juan de Borbón se těmto snahám

⁵⁹ Syn Dona Jaimeho, bratra Dona Juana

⁶⁰ Modrá byla barvou falangy

⁶¹ PRESTON, Paul, *Franco*, Praha: BB art, 2001, s. 599

⁶² Karlisté za nárokovatele trůnu v podstatě uznávali Dona Javiera de Bourbon Parma a jeho syna Huga. Bylo veřejným tajemstvím, že na základě instrukcí Solise Movimiento finančně podporovalo Dona Huga.

⁶³ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s. 184

⁶⁴ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s. 192

⁶⁵ PRESTON, Paul, *Franco*, Praha: BB art, 2001, s. 600

⁶⁶ Karlisté-byli součástí Francovy koalice během občanské války. Politické hnutí, účastník španělské politiky od r. 1833, později sjednoceni pod Falangistickou stranou. Podporovali nároky karlistických pretendentů na špan. trůn.

vzepřel s odůvodněním, že pouze prvorozený syn má právo být nazýván princem.⁶⁷ Alfonso de Bourbon-Dampierre se dožadoval „svých“ dynastických práv dokonce s tím, že Juan Carlos může pouze nastolit novou monarchii, zatímco on je jediný, kdo by ji mohl obnovit⁶⁸.

Možnost, že by Franco nabídl korunu Donu Juanovi byla vysoce nepravděpodobná (vzhledem k jeho liberálním názorům a nepřátelskému postoji k režimu). Nicméně svých práv se Don Juan vzdát nechtěl a o abdikaci ve prospěch Juana Carlose nepřemýšlel. Obzvláště, když si v roce 1957 zajistil loajalitu většiny karlistů.⁶⁹ Ač Franco veřejně neprojevoval zásadně větší sympatie nikomu z jmenovaných, ve skutečnosti okruh možných následníků zúžil pouze na osobu prince Juana Carlose, u něhož doufal, že přijme principy Hnutí. Zatímco Don Juan považoval svého syna spíše za „pěšáka“ v rámci vlastní strategie jak dosáhnout trůnu.⁷⁰

1.3 Generál Franco, diktátor

S opozicí se uměl Franco vypořádat tvrdě, své autokratické funkce si pojistil. Přestože se stal vítězem občanské války za nemalého vojenského přispění a pomoci Německa a Itálie, zachoval oficiálně během 2. světové války neutralitu Španělska, a uměl na tom později hodně vydělat. Podařilo se mu dokonce vyhnout ekonomickým sankcím a i když většina zemí stáhla po konci druhé světové války ze Španělska své velvyslance, Franca to nijak neohrozilo.

⁶⁷ PRESTON, Paul, Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy, London: Harper Perennial, 2005. s.270

⁶⁸ Dožadoval se svých údajných dynastických práv jako nejstarší syn nejstaršího syna dona Alfonse XIII. (VILALLONGA, 1995, s. 64)

⁶⁹ PRESTON, Paul, Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy, London: Harper Perennial, 2005, s.122

⁷⁰ PRESTON, Paul, Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy, London: Harper Perennial, 2005, s.136

V lednu 1941 exilový král Alfons XIII. abdikoval ve prospěch svého syna Juana.⁷¹ V červenci 1942 byly formálně obnoveny kortesy, neměly ovšem za úkol přijímat a posuzovat zákony, nýbrž nad nimi pouze rozvažovat. Skutečná politika se dělala v paláci El Pardo, sídle Franca. Autonomii nahradil tuhý centralismus, církve převzala kontrolu nad vzděláním a kulturou. Hlavními charakteristikami prvních 15 let diktatury byly hlad, přidělový systém a černý trh. Franco vládl lidem, kteří byli po třech letech občanské války vyčerpáni a vyděšeni, díky čemuž si snadno upevňoval pozici. Nikdy neopomínal připomínat vlastní nepostradatelnost pro politickou stabilitu země s tím, že odejde-li z vrcholných funkcí, může se do ulic vrátit předválečný chaos. Stabilitu země ztotožňoval se sebou samým. Prezentoval se jako ochránce jednoty a postavení pravého křesťanského Španělska. Přesto se nevyhnul tomu, že na něj bylo v průběhu roku 1943 čtyřikrát apelováno, aby obnovil monarchii. Don Juan se na Franca písemně obrátil s návrhem, aby na něj byla převedena politická moc. Načrtl vzorec restaurace demokratické monarchie, která by vznikla na základě národního smíření.⁷² Jenže Franco se moci vzdát nechtěl. V oficiální odpovědi Donu Juanovi odepsal, že obnova monarchie by přinesla hrozbu komunismu a anarchii. Návrhy monarchistů neuspěly.⁷³

Během roku 1946 Franco vyvíjel značné úsilí, aby učinil pro západní demokracie frankistický režim alespoň trošku přijatelným, nicméně memorandum z 31. prosince, v němž na něj Carrero Blanco naléhal, aby legitimizoval svůj režim tím, že vyhlásí monarchii, odmítl. A to i navzdory faktu, že by podle tohoto návrhu zůstal ve funkci oficiální hlavy státu a král by byl povinen řídit se nařízením Královské rady, sestávající z loajálních frankistů, působících v rámci *movimienta*⁷⁴. Franco si uvědomoval, že mnohem jednodušší pro jeho postavení bude monarchii za svého života vůbec neobnovovat a to i navzdory podpoře, kterou Donu Juanovi, nárokovateli španělského trůnu⁷⁵ postupně vyslovili jak pravíci karlisté tak socialisté z demokratické levice.⁷⁶

⁷¹ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s.14

⁷² PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s.20

⁷³ ELLWOOD, Sheelagh, *Franco: člověk, voják, diktátor*, Brno:Books, 1999, s. 148-9

⁷⁴ Jméno dané frankistickému režimu

⁷⁵ 15.1.1941 sepsal don Alfonso XIII. v Římě závět', v níž odkázal svému synovi donu Juanovi dědická práva na španělskou Korunu (VILALLONGA, 1995, s. 62)

⁷⁶ PRESTON, Paul, *Franco*, Praha: BB art, 2001, s. 469

Myšlenky formulované Carrerem Blancem nakonec našly svůj konkrétní výraz až v návrhu „**Zákona o nástupnictví**“ (Ley de sucesión) z roku 1947⁷⁷. První odstavec textu zmíněného zákona deklaroval, že Španělsko je katolický, sociální stát, který se v souladu se svou tradicí deklaruje jako království.⁷⁸ Zbývalo jen určit konkrétního následníka trůnu.⁷⁹ Zákon stanovil také to, že stávající hlava státu má výhradní právo po poradě s Královskou radou⁸⁰ kortesům navrhnout vyloučení těch příslušníků královského rodu, kteří by nerespektovali základní principy státu - tím by automaticky ztratili své nástupnické právo, přičemž druhý článek o nástupnictví stanovil, že titul hlavy státu přísluší Francisku Francovi Bahamondemu.

Na základě zákona o správě státu z roku 1939 mohl Franco vyhlásit zákon o následnictví bez jakékoli konzultace s kortesy. On tak ale neučinil, záměrně se snažil posílit zdání, že důležitá politická rozhodnutí činí Španěle skrz své zastupitele⁸¹. Referendum pak mělo „dokázat“, že Španělsko JE demokratickým státem a jeho výsledek, že Španěle chtějí Franca jako „hlavu“ státu, paradoxně odpůrce demokracie. Nutno dodat, že zdržení se hlasování či nesouhlas se zněním zákona bylo nelegálním vyjádřením názoru. V kombinaci s reálnou hrozbou ztráty zaměstnání, obojí jen podtrhovalo celkový nedemokratický ráz referenda. Franco se v žádném případě nemusel obtěžovat s hraním divadla, jeho moc by sotva něco ohrozilo, udělal to proto, že jeho ego trpělo zneuznáním ze strany západních demokracií. Mělo však trvat ještě hodně dlouho, než upřesní kdy a kdo se jako monarcha ujme státní moci.

Zákon o nástupnictví byl součástí kampaně, jejímž cílem bylo přesvědčit Západ i španělské monarchisty, že caudillo⁸² přece jen směřuje k restauraci království. Rok nato Franko učinil zásadní dohodu s barcelonským hrabětem donem Juanem Bourbonským, nárokovatelem španělského trůnu. Jeho syn - Juan Carlos - měl být vychováván ve Španělsku, nesměl ovšem používat titul Príncipe de Asturias, který tradičně náležel dědicům trůnu⁸³. Účel takovéto dohody byl víc než jasný. Franco věřil, že bude snazší Juana Carlose ovládat a formovat v osobnost plně loajální k principům Hnutí, pokud

⁷⁷ Po válce se již nemohl obejít bez aktu, který by ho v čele státu legitimoval lépe, než původní generálské dosazení.

⁷⁸ PRESTON, Paul, *Franco*, Praha: BB art, 2001, s.471

⁷⁹ UBIETO, Arteta Antonio aj, *Dějiny Španělska*, Praha: Lidové noviny, 1995, s.719

⁸⁰ další orgán ustanovený již zmíněným zákonem

⁸¹ ELLWOOD, Sheelagh, *Franco: člověk, voják, diktátor*, Brno:Books, 1999, s. 163

⁸² Titul, kterým se Franco honosil od roku 1936, v překladu znamená „vůdce“.

⁸³ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s.48

bude pod jeho vlivem a „pečlivou výchovou“. Nabízí se otázka, zda-li by Franco učinil stejně, kdyby jen tušil, že Carlosova vojenská i politická příprava pod jeho osobním vedením, propracovaná do nejmenších detailů, se v budoucnu stane důležitým prvkem na cestě k resturaci královské dynastie, jakož i důležitým mezníkem Španělska na cestě přechodu k plné demokracii.

V dubnu 1947 vydal Don Juan „Estoril Manifesto“, ve kterém zákon o nástupnictví označil za ilegální, protože měnil podobu monarchie, aniž by byl předem zkontrolován s dědicem trůnu či s národem.⁸⁴ Tímto aktem se sám Don Juan vyčlenil z řad vhodných nástupců Franca, neboť ten podobné akty neloajálnosti nezapomínal a především neodpouštěl.⁸⁵ Don Juan byl pak v následné mediální kampani označen za nástroj komunistů a neméně i svobodných zednářů.⁸⁶

V létě 1947 do Španělska přicestovala María Eva Duarte de Perón. Její návštěva se obdivuhodně časově shodovala s referendem pořádaným ministerstvem vnitra, které mělo rozhodnout o osudu výše zmíněného „Ley de Sucesión“.⁸⁷ Propagandistická mašinérie se roztočila na nejvyšší obrátky. Španělé byli vyzýváni, aby – pokud jsou katolíky a nechtějí vidět svou zemi v područí komunistů - řekli v referendu své ano. Podle oficiálních čísel (jiná nejsou k dispozici) se pak drtivá většina Španělů vyjádřila pro zákon. Franco dal brzy nato opět najevo, že se v **nově vyhlášeném** království hodlá chovat jako svrchovaný vládce. Mírně opatrně se choval jen při vyjednávání se Spojenými státy, které byly v atmosféře soupeření se Sovětským svazem nuceny řešit dilema mezi nechutí vůči diktátorovi a cenou, které pro ně Španělsko ze strategických důvodů představovalo. Velvyslanci jednotlivých zemí se tak postupně zase začali vracet do Madridu. Studená válka přinesla Francovi jisté výhody a on tak mohl oslavovat svůj velký triumf. Světu sice ukázal, že má v úmyslu přijmout monarchii, jenom výroku, kdy konkrétně k tomu dojde, se rád a obratně vyhýbal a dokonce v únoru 1950 neváhal během noční razie pozatýkat pomocí tajné policie množství prominentních monarchistů pro konspiraci s cílem obnovit monarchii.⁸⁸ Franco postupně díky represím a neustálému

⁸⁴ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s. 38

⁸⁵ Franco viděl v otci Juana Carlose jedinou osobu, která by mohla jeho moci a režimu upírat legitimitu, odtud pramenil ten chladný vztah vůči hraběti Barcelonskému.

⁸⁶ PRESTON, Paul, *Franco*, Praha: BB art, 2001, s. 472

⁸⁷ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s. 39

⁸⁸ PRESTON, Paul, *Franco*, Praha: BB art, 2001, s. 491

zastařování monarchistickou opozici zkontroloval, již od začátku si zajistil loajalitu armády i církve. Jeho represivní aparát skvěle fungoval a on mohl bez jakékoli liberalizace režimu v září 1955 oslavovat přijetí do OSN. Veškeré projevy nespokojenosti byly tvrdě trestány a přirovnávány ke vzpouře připisované na účet mezinárodnímu komunismu nebo svobodným zednářům. Franco si byl dokonce s ohledem na válku v Koreji jistý, že bude moci autoritářský charakter svého režimu ještě přitvrdit. Represe, které neváhal na domácí obyvatelstvo aplikovat, vyvolávaly u převážné části Španělů naprostou politickou apatii. Po uzavření dohody s USA o vojenských základnách na území Španělska byla protizápadní propaganda nahrazena ještě výraznějším oslavováním caudilla a jeho činů, které sám Franco tak rád srovnával s úspěchy španělských králů. O to víc se mu nelíbilo, když mu byl připomínán nesplněný slib týkající se obnovení monarchie. Franco hodlal vytvořit **frankistické království**, s tím, že jeho následník musí být vybrán a školen takovým způsobem, aby plně uznával a navázal na tradice Movimienta⁸⁹ (s tím také souviselo, proč Juan Carlos nesměl používat titul Príncipe de Asturias, ze strany Franca totiž šlo o snahu zpřetrhat odkaz na kontinuitu a legitimitu odkazující na Bourbonskou královskou linii, vládoucí ve Španělsku po tři staletí. Franco nechtěl, aby „jeho“ monarchie byla spojována s tradicí Bourbonských králů)⁹⁰. Naneštěstí pro něj mezitím dospívala generace, která neprošla boji v občanské válce (nebyla tedy traumatizována jejím průběhem a tudíž se ani nevyznačovala politickou apatií, tak příznačnou pro starší ročníky) a které se nelíbilo postavení Falangy coby Francovy klaky. Franco však - aniž by se sám vydal do rukou armádních důstojníků, požadujících obnovení monarchie - Falangu opustit nemohl. I on, coby svrchovaný vládce a doživotní diktátor, musel dodržovat jisté pravidlo hry, tj. nepřipustit, aby převážila, byť jen dočasně, jakákoli z režimních frakcí nad ostatními. Musel režim svým způsobem „vybalancovávat“. Byl rozhodčím ve sporech mezi jednotlivými mocenskými komponenty frankismu.⁹¹ Samotnou Falangu⁹² však považoval pouze za „nástroj pro

⁸⁹ PRESTON, Paul, *Franco*, Praha: BB art, 2001, s.524

⁹⁰ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s. 240

⁹¹ Falangisté, monarchisté, katolíci, technokraté apod. Těmto lobbystickým skupinám se říkalo režimní klany. Franco střídavě upřednostňoval ty či ony.

⁹² Jeho pozice coby vítěze občanské války byla zcela neotřesitelná, byl si vědom, že nepotřebuje „státostranu“ pro chod své diktatury.

případnou mobilizaci mas⁹³, zcela odmítal jakýkoli pokus falangistů ztotožnit základy režimu s jejich stranou.⁹⁴ Typickým rysem Francovy vlády byla spíš permanentní absence jakéhokoli konkrétního programu, pokud bychom za něj nepovažovali vytvoření autarkního Španělska v prvních letech diktatury, z čehož ovšem relativně rychle vystřízlivěl. Franco byl realista, téměř nikdy se nenechal unášet emocemi. Zkušenosti, které nabyt během pobytu v Africe ho sice naučily odvaze, ale také ho obrnily nebývalým chladem a necitelností.⁹⁵

V roce 1954 se v Madridu, vůbec poprvé od konce občanské války, konaly částečné komunální volby. Třetina členů městských zastupitelstev měla být vybrána skupinou voličů, kterou tvořili otcové rodin a vdané ženy nad třicet let. Vzhledem k tomu, že volby byly považovány za jistý druh referenda, spustil režimem ovládaný tisk hysterickou kampaň na podporu kandidátů Hnutí. Výsledky voleb byly pro jistotu zfalšovány a materiály týkající se předvolební kampaně monarchistů zničeny.⁹⁶ Ačkoli oficiální výsledky hlásaly drtivé vítězství falangistických kandidátů, režim volby defacto prohrál.⁹⁷ Bylo jisté, že španělská společnost se začíná od režimu odklánět. Po roce 1956, kdy propukly nepokoje na univerzitách i první dělnické stávky, utrpěla schopnost frankismu neutralizovat vnitřní napětí vážné trhliny. Různé frakce na Franca naléhly a tlačily, aby na základě zákona o nástupnictví, určil příští hlavu státu.⁹⁸ V roce 1952 se Franco účelově sblížil s Donem Jaimem, který popřel rezignaci svých práv na trůn z roku 1933, a přesvědčil ho, aby jeho syn Alfonso de Borbón y Dampierre byl vychováván ve Španělsku.⁹⁹ Franco si budoucího krále mohl vybrat mezi několika možnými kandidáty: legitimním nárokovatelem španělské koruny Donem Juanem, jeho prvorozeným synem Juanem Carlosem, Donem Jaimem (bratr Dona Juana) nebo jeho

⁹³ Falangisté mu vždy dovedli zaplnit madridské náměstí, kde při vybraných příležitostech statisíce nadšených, často placených, komparzistů předvádělo svou oddanost režimu. (Chaupa, 1997, s. 180)

⁹⁴ CHALUPA, Jiří, *Jak umírá diktatura. Pád Frankova režimu ve Španělsku*, Olomouc: Votobia, 1997, s. 26-27

⁹⁵ CHALUPA, Jiří, *Jak umírá diktatura. Pád Frankova režimu ve Španělsku*, Olomouc: Votobia, 1997, s. 29

⁹⁶ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s.79

⁹⁷ PRESTON, Paul, *Franco*, Praha: BB art, 2001, s. 526

⁹⁸ KUNC, Jiří, *Stranické systémy v re/konstruaci: Belgie, Itálie, Španělsko, ČS, Česká republika*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 133

⁹⁹ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s.69

synem Alfonsem, Donem Javierem a Hugem de Borbón Parma¹⁰⁰, za nimiž stála sice málo početná, zato ale vlivná skupina karlistů v rámci Falangy či dokonce Franciscem Francem Martinez-Bordiu (syn Francovy vnučky Marii del Carmen). Ačkoli výběr většiny ze jmenovaných by byl přinejmenším pochybný, Juan Carlos ani jeho otec nemohli tuto volbu vyloučit a při každém kroku tuto eventualitu reálně posoudit.¹⁰¹

V roce 1956 se začaly zřetelně objevovat vážné trhliny režimu, které ani Franco nemohl dále cíleně ignorovat. Nespokojenost se projevovala v půtkách jak mezi režimními silami, tak ve stížnostech dělníků a univerzitních studentů. Franco se začal více připoutávat k Falanze, nyní ji skutečně potřeboval, protože se obával vydat se do rukou vysokých armádních důstojníků, požadujících brzké obnovení monarchie.¹⁰² Francova reakce nechtěně naznačila, že se postupně začíná stávat méně dominantní postavou. Krize, kterým byl nucen čelit, už politicky úplně nezvládal, bylo pro něj čím dál těžší udržovat události ve Španělsku pod svou kontrolou. Po dekolonizaci Maroka a rozpuštění maurské gardy se upnul (stejně tak jako falangisté s Arresem v čele) k zajištění vlastního postavení do budoucna. Nastal čas uznat konec snů o africkém impériu. Paradoxně ho to ovšem „postavilo na nohy“. Díky tomu, že ztratil Maroko, z něj spadlo velké břímě a mohl se opět věnovat „domácím záležitostem“. Ovšem návrh Arreseho na vytvoření falangistické totalitní pevnosti nakonec díky tlaku a nesouhlasu z řad monarchistů, katolíků a některých generálů neprošel. Nelíbilo se jim, že tento návrh na budoucí uspořádání země dával Movimientu plnou kontrolu nad všemi sektory španělské společnosti.¹⁰³ S jiným návrhem, prosazujícím střední cestu, kterou přijal i sám Franco, přišel Carrero Blanco. Šlo o to vytvořit legislativní rámec autoritativní monarchie, umožňující pokračování frankismu i v případě smrti caudilla. Přípravou návrhu takového zákona jinak řečeno plánem postupného přechodu k monarchii byl pověřen právník Laureano López Rodó¹⁰⁴. Ten začal pracovat na tom, aby umožnil nástupnictví princí Juanu Carlosovi.¹⁰⁵ Rodóovy návrhy textů však byly do nekonečna projednávány ve vládě a celkově se přechod k monarchii nijak zvlášť neurychlil. Franco se raději tvářil, že ho to nijak zvlášť nezajímá. Přestože v červenci 1957 oficiálně

¹⁰⁰ Syn Dona Javiera de Borbón Parma

¹⁰¹ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s.84

¹⁰² PRESTON, Paul, *Franco*, Praha: BB art, 2001, s. 540

¹⁰³ PRESTON, Paul, *Franco*, Praha: BB art, 2001, s. 548

¹⁰⁴ Později zastával funkci v čele Úřadu pro hosp. koordinaci a plánování

¹⁰⁵ PRESTON, Paul, *Franco*, Praha: BB art, 2001, s. 549

oznámil, že po jeho smrti bude ve Španělsku vládnout katolický král, záměrně neupřesnil který.

Proces institucionalizace nového státu oficiálně vyvrcholil až dnem 17. 6. 1958 přijetím tzv. Základního zákona. Základní zákon byl zcela nadřazen všem ostatním zákonným normám a tímto aktem byla završena korporativistická koncepce španělské společnosti, opírající se o vertikální odbory, sdružující zaměstnance i zaměstnavatele dle jednotlivých odvětví. Ekonomické reformy, s nimiž přišli ministři spjatí s Opusem Dei¹⁰⁶ a neméně také otevření země evropskému trhu, způsobily z dlouhodobého hlediska růst střední třídy, jeden z nejdůležitějších faktorů budoucího demokratizačního procesu země. Franko tím, že angažoval do vlády technokraty, sice režim na několik následujících let zachránil (růst životní úrovně mu zajistil přirozenou autoritu), nicméně dlouhodobě tímto krokem frankismus zničil. Přestavba kabinetu z r. 1957 znamenala počátek procesu, v rámci kterého se z Franca, aktivního politika, ke konci stala pouhá symbolická figurka.¹⁰⁷ Ve snaze přiblížit se Evropě bez jakýchkoli zásahů do fungování státní struktury, zformulovali technokraté schéma rozvoje s tím, že „efektivnost“ nutně posílí legitimitu režimu. Stav ekonomiky byl ovšem víc pozitivně ovlivňován výnosy z cestovního ruchu a zpětných převodů peněz pracujících emigrantů, než průmyslovým rozvojem. Ekonomická prosperita a strach z represí však zajistily režimu žádanou stabilitu.

Když si Franco uvědomil, že jeho model autarkního Španělska nefunguje (na zednářsko-komunistické spiknutí se nemohl vymlouvat donekonečna), pragmaticky v sobě potlačil nechuť k liberálnímu Západu a vyhlásil roku 1959 tzv. Stabilizační plán¹⁰⁸. Do země byl lákán zahraniční kapitál, Španělsko vykročilo na cestu opatrné

¹⁰⁶ Opus Dei (doslova Dílo boží) je celosvětová katolická organizace, kterou v roce 1928 založil španělský kněz Josémaría Escrivá de Balaguer. Za cíl si klade šíření katolické víry ve společnosti. Sdružuje kněze i laiky, přičemž uplatňuje pravidlo, že každý se má v rámci své civilní profese snažit vést příkladný křesťanský život. Francovi ministři z Opus Dei, kterým je říkalo technokraté, se vyznačovali pragmatismem. Věřili, že diktatura si může zajistit perspektivní budoucnost skrze rozšiřování společenského blahobytu. Namísto demokracie a účasti na správě věcí veřejných Španělům nabízeli dostupnost zboží. Růst životní úrovně pak režimu po jistou dobu zajistil přirozenou autoritu. Muži spjatí s Opus Dei: Alberto Ullastres, Mariano Navarro Rubio, Laureano López Rodó a další. (Chalupa, 2005, s. 158-159)

¹⁰⁷ PRESTON, Paul, *Franco*, Praha: BB art, 2001, s. 551

¹⁰⁸ byl zpracován ministry Ullastrem a Rubiem podle směrnic OEHS a MMF.

hospodářské liberalizace.¹⁰⁹ Byla devalvována peseta, došlo k omezení veřejných a soukromých výdajů a uvolnění zahraničního obchodu. Španělsku byly poskytnuty zahraniční úvěry. Po dlouhé době skončila hospodářská izolace země. Představitelé Opusu Dei byli zdatnými obhájci modernizace režimu, šlo jim ale jen o změny ekonomické, nikoli politické. Diktatura jim vyhovovala, demokracii nedůvěřovali.¹¹⁰ Přesto však ekonomická liberalizace ve Španělsku přispěla k politické transformaci země.

Jediné starosti v této době Francovi přidělávaly studentské a dělnické nepokoje a baskický nacionalismus, který se od druhé poloviny 50. let extrémně radikalizoval. ETA se sice zprvu věnovala rozšiřování baskičtiny, nicméně v roce 1968 prohlásila za svou metodu odporu ozbrojený boj a začaly série atentátů (zprvu na vojáky, policisty apod.).

V lednu 1967 byl vyhlášen Organický zákon státu (předložen v referendu v roce 1966). Jeho prvořadým cílem bylo vyloučení konání svobodných voleb, neboť zákon zakazoval jakoukoli soutěž politických stran.¹¹¹ Frankisté se jeho prostřednictvím snažili vytvořit pevnější institucionální strukturu, aby režim - poté co Franko zemře - přežil. Paradoxně jistá laxnost, kterou zákon ohledně definice Francova režimu obsahoval, nakonec umožnila takřka bezproblémový přechod od diktatury k demokracii, vycházejícího přitom striktně z frankitického zákonodárství.¹¹²

¹⁰⁹ CHALUPA, Jiří, *Španělsko, Stručná historie států*, Praha: Libri, 2005, s. 158

¹¹⁰ CHALUPA, Jiří, *Španělsko, Stručná historie států*, Praha: Libri, 2005, s.39

¹¹¹ KUNC, Jiří, *Stranické systémy v re/konstruc:Belgie, Itálie, Španělsko, ČS, Česká republika*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. s.

¹¹² CHALUPA, Jiří, *Jak umírá diktatura. Pád Frankova režimu ve Španělsku*, Olomouc:Votobia, 1997, s.60

1.4 Charakteristika a etapy frankismu

1.4.1 Charakteristika frankismu

Frankismus je typem autoritativního režimu, který je charakteristický limitovaným pluralismem¹¹³ bez vybroušené ideologie (zato s typickou mentalitou)¹¹⁴ a v případě Španělska naprosto odmítanou legální opozicí, (existovala však „semiopozice“ tj. skupiny ve vládě vůbec nezastoupené nebo zastoupené ale s bezvýznamným postavením, které se angažují v částečné kritice režimu, nicméně jsou ochotny s ním spolupracovat bez požadavku na jeho podstatnou změnu¹¹⁵, v žádném případě však nekritizují vůdce¹¹⁶ - zde proudy v rámci Falangy, např. monarchistická opozice). Francovo Španělsko rozhodně není řazeno k totalitním režimům, současný výzkum podstaty a struktury režimu totalitní klasifikaci ani neumožňuje.¹¹⁷ Mezi významné charakteristické rysy frankismu patří již jednou zmíněná neexistence vymezené ideologie¹¹⁸ (jedinou ideologií byl vypjatý antikomunismus a antiliberalismus a udržení statu quo výsledků občanské války) a apatie obyvatelstva, která se spokojuje s pasivní akceptací režimu. Role jediné povolené režimní strany Falangy, později sloučené s Movimientem, je relativně nízká a významově naprosto nesrovnatelná s úlohou totalitních státostran, rozdíl je i v tom, že Franco nevděčil za svůj vzestup straně jako např. Hitler NSDAP nebo Mussolini. Úloha jediné masové strany byla omezená.¹¹⁹ Caudillo dokonce odmítal ztotožňovat režim s existencí Falangy jako takové, pro chod

¹¹³ LINZ, J. Juan, *Totalitarian and Authoritarian Regimes*, Colorado: Lynne Rienner Publishers, 2000, s.161

¹¹⁴ KUBÁT, Michal , BALÍK, Stanislav , *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, Praha: Dokořán, 2004, s. 50

¹¹⁵ LINZ, J. Juan, *Totalitarian and Authoritarian Regimes*, Colorado: Lynne Rienner Publishers, 2000, s.168

¹¹⁶ KUBÁT, Michal , BALÍK, Stanislav , *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, Praha: Dokořán, 2004, s.53

¹¹⁷ KUBÁT, Michal , BALÍK, Stanislav , *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, Praha: Dokořán, 2004, s.26

¹¹⁸ Odcizenost intelektuálů, studentů, mládeže či jiných složek společnosti od režimů založených na mentalitě lze podle Linze vysvětlit absencí či slabostí ideologie. (LINZ, 2000, s.164)

¹¹⁹ KUBÁT, Michal , BALÍK, Stanislav , *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, Praha: Dokořán, 2004, s. 64

své diktatury nakonec ani stranu nepotřeboval. Autoritativní diktátor se nerad vzdává moci, byť ve prospěch jím kontrolované strany.¹²⁰

Jistým specifikem Španělska je fakt, že Franco důsledně uplatňoval vojenský styl řízení vlády i administrativních struktur, což plně odpovídá stylu jeho myšlení. Výkon své moci omezil na funkci nejvyššího arbitra, fungujícího jako jakýsi svorník heterogenní mocenské koalice, o jehož výrocích se ovšem nediskutuje, jen se oddaně plní.

Sám sebe prezentoval Franco v rámci militaristické tradice jako vlastence bránícího zem před cizími vlivy. Výrazným legitimačním zdrojem jeho vlády byla vojenská mentalita¹²¹, úzce spjatá s nacionalistickými postoji. Franco, zdůrazňující svou oddanost zemi před cizími vlivy¹²², udržoval systém pohromadě skrz neustálé vyvažování různých zájmů.¹²³ Militaristická mentalita se projevovala ve velkém důrazu na ceremoniální stránku režimu (pravidelné vojenské přehlídky, pochody atp.) Výrazným rysem vojenské mentality byla rovněž bezpodmínečná poslušnost caudillovi (jeden z nejtrvalejších komponentů režimu).¹²⁴ V tomto kontextu je nicméně nutné poznamenat, že armáda nedisponovala přímým politickým vlivem, to jen někteří z důstojníků zastávali v systému důležité posty. Armáda jako taková byla pověřena udržováním veřejného pořádku. Plnila v podstatě tutéž funkci, jako v totalitních systémech policie či milice.¹²⁵ Dalším výrazným legitimačním zdrojem režimu byla katolická mentalita¹²⁶. Katolická církev a s ní spojené vnímání světa (do roku 1953 bylo katolictví jediným povoleným vyznáním) se stala jednou z nejvýznamnějších opor režimu a silným legitimačním zdrojem.

¹²⁰ CHALUPA, Jiří, *Jak umírá diktatura. Pád Frankova režimu ve Španělsku*, Olomouc: Votobia, 1997, s.52-53

¹²¹ Mentalita je Linzův pojem označující způsob myšlení, nebo myšlenkový postoj a cítění, poskytující nekodifikované způsoby reakcí na různé situace. Je to v podstatě koncept studie charakteru společnosti. Mentalita je obecně charakterizována obecnými hodnotami jako patriotismus, vlastenectví, řád a pořádek. Existuje několik druhů mentalit, které autoritativní režimy užívají – úřednická, vojenská či církevní. Částečně se sice liší, ale v zásadě se dá říci, že vycházejí z jednoho základu, jímž je řád, pořádek a poslušnost. Mentalita jako taková je proměnlivá a vágní. Režimy v nejrůznější míře kombinují různé komponenty mentalit a ideologií, tím získávají originální legitimační zdroj. (Linz, 2000, s.162 a Kubát, Balík, 2004, s.96 - 99)

¹²² Ve své závěti Franco napsal, že neměl nepřátel s výjimkou nepřátel Španělska

¹²³ KUBÁT, Michal, BALÍK, Stanislav, *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, Praha: Dokořán, 2004, s.116

¹²⁴ KUBÁT, Michal, BALÍK, Stanislav, *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, Praha: Dokořán, 2004, s.117

¹²⁵ KUBÁT, Michal, BALÍK, Stanislav, *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, Praha: Dokořán, 2004, s. 140

¹²⁶ Fungování Francova režimu bylo významně ovlivněno silnou antiklerikálností Druhé republiky

Francův způsob vládnutí nelze označit za fašistický, ačkoli v jistých momentech vlády s některými komponenty fašistické ideologie takticky operoval (využívání mobilizačních prvků či organického etatismu).¹²⁷ Období krátkého příklonu k „fašismu“ skončilo s porážkou hitlerovského Německa.

V případě frankismu šlo o variantu politického systému, založeného *na vyloučení*. V řídicí sféře sváděly pilíře moci boje, ať už o rozšíření své mocenské parcely, či celkovou orientaci režimu. Různé úřady a funkce byly doménou Hnutí, jiné armády nebo Opusu Dei, přičemž dané rozdělení bylo třeba respektovat.¹²⁸ Do roku 1969 byly všechny frankistické vlády „koaliční“ tj. složeny z představitelů pokud možno všech politických rodin (primoriveristé, vojáci, katolíci, falangisté, technokraté, monarchisté, tradicionalisté – jejich spol. platformou bylo Hnutí), samozřejmě úměrně jejich významu.¹²⁹

Teoreticky autoritářský režim toleruje řady organizací, ovšem pod podmínkou že žádná z těchto struktur nesmí zpochybňovat podstatu režimu.¹³⁰ Pluralismus je pak patrnější v nepolitické sféře, tj. v otázkách sociálních a ekonomických (viz možnost soukromého podnikání ve Španělsku či ekonomické reformy ministrů spjatých s Opus Dei). Společenské struktury požívaly určité autonomie. To ovšem neznamená, že by se režim nevypořádával s politickými protivníky prostřednictvím násilí. Značným problémem takových režimů je udržování legitimacy, neboť chybějí mechanismy jejího obnovování.

¹²⁷ KUBÁT, Michal , BALÍK, Stanislav , *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, Praha: Dokořán, 2004, s.117

¹²⁸ ŘÍCHOVÁ, Blanka a kol., *Komparace politických systémů II.*, Praha: VŠE, 2004, s. 169

¹²⁹ KUBÁT, Michal , BALÍK, Stanislav , *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, Praha: Dokořán, 2004, s.141

¹³⁰ KUBÁT, Michal , BALÍK, Stanislav , *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, Praha: Dokořán, 2004, s. 52

1.4.2 Etapy frankismu:

1) Fáze tvrdé linie uplatňovaná po skončení občanské války, ukončená zhruba ve 40. letech. Byla typická snahou gen. Franca o upevnění jeho pozice, myšlenkou ekonomicky a hospodářsky samostatného Španělska, založeného na korporativismu a tvrdými represemi vůči „vzpurnému“ obyvatelstvu, víceméně šlo o pokus nastolit totalitní diktaturu. Vyloučena byla jakákoli politická soutěž.

2) Etapa umírnění režimu (technicko-pragmatická), ekonomické reformy spjaté s představiteli Opusu Dei, přinášející hospodářský růst, označení Juana Carlose za prince španělského, formální obnovení monarchie. V tomto období si režim začal uvědomovat problémy, které s sebou přinese smrt Franca, pro udržení diktatury, stěžované ještě navíc přítomností baskického terorismu. Jak Franco stárnul, byla otázka nástupnictví stále naléhavější, ale neméně složitá vzhledem k několika proudům monarchismu ve Španělsku. Juan Carlos nebyl jednoznačně přijímán všemi a rozhodně ne za všech podmínek. Počátkem let 50. byl eliminován vliv fanangistů ve prospěch samotného caudilla, tato etapa je tak charakteritická osobním vlivem (diktaturou) tradicionalisty Franca, který byl středobodem celého systému, přestože jeho moc nebyla až tak neomezená (nezapomeňme, že musel režim vybalancovávat)! Od roku 1947 vládl jako regent nově nastolené katolické monarchie. Národní hnutí (ofic. název FET de las JONS), které vzniklo roku 1937 na základě zákona o unifikaci, bylo společnou platformou primoriveristů, vojáků, katolíků, falangistů, technokratů, monarchistů, tradicionalistů a dalších, kde si každý politický proud uchovával jistou míru nezávislosti (nebyly však uznány jako autonomní politické strany !)¹³¹, nicméně nemělo žádný významný politický vliv. Již počátkem 50.let byl vliv bývalých falangistů omezen na minimum.¹³²

¹³¹ KUBÁT, Michal , BALÍK, Stanislav , *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, Praha: Dokořán, 2004, s.141

¹³² KUBÁT, Michal , BALÍK, Stanislav , *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, Praha: Dokořán, 2004, s. 139

3) období závěrečné agónie režimu a období přechodu: do fáze závěrečné agónie režimu spadá první polovina 70.let tj doba do Francovy smrti a poté nastupuje zlomové období přechodu, vymezené zhruba lety 1975, kdy JC usedl na královský trůn až 1978, kdy byla vyhlášena nová ústava země, stvrzující její demokratický charakter. Zde by se dalo použít tvrzení, že diktatury se rodí v prostředí vhodné mezinárodní situace (připomeňme jak mnoho Francovi nahrávalo období studené války a soupeření, zjednodušeně řečeno mezi Západem a Východem) a že naopak umírají v okamžku, kdy se mezinárodní kontext stane pro jejich přežití nepřátelský (pád Salazarizmu v sousedním Portugalsku, Řecku apod.) Ovšem demokracie může stejně dobře fungovat jak v konstituční monarchii tak i republice. Úkolem krále tak v této etapě bylo získání si veřejnosti a její loajality a uznání legitimacy stávající monarchie (prostřednictvím demokratických změn, které prováděl). Změny ve Španělsku se staly příkladem umírněnosti zrozené z obav z radikalismu, to napomohlo vytvořit atmosféru vyjednávání a kompromisů a vyvedlo zemi bez krveprolití a drastických sociálních změn k demokracii a nové ústavě¹³³, kde král představuje politicky neutrální moc. Frankismus sám sebe rozpustil prostřednictvím autoreformy.¹³⁴ Suárezovi se s pomocí krále podařilo udržet ozbrojené síly mimo hru a „donutit“ parlament k rozpuštění prostřednictvím zákona o politické reformě. Za klidný průběh transformace vděčí Španělsko souhrnu několika příčin: diktatura byla příliš závislá na osobě samotného Franca, který nepřipustil institucionaliaci režimu a tím ji oslabil. Zákony a definice režimu byly natolik vágní, že Suárez mohl postupovat réměř striktně podle frankistických zákonů. A neméně přispěl komplex sociálních změn, jimiž Španělsko prošlo od padesátých let. Frankismus v očích mladé generace, nepoznamenané událostmi občanské války, jednoduše ztratil svou historickou legitimitu.¹³⁵ Podle Huntingtona byly problémy s obnovováním legitimacy nedemokratických režimů jednou z hlavních příčin tzv. třetí vlny demokratizace, která proběhla v letech 1974 – 1990. Vládne-li diktátor autoritativně proto, aby učinil přítrž chaosu, je to opodstatnění jeho metody vládnutí (Franco neustále poukazoval na důležitost své osoby bez níž by se mohlo vrátit běsnění z dob občanské války). Dosáhne-

¹³³ CHALUPA, Jiří, *Jak umírá diktatura. Pád Frankova režimu ve Španělsku*, Olomouc: Votobia, 1997, s. 155

¹³⁴ CHALUPA, Jiří, *Jak umírá diktatura. Pád Frankova režimu ve Španělsku*, Olomouc: Votobia, 1997, s. 160

¹³⁵ CHALUPA, Jiří, *Jak umírá diktatura. Pád Frankova režimu ve Španělsku*, Olomouc: Votobia, 1997, s. 162-163

li však svého cíle, důvody, proč vládnout autoritativně, mizí.¹³⁶ Nic na tom nemění ani fakt, že autoritářská osobnost stále žije v přesvědčení, že vnější svět je nepřátelský a nebezpečný.

Každý vládní systém, má-li se udržet u moci, musí být legitimní, nebo musí zdání legitimacy alespon vytvářet, v demokracii jsou to volby a svoboda v širším slova smyslu, v nedemokratických systémech se k udržení legitimacy používá dvou nástrojů – ideologie a mentality.¹³⁷

1.4.3 Vztah církve a státu

Jedním z prvků Francova autoritářského režimu byl významný soubor pravomocí, které náležely představitelům katolického náboženství.¹³⁸ Obecně lze říci, že autoritativní režimy, pod něž Španělsko bezesporu spadá, dávají církvím poměrně velký prostor.¹³⁹

Po vyhlášení Druhé republiky v roce 1931 byla komunikace Španělska s Vatikánem víceméně ukončena. Samotná ústava republiky byla silně antiklerikální¹⁴⁰, došlo ke striktnímu oddělení církve od státu. Premiér a pozdější prezident republiky Manuel Azaña vnímal nadměrný vliv církve na život společnosti jako překážku na cestě Španělska k modernímu státu. Antiklerikální politika vlády se tak odrazila v požadavku na svobodu vyznání, povolení k uzavírání civilních sňatků, možnosti rozvodu či nábožensky neutrální školní výuku. Všechny tyto kroky však byly jen předzvěstí událostí, pro církev mnohem dramatičtějších.

Během občanské války, mezi lety 1936-1939, byla katolická církev ve Španělsku silně pronásledována republikány. A nešlo jen o ničení církevního majetku. Na straně

¹³⁶ KUBÁT, Michal, BALÍK, Stanislav, *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, Praha: Dokořán, 2004, s.79

¹³⁷ KUBÁT, Michal, BALÍK, Stanislav, *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, Praha: Dokořán, 2004, s.95

¹³⁸ HEUBEL, J.E., *Church and state in Spain : Transition towards independence and liberty*, in *The western Political Quarterly*, Vol. 30, No.1 (Mar., 1977), s.125

¹³⁹ KUBÁT, Michal, BALÍK, Stanislav, *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, Praha: Dokořán, 2004, s.52

¹⁴⁰ HEUBEL, J.E., *Church and state in Spain : Transition towards independence and liberty*, in *The western Political Quarterly*, Vol. 30, No.1 (Mar., 1977), s.126

republiky vznikaly nejrůznější výbory, jejichž příslušníci bez soudu likvidovali „reakcionáře“ a to včetně kněží a řádových sester.¹⁴¹ Církev se ve snaze zajistit si vlastní existenci postavila na stranu nacionalistů a později se stala jedním z pilířů frankismu. Silně věřící Franco se v tradičně katolickém Španělsku vyprofiloval jako ochránce katolické církve, legitimitu své moci spojoval s rolí obhájce katolictví¹⁴². Ve spolupráci s církví občanskou válku prezentoval jako „ křížovou výpravu“, boj Dobra proti Zlu.¹⁴³ V roce 1939 dokonce papež Pius XII. poblahopřál Francovi ke španělskému katolickému vítězství.¹⁴⁴

V roce 1945, ve snaze dát režimu legitimní ráz, Franco podpořil přijetí Charty práv, která se ve svém 6. článku zavazovala ochraňovat instituci katolické církve.¹⁴⁵ V roce 1953 byl podepsán konkordát, zaručující katolické církvi ničím neomezený dohled nad vzděláním a rodinným právem. Je logické, že pro Franca byl tento dokument důležitý i politicky, to, že ho papež Pius XII podepsal, stavělo Španělsko do jiné roviny. Pro Vatikán byl Francův režim jednoduše přijatelnější, než hrozba světového komunismu¹⁴⁶. Izolace země se tak i s ohledem na studenou válku začala prolomovat. Podepsání konkordátu navíc uklidnilo ty katolíky, jimž se nelíbilo sblížení s protestantskou Amerikou.¹⁴⁷ Církev posílila vlastní vliv také vstupem technokratů do nejvyšších vládních kruhů rokem 1957.¹⁴⁸

V roce 1969 však církev začala být na poplach, v dokumentu vydaném španělskou biskupskou konferencí se varovně poukazovalo na to, že Španělé se čím dál víc věnují hledání nejrůznějších požitků a odvracejí se od víry.¹⁴⁹ Španělská společnost, respektive mládež se začala měnit, zvyky svých rodičů týkajících se náboženského vnímání světa k velkému zděšení kněží mladá generace Španělů jednoduše nekopírovala. Azaňovi a

¹⁴¹ CHALUPA, Jiří, *Španělsko, Stručná historie států*, Praha: Libri, 2005, s. 151

¹⁴² ELLWOOD, Sheelagh, *Franco: člověk, voják, diktátor*, Brno:Books, 1999, s.175

¹⁴³ CHALUPA, Jiří, *Španělsko, Stručná historie států*, Praha: Libri, 2005, s.153

¹⁴⁴ ELLWOOD, Sheelagh, *Franco: člověk, voják, diktátor*, Brno:Books, 1999, s.236

¹⁴⁵ HEUBEL, J.E., *Church and state in Spain : Transition towards independence and liberty*, The western Political Quarterly , Vol. 30, No.1(Mar., 1977) , s.127

¹⁴⁶ HEUBEL, J.E., *Church and state in Spain : Transition towards independence and liberty*, The western Political Quarterly , Vol. 30, No.1(Mar., 1977) , s. 129

¹⁴⁷ V roce 1953 byla podepsána rovněž smlouva s USA, tzv. Madridské smlouvy měly vojenský charakter, ač obsahovaly i ekonomická a kulturní ujednání. Spojeným státům mělo Španělsko umožnit postavit vojenské základny. Výměnou měly USA platit ročně určitou sumu peněz a pro španělskou armádu zabezpečovat výzbroj.

¹⁴⁸ HEUBEL, J.E., *Church and state in Spain : Transition towards independence and liberty*, The western Political Quarterly , Vol. 30, No.1(Mar., 1977) , s.132

¹⁴⁹ CHALUPA, Jiří, *Španělsko, Stručná historie států*, Praha: Libri, 2005, s. 162

dalším antiklerikálním předsvitelům Druhé republiky se Španěly odkatolčit nepodařilo, ministrům spjatým s Opus Dei, aniž to měli v úmyslu, ano.

Nic z toho, co ve prospěch katolické církve ve Španělsku Franco učinil, ho však neochránilo před vlnou kritiky z církevních kruhů, která se Španělskem začala nápadně šířit od šedesátých let, hlavně od II. vatikánského koncilu. Není novinkou, že církev má schopnost se ve zvláštním historickém momentu s autoritativním režimem identifikovat a poté před nástupem krize získat zpět svoji autonomii kritikou¹⁵⁰. V tomto kontextu tak nepřekvapí, že vztah mezi církví a státem začal být dost napjatý. Církev měla tendenci se od režimu distancovat. Franco z toho byl nemile překvapen. Rozrývalo to jeho vidění Španělska jako nerozlučného spojení katolicismu a národní identity.¹⁵¹

K Francově nelibosti zaznívala kritika – a to nejen z Vatikánu - čím dál častěji. Někteří kněží, obzvláště z Baskicka, již nechtěli zavírat oči před útlakem režimu a postavením nejchudších vrstev. Počet představitelů církve uvězněných za obsah kázání zdůrazňující sociální nespravedlnost výrazně rostl a úměrně tomu také reakce režimu. Velkou pozornost vzbudilo zatčení biskupa z Bilbaa, který se ve svém kázání otevřeně zastával práva Basků na vlastní jazyk a identitu.¹⁵² Franco nedokázal pochopit, jak je možné, že představitel katolické církve se staví proti „jednotě státu“. Z mnohých kněží - kritiků autoritářského režimu se postupně stávali aktivní odpůrci frankismu stavějící se na stranu opozice.¹⁵³ Vzhledem ke svému společenskému postavení a legálnímu statutu díky uzavřeným konkordátům s Vatikánem, disponovali značnou autonomií. Katolická církev tak mohla pro opoziční činnost poskytovat zázemí (stávala se opozičním kanálem).¹⁵⁴

Franco způsobil další odcizení Vatikánu i poté, co odmítl rezoluci II. vatikánského koncilu z roku 1964, vybízející státy, aby se zřekly svého privilegia nominovat biskupy. V roce 1971 pak biskupská konference veřejně požádala Španěly o odpuštění za církevní podporu povstaleckého tábora za občanské války.¹⁵⁵

¹⁵⁰ KUBÁT, Michal , BALÍK, Stanislav , *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, Praha: Dokořán, 2004, s. 54

¹⁵¹ ELLWOOD, Sheelagh, *Franco: člověk, voják, diktátor*, Brno:Books, 1999, s. 212

¹⁵² HEUBEL, J.E., *Church and state in Spain : Transition towards independence and liberty*, in The western Political Quarterly , Vol. 30, No.1(Mar., 1977) ,s.137

¹⁵³ HEUBEL, J.E., *Church and state in Spain : Transition towards independence and liberty*, in The western Political Quarterly , Vol. 30, No.1(Mar., 1977) ,s.139

¹⁵⁴ LINZ, J. Juan, *Totalitarian and Authoritarian Regimes*, Colorado:Lynne Rienner Publishers, 2000, s. 169

¹⁵⁵ CHALUPA, Jiří, *Španělsko, Stručná historie států*, Praha: Libri, 2005, s . 163

Dnes, na základě textu daného ústavou z roku 1978, je vztah mezi církví a státem definován termínem spolupráce, Španělsko se tak stalo státem nekonfesijním.

2)ROLE JUANA CARLOSE V PROCESU TRANSFORMACE

2.1 Otázka následnictví po roce 1969

K samotnému a klíčovému jmenování následníka hlavy státu s titulem krále Zvláštním zákonem přistoupil Franko v roce 1969 s tím, že mohl určenou osobu kdykoliv během svého života změnit. Na plénu cortesů, které bylo svoláno, znamenalo jmenování Juana Carlose¹⁵⁶ fakticky restauraci dynastie panující ve Španělsku do roku 1931 a to i přesto, že Franko cíleně zdůrazňoval a trval na tom, že jde o **nastolení** na trůn a že nová monarchie odvozuje svou legitimitu od principů 18. července. Monarchisté ve Španělsku se museli smířit s tím, že království bude obnoveno pouze v rámci Movimienta¹⁵⁷. Zárukou kontinuity režimu se podle Francových úvah měl stát ve Španělsku vychovaný a s vojenskými kruhy úzce spjatý Juan Carlos. On sám však již dávno měl vlastní vizi budoucího vývoje. Na její faktickou realizaci si ale musel ještě pár let počkat. Juan Carlos si uvědomoval, že Španělsko musí nastoupit cestu k demokratizaci¹⁵⁸ a hodlal k tomu využít institucionální orgány samotného frankismu.¹⁵⁹ Od Franca se však naučil neodkrývat okolí své bezprostřední úmysly.

Otázka následnictví názorově rozdělovala jednotlivé ministry. Carrero Blanco, který podporoval autoritářský režim technokratů, kladoucích důraz na ekonomickou

¹⁵⁶ UBIETO, Arteta Antonio aj, *Dějiny Španělska*, Praha: Lidové noviny, 1995, s. 751

¹⁵⁷ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s. 92

¹⁵⁸ Juan Carlos nechtěl přísahat věrnost principům Movimienta, učinil to až poté, co jej jeho právní poradce T. Fernández Miranda ubezpečil, že jeho přísaha nezabrání procesu demokratizace země do budoucna.

¹⁵⁹ UBIETO, Arteta Antonio aj, *Dějiny Španělska*, Praha: Lidové noviny, 1995, s. 751

prosperitu, pokládal za Francova legitimního nástupce Juana Carlose.¹⁶⁰ Falanga (která ovšem nikdy netvořila jedolitou masu) považovala Juana Carlose za málo modrého¹⁶¹ a nedůvěryhodného. Když už by se měli smířit s existencí monarchie, pak s králem v osobě bratrance Juana Carlose, Alfonsa de Bourbon-Dampierre,¹⁶² který se během následujících let oženil s Francovou vnučkou, Mariou del Carmen. Sváděla je myšlenka o falangistickém modrém impériu, s Francovou vnučkou jako královnou Španělska. Druhá část fanangistů, jako Solís nebo Fraga Iribarne, uznávající nutnost Španělsko modernizovat a požadující politiký rozvoj ve smyslu uznání existujícího pluralismu názorů, Juana Carlose vylučovala naprosto. Když už monarchie, pak jedině s králem v osobě hraběte Barcelonského.¹⁶³ Technokraté spojení s ministry Opusu Dei se vyslovovali pro Juana Carlose za podmínky, že nebude vázán na principy Hnutí. Měl však být podroben podrobnému dohledu Carrera Blanca, garanta „nehybnosti“ falangistického režimu.¹⁶⁴ Karlisté naopak uznávali za nárokovatele trůnu Dona Javiera de Bourbón Parma a jeho syna Huga.

Odpůrci Juana Carlose z řad falangistů se Franca až do jeho smrti neúnavně pokoušeli přesvědčit, aby své rozhodnutí ještě zvážil a změnil. Otec Juana Carlose, pobývajíc tou dobou portugalském v Estorilu, Francovi vzkázal, že jeho rozhodnutí jmenovat jeho syna královským nástupcem¹⁶⁵, neuznává.¹⁶⁶ To, že Juan Carlos jmenování přijal, způsobilo mezi ním a otcem roztržku. Princ své jednání ospravedlňoval tím, že jedině tak může být monarchie ve Španělsku opět „restaurována“.¹⁶⁷ Těžko říct, jak by se byl Franco zachoval v případě, že by Juan Carlos jmenování následníkem hlavy státu s titulem krále nepřijal. Je dost pravděpodobné, že by titul nabídl někomu z těch, kteří měli o nástupnictví zájem a dost okatě se k němu hlásili. Don Juan by však na seznamu možných nástupců s naprostou jistotou nefiguroval.

¹⁶⁰ PRESTON, Paul, *Franco*, Praha: BB art, 2001, s. 600

¹⁶¹ Modrá byla barva falangistických uniforem

¹⁶² KUNC, Jiří, *Stranické systémy v re/konstruaci: Belgie, Itálie, Španělsko, ČS, Česká republika*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 133

¹⁶³ KUNC, Jiří, *Stranické systémy v re/konstruaci: Belgie, Itálie, Španělsko, ČS, Česká republika*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 134

¹⁶⁴ KUNC, Jiří, *Stranické systémy v re/konstruaci: Belgie, Itálie, Španělsko, ČS, Česká republika*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 134

¹⁶⁵ KUNC, Jiří, *Stranické systémy v re/konstruaci: Belgie, Itálie, Španělsko, ČS, Česká republika*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 135

¹⁶⁶ Teprve 14.3.1977 se hrabě Barcelonský zřekl svých dynastických práv ve prospěch svého syna Juana Carlose.

¹⁶⁷ BERNECKER, L. Walther, *Monarchy and Democracy: The Political role of King Juan Carlos in the Spanish Transition* in *Journal of Contemporary History*, Vol 33, No.1 (Jan., 1998) s.70

2.2 mocenské vákuum

Jistým důležitým mezníkem v historii Španělska se stal rok 1973 - tehdy Franco od sebe oddělil státní a vládní vrcholné funkce, přičemž tou druhou byl pověřen Carrero Blanco. Podle tehdejšího Francova konceptu se Carrero měl stát zárukou kontinuity režimu v době, kdy jeho samotného opouštěly síly. Blanco, sám již ne zrovna nejmladší, ovšem podlehl atentátu v době krátce před smrtí samotného Franca . Carrerova smrt v době, kdy již Franko nemohl osobně řídit správu země a kdy se mnohem víc raději věnoval lovu a rybaření, než oficiálním záležitostem týkajících se politického dění ve Španělsku, vytvořila v zemi mocenské vákuum. Tím se naskytl prostor pro opatrné a dílčí manevrování Juana Carlose. Smrt Carrera Blanca, ruku v ruce s prohlubující se nemohoucností Franca, znamenala skutečný počátek španělského přechodu k demokracii.¹⁶⁸

2.3 vývoj po smrti Franca

Carrera po atentátu ze dne 20.12.1973 připisovanému teroristické organizaci ETA, (mělo jít o odplatu za dlouholeté pronásledování Basků) ve funkci nahradil Carlos Navarro¹⁶⁹, který v předchozím kabinetu zastával post ministra vnitra. Navarro záhy po svém uvedení do funkce Španělům oznámil práci na statutu sdružení, které by umožnily jejich zapojení do politického života státu.¹⁷⁰ Vpodstatě šlo o jakousi omezenou politickou liberalizaci se zachováním podstatných stránek systému. Veškerá snaha režimu popustit pomyslné uzdy tak u pouhého úmyslu skončila a tvrdý kurz zůstal zachován a i nadále nezměněn. Ariasova „liberalizace“ skončila naprostým neúspěchem, všechny protirežimní politické proudy jakož i většina frakcí v rámci Hnutí ji bojkotovala.¹⁷¹

¹⁶⁸ KUNC, Jiří, *Stranické systémy v re/konstrukci:Belgie, Itálie, Španělsko, ČS, Česká republika*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 138

¹⁶⁹ Celým jménem Carlos Arias Navarro

¹⁷⁰ UBIETO,Arteta Antonio aj, *Dějiny Španělska*, Praha: Lidové noviny,1995,s. 753

¹⁷¹ KUNC, Jiří, *Stranické systémy v re/konstrukci:Belgie, Itálie, Španělsko, ČS, Česká republika*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 137

Vážná nemoc Franka v létě 1974 přiměla, aby se dočasně vzdal své funkce hlavy státu ve prospěch španělského prince, ne však nadlouho. Samotný rok 1975 se pak nesl ve znamení bojů mezi reformisty, příznivci bunkru¹⁷² a formující se, avšak stále ještě nejednotné a tím oslabené opozice.

Jako opoziční skupina se nejprve zformovala tzv. Demokratická Junta, mezi jejíž členy patřila Komunistická strana Španělska, Socialistická skupina T.Galvána a některé další osobnosti. O několik dalších měsíců později vytvořily opoziční skupiny, které nevstoupily do junty pro svůj nesouhlas s komunisty, tzv.Platformu demokratického sblížení (zahrnující Španělskou socialistickou dělnickou stranu, katalánské socialistické strany, baskické nacionality aj.) Vznikla tak dvě základní opoziční seskupení hlasící se k nároku na privilegované postavení při sestavování po frankistické vlády. Jak Junta tak Platforma požadovala mj. všeobecnou amnestii, demokratické svobody a volby a legalizaci politických stran.¹⁷³

V této době již byl Arias nucen uznat svou porážku i neperspektivnost své politiky, zatížené hospodářskou krizí, sociální nespokojeností, mezinárodní izolací i terorismem. Jeho „liberalizace“ skončila naprostým neúspěchem a připomínala spíše Československý systém Národní fronty¹⁷⁴, kterou všechny protirežimní proudy bojkotovaly.¹⁷⁵

30. října 1975 převzal Juan Carlos ve Španělsku výkon funkce hlavy státu, 20. listopadu téhož roku Franko zemřel. Tímto datem oficiálně skončil autoritářský režim, stojící na prestiži jediné osoby a zrodila se monarchie Juana Carlose, směřující k postupné demokratizaci země. Frankova smrt tehdy zastihla opozici sice aktivní, ale přesto ještě stále rozdělenou.

Vrásky na čele přidávala v této době budoucímu králi obava z reakce jeho otce Dona Juana. Již předtím Juan Carlos viděl návrh deklarace, v níž se Don Juan označil za Hlavu španělského královského domu, syna a dědice Alfonsa XIII., jehož nároky na trůn nemohou být popřeny. Juan Carlos se obával důsledků, které by přinesl fakt, že ho otec

¹⁷² Zastánci tvrdé linie ve Španělsku, nejoddanější zastánci režimu, nejvíce se jich nacházelo v policii, civilní gardě a armádě.

¹⁷³ KUNC, Jiří, *Stranické systémy v re/konstrukci:Belgie, Itálie, Španělsko, ČS, Česká republika*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s.137

¹⁷⁴ Zákonný dekret z prosince 1974 sice teoreticky umožňoval utváření politických sdružení, ale s řadou omezujících podmínek jako přihlášení se k principům Hnutí apod.

¹⁷⁵ KUNC, Jiří, *Stranické systémy v re/konstrukci:Belgie, Itálie, Španělsko, ČS, Česká republika*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2000,s. 137

neuzná jako krále. Díky tomu nespal několik nocí. Deklarace byla nakonec publikována v Paříži 21. listopadu a vedla k pobouřeným reakcím v tisku.¹⁷⁶

2.4 Juan Carlos v procesu transformace

Korunovační přísahu Juana Carlose vyslechly frankistické kortesy 22.11.1975.¹⁷⁷ Postavení mladého krále tehdy vyhlíželo politicky dost beznadějně. Pouze úzká skupina frankistů byla jistým způsobem ochotna poskytnout králi malou podporu. A to ještě za podmínky, že bude udržovat Španělsko pod jejich kontrolou. Ve své politické závěti vyslovil Franco přání, aby Španělé zachovali nastupujícímu monarchovi věrnost¹⁷⁸, ale to mohli brát vážně jen nemnozí, zvláště když ani frankisté nepovažovali Juana Carlose za svého.¹⁷⁹ Opozice se na druhou stranu domnívala, že král je vězněm Francových zákonů a jakoukoli dohodu s ním považovali předem za vyloučenou. Juan Carlos tak byl okolnostmi nucen svůj plán demokratizace rozvrhnout do delšího časového období a etap s tím, že do procesu bude nutno zahrnout všechny důležité složky španělské společnosti. Jen tak mohl najít cestu ke kompromisu bez obav, že se některá ze složek jeho jednání vzbouří. Korunovace před něj položila úkol nejtěžší – musel se ucházet o politickou podporu veřejnosti.¹⁸⁰ Veřejnosti, která ještě nebyla monarchii nijak zvláště nakloněna.¹⁸¹ Juan Carlos si uvědomoval, že svorníkem všech změn bude jeho první

¹⁷⁶ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s. 321

¹⁷⁷ Tímto se Juan Carlos rovněž stal vrchním velitelem všech tří druhů vojsk (VILALLONGA, 1995, s.12)

¹⁷⁸ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s.319

¹⁷⁹ KUNC, Jiří, *Stranické systémy v re/konstruaci:Belgie, Itálie, Španělsko, ČS, Česká republika*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s.142

¹⁸⁰ KUNC, Jiří, *Stranické systémy v re/konstruaci:Belgie, Itálie, Španělsko, ČS, Česká republika*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s.143

¹⁸¹ Teprve od roku 1981, kdy se pokusila generalita o vojenský puč, který král zmařil svým prodemokratickým postojem, požívá ve své zemi Juan Carlos velkou autoritu. Právě tímto královským aktem zklamal Juan Carlos naděje krajní pravice i pokračovatelů falangistického odkazu. (HRYCH, 1998, s. 305)

projev a proto si dal záležet , aby v něm zaznělo, že chce být králem všech Španělů.¹⁸² Velmi těžce tehdy nesl, že musí před kortesy přísahat, že zachová zásady Movimienta. Udělal to až poté, co jej jeho učitel a brilantní právník Torcuato Fernández-Miranda přesvědčil , že je pak zákonnou cestou jednu po druhé změni.

Král byl z mnoha důvodů považován za Francovo "dítko“ a samotný fakt, že ho Franco jmenoval svým nástupcem, vzbuzovalo v demokratických kruzích značnou nedůvěru. Politická opozice měla za to, že v něm Franco viděl záruku kontinuity pro instituce režimu a proto ho jmenoval španělským princem¹⁸³ (termín princ španělský byl nový, Francem vymyšlený, tradičně následníku špan trůnu náležel titul Princ asturský).

Sám Juan Carlos však své jmenování považoval za prostředek k restauraci dynastie, monarchie podle jeho představ měla odstranit pouta frankismu a otevřít Španělsku cestu k demokratizaci. Změnu se rozhodl uskutečnit postupně a hlavně zevnitř, rozvinutím základních zákonů země.¹⁸⁴ Tím, že postupoval a prováděl reformy v rámci daných frankistických zákonů, také mohl uklidňovat armádu, která tak ztrácela možnost vyjet do ulic.

Projev, který přednesl v kortesech při slavnostním aktu prohlášení za krále, byl rovněž programem jeho vlády. K velké nechuti opozičních kruhů byl Arias Navarro potvrzen ve funkci šéfa vlády¹⁸⁵, kabinet prodělal změny tím, že se k němu připojili tři reformní politikové : Fraga, Areilza a M. Garrigues. Jejich protiváhu představovala skupina přesvědčených frankistů - včetně samotného Ariase, který se ani netajil tím, jak málo respektu vůči Juanu Carlosovi chová¹⁸⁶. Otázkou bylo, zda-li nová vláda přijme návrhy na politickou reformu a bude ochotná ji předložit k lidovému hlasování. Bylo zcela zřejmé, že v kortesech by změna, podporující jakoukoli demokratizaci země, sotva našla podporu. Arias, vědom si postoje a podpory tzv. bunkru, postupoval zpočátku hodně nesměle, nicméně i tak se dostával do sporů nejen s frankisty, ale i představiteli reformních kruhů.

¹⁸² VILALLONGA, José Luis de, *Hovory s Juanem Carlosem králem španělským*, Praha: Český spisovatel, 1995, s. 77

¹⁸³ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s. 323

¹⁸⁴ UBIETO, Arteta Antonio aj, *Dějiny Španělska*, Praha: Lidové noviny, 1995, s. 757

¹⁸⁵ Juan Carlos nechtěl záměrně budít rozruch, co se razantních změn týče, bylo třeba vyčkat na vhodnější okamžik

¹⁸⁶ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s. 287

Arias rozhodně nebyl člověkem, který by se vypořádal s radikálními změnami, jaké Španělé požadovali. Jeho „reforma“ se omezovala pouze na úpravu trestního zákoníku a to v tom smyslu, že povolila politické strany, ovšem jen ty nekomunistické, zakázány i nadále zůstávaly separatistické politické strany. O reformě volebního zákona se nehovořilo¹⁸⁷, došlo ale ke zřízení dvoukomorového systému a úpravě práva na shromažďování a demonstraci. 26.3.1976 se spojily Demokratická junta a Platforma v organizaci Demokratická koordinace (známá jako Plat-junta). Pozdější zadržení některých jejích lídrů způsobilo oficiální roztržku mezi vládou a opozicí. A věci se daly do pohybu...

2.5 referendum a volby, sjednaný zlom

Opozice si uvědomila, že nemá prostředky na to, aby vyvolala revoluci zdola. Pochopila, že jediný s kým mohou nakonec „vyjednávat“, je král. Král, který má na své straně armádu (byl jmenován do své funkce Francem a to bylo armádou vnímáno v podstatě jako rozkaz, o kterém se nediskutuje) i mezinárodní uznání. Tentýž král, který byl zklamán Ariasovou politickou linií, neboť reforma v kortesech ve své konečné fázi neuspěla. Byl sice schválen návrh zákona o sdruženích, jenž povoloval strany, ale zákon, který by je zbavoval trestní zodpovědnosti, byl vrácen k přepracování. Celková bilance předchozích událostí nakonec skončila Ariasovou demisí. Tentokrát Juan Carlos zareagoval rozhodně a energicky. 1. července 1976 si po návratu z cesty do USA předvolal Ariase Navarra a k jeho velkému překvapení přijal demisi celé vlády.

Právě těch několik měsíců od Francovy smrti po konec Ariase ve funkci šéfa vlády představovaly pro krále jednu z nejtěžších period jeho vládnutí, váha tlaku a stresu, jimž musel čelit, ho stála velmi mnoho sil.¹⁸⁸

Prostor pro dějnotvornou úlohu koruny se však otevřel : za odstoupivšího Ariase byl předsedou vlády jmenován Adolf Suárez, generální tajemník Movimienta. Tato volba byla reformátory i opozicí opět přijata se značným zklamáním a nová vláda byla

¹⁸⁷ UBIETO, Arteta Antonio aj, *Dějiny Španělska*, Praha: Lidové noviny, 1995, s. 759

¹⁸⁸ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s. 353

označena za ztělesnění kontinuity frankismu. Přesto je nutné uznat, že politická svoboda této doby byla ve Španělsku větší, než jakou země poznala za celou éru Franca. Existovala téměř úplná svoboda tisku, strany pořádaly mítinky a byly povolovány i demonstrace. Po ústavní stánce se ale zatím změnilo jen málo, pokud tedy vůbec.

Juan Carlos moc dobře věděl, proč Suárezovo jmenování prosadil. Suárez byl neobyčejně obratným politikem a taktikem, disponoval velkými manévrovacími schopnostmi, což mu značně pomáhalo v různých vyjednáváních. Tím, že vzešel z frankismu, ho nebylo možné podezírat, že bude chtít vyvolat příliš radikální změny, které by byly pro určité složky společnosti v té době zcela nepřijatelné.¹⁸⁹

Po dlouhých desetiletích došlo k významnému obratu, Suárez odmítl majoritní strategii řešení konfliktů typickou pro struktury starého režimu a přešel ke strategii konsensuální a proporční. Osobně se zasadil o přijetí reformy (autorsky byl pod ní podepsán T.Fernández-Miranda¹⁹⁰) posledními frankistickými kortesy a také o její následnou podporu v lidovém referendu v prosinci 1976. Tímto aktem došlo ve Španělsku k uzákonění stran, které se k reformě připojily a otevřela se tak i cesta k demokratickým volbám, konaným 15. června 1977. Izolace koruny tímto však ještě prolomena nebyla.¹⁹¹ Frankisté se nechali slyšet, že Suárez je zrádce, levicová opozice poukazovala na to, že režim se snaží prodloužit život frankismu. Král byl nucen prosadit logiku spolupráce proti odporu, který se na něj řítí z obou stran.

Naštěstí Suárez dokázal přijít s reformami, které byly pro opozici přijatelnější, než jak tomu bylo v dobách Ariase, uměl také s představiteli Demokratické koordinace vést konstruktivní dialog. Vsadil na rychlost, tj. taktiku přijímat opatření takovým tempem, aby příznivci „bunkru“ zůstávali vždy o krok či dva pozadu a nestačili reagovat.¹⁹² Prvořadým cílem bylo prosazení reformy v kortesech,¹⁹³ šlo o reformu frankistického systému zevnitř, v rámci jeho vlastní legislativy. Suárez upravil původní Ariasovu

¹⁸⁹ VILALLONGA, José Luis de, *Hovory s Juanem Carlosem králem španělským*, Praha: Český spisovatel, 1995, s. 88

¹⁹⁰ Předseda Kortesy a Královské rady

¹⁹¹ KUNC, Jiří, *Stranické systémy v re/konstruc:Belgie, Itálie, Španělsko, ČS, Česká republika*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 146

¹⁹² CHALUPA, Jiří, *Jak umírá diktatura. Pád Frankova režimu ve Španělsku*, Olomouc: Votobia, 1997, s. 94

¹⁹³ UBIETO, Arteta Antonio aj, *Dějiny Španělska*, Praha: Lidové noviny, 1995, s. 762

reformu a namísto tezí, které odkazovaly k frankistické kontinuitě¹⁹⁴, do ní vložil demokratické záruky. Od září začala vláda se všemi představiteli opozice vyjednávat, s některými dokonce tajně. Základní změnu měl do systému vnést **Zákon o politické reformě**. Jeho návrh předložila vláda Kortesům k projednání 10. září 1976. Na kortesech se nepožadavalo nic menšího, než aby se usnesly na vlastní likvidaci.¹⁹⁵ Zákon navrhoval naplnit stávající kortesy novými poslanci, zvolenými ve svobodných volbách, uspořádaných na základě principu všeobecného volebního práva.¹⁹⁶

Ještě před jednáním o zákonu si Suárez zajistil souhlas generality. Obrovskou úlohu v tomto procesu sehrál král Juan Carlos, jakožto vrchní velitel ozbrojených sil.¹⁹⁷ Žádná z významných režimních skupin se tehdy neodvážila zcela odmítnout návrh politické reformy, kterou jednoznačně podporovala hlava státu. Generalita vnesla jedinou podmínku – komunistická strana zůstane zcela mimo proces reformy. Suárez odpověděl, že už samotné stanovy PCE komunisty z reformy vylučují. Nedodal ovšem, že již s předsedou PCE Santiagem Carillem o změně zmíněných stanov vyjednává.¹⁹⁸

Frankismus se vzepjal k poslednímu odporu formou demise generála Santiaga. Jeho následné nahrazení generálem Melládou pak bylo rozhodujícím krokem k prosazení reformy v kortesech v listopadu 1976.¹⁹⁹ Jen 59 hlasů se vyslovilo proti a pouze 13 poslanců se celkově zdrželo hlasování.²⁰⁰ Španělsko již nezadržitelně vystoupilo na svou cestou k plné demokracii.

V prosinci téhož roku byla reforma předložena k lidovému hlasování prostřednictvím referenda. Opozice vyzvala Španěle k absenci, k urnám se však 15. prosince dostavilo 78% voličů, z nichž se ve prospěch reformy vyslovilo plných 94% hlasujících.²⁰¹

¹⁹⁴ Zákonný dekret z roku 1974 teoreticky umožňoval utváření politických sdružení, ale s řadou omezujících podmínek, především po přihlášení se k principům Hnutí. (Kunc, 2000, s. 136)

¹⁹⁵ KUNC, Jiří, *Stranické systémy v re/konstrukci: Belgie, Itálie, Španělsko, ČS, Česká republika*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 147

¹⁹⁶ CHALUPA, Jiří, *Jak umírá diktatura. Pád Frankova režimu ve Španělsku*, Olomouc: Votobia, 1997, s. 96

¹⁹⁷ KUNC, Jiří, *Stranické systémy v re/konstrukci: Belgie, Itálie, Španělsko, ČS, Česká republika*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 147

¹⁹⁸ CHALUPA, Jiří, *Jak umírá diktatura. Pád Frankova režimu ve Španělsku*, Olomouc: Votobia, 1997, s. 96

¹⁹⁹ Suárez si pragmatičtěji uvažující poslance získal pomocí slibů ohledně funkcí v novém režimu, z nichž většinu nikdy nedodržel. Zatvrzelejší poslance, kteří se nedali přesvědčit, poslal v době hlasování na urgentní oficiální návštěvu Panamy. (Chalupa, 1997, s. 97)

²⁰⁰ CHALUPA, Jiří, *Jak umírá diktatura. Pád Frankova režimu ve Španělsku*, Olomouc: Votobia, 1997, s. 97

²⁰¹ KUNC, Jiří, *Stranické systémy v re/konstrukci: Belgie, Itálie, Španělsko, ČS, Česká republika*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 148

Z podnětu krále pak byla v zimě 1977 zahájena dvoustranná jednání mezi vládou a dosud stále ilegální opozicí. Krátce nato se Demokratická koordinace rozpadla. Strany, které ji tvořily, zaslaly na ministerstvo vnitra své stanovy a tím splnily jediný požadavek vlády k jejich legalizaci.²⁰² Organizace Falangy byla rozpouštěna v březnu.

Problematickou se jevila pouze existence Komunistické strany Španělska - tu se Suárez rozhodl v dubnu 1977 vládním nařízením legalizovat²⁰³ a to i přesto, že tento akt mohl ve Španělsku způsobit vojenský státní převrat.²⁰⁴ K uklidnění armády nakonec přispěl nejen král, ale i sami komunisté tím, že uznali monarchii.²⁰⁵ Z dlouhodobého hlediska by bylo nelegalizování KS mnohem nebezpečnější, než její legalizace. Ilegalita by pouze zvýšila její prestiž. Neméně významnou roli sehrál také fakt, že k legalizaci Komunistické strany přistoupil Suárez během velikonočních svátků, tedy v době, kdy v kasárnách nebyli přítomni guležítí vojenští představitelé. Vojáci zuřili, Suárez byl pro ně zrádce²⁰⁶, jelikož však touto dobou pobývala generalita mimo Madrid, nemohli účinně zareagovat²⁰⁷. Suárez armádě ještě pro jistotu nechal na několik týdnů drasticky snížit dodávky benzínu. Juan Carlos si uvědomil, že uspěl – změnil dlouholetou diktaturu v demokracii. Základem politického života se stalo hledání konsensu, žádný z účastníků politického procesu nesměl být na základě královny politické linie z procesu vyloučen.

V průběhu přechodu Juan Carlos prosazoval zásadu, aby při zásadních změnách nedocházelo k bolestným sociálním nebo politickým otřesům. To vyžadovalo, aby se souběžně s jednáním s opozicí rozšiřoval okruh osob, zahrnutých do rehabilitací²⁰⁸ i to, že se stát postaral o lidi z frankistických institucí, tj. starých struktur určených k likvidaci.²⁰⁹ Jak sám Juan Carlos v knize Paula Prestona přiznal, první dny Suárezova předsednictví vlády vyžadovaly, aby měl nervy ze železa. „*Vůbec jsem netušil, že je*

²⁰² UBIETO, Arteta Antonio aj, *Dějiny Španělska*, Praha: Lidové noviny, 1995, s. 764

²⁰³ Král si nepřál vyloučení KS z voleb a to i z toho důvodu, aby vyhodnocené volby nemohly být později označeny za nedemokratické.

²⁰⁴ Armáda byla neustále uklidňována, že vše probíhá v rámci zákonných norem, tudíž se nic neděje a není třeba zasahovat.

²⁰⁵ UBIETO, Arteta Antonio aj, *Dějiny Španělska*, Praha: Lidové noviny, 1995, s. 765

²⁰⁶ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s. 386

²⁰⁷ CHALUPA, Jiří, *Jak umírá diktatura. Pád Frankova režimu ve Španělsku*, Olomouc: Votobia, 1997, s. 99-100

²⁰⁸ 16.11.1976- politická amnestie a 15.12. reforma politických institucí

²⁰⁹ KUNC, Jiří, *Stranické systémy v re/konstrukci: Belgie, Itálie, Španělsko, ČS, Česká republika*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 150

možné tolik trpět“, okomentoval později.²¹⁰ Přesto – díky těmto událostem přestal být následníkem Franca, přísahajícím na principy Hnutí a pomalu se stával respektovaným králem Španělů.

²¹⁰ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s. 357

3.KONSOLIDACE ŠPANĚLSKÉ DEMOKRACIE A POSTAVENÍ MONARCHIE

3.1 Volby 1977

Ve volbách, konaných v červnu 1977, zvítězilo s 35% hlasů narychlo sestavené uskupení Svaz demokratického středu (dále jen UCD²¹¹) konglomerát různě orientovaných stran středu a pravého středu. Spojovala je úloha zajistit přechod k demokracii a uchovat si spojení s mocí, značná část vůdců pocházela z bývalého frankistického Hnutí. Volební kampaň tehdy zahájilo 166 registrovaných stran, do parlamentu se jich dostalo celkem osm. Šest s celostátní a dvě s regionální působností. Triumfoval střed, extrémů propadly. V poslanecké sněmovně kromě vítězné UCD zasedli zástupci Španělské socialistické dělnické strany (dále jen PSOE²¹²), Komunistické strany Španělska (dále jen PCE²¹³), již frankistický režim vydával za hlavního nepřítele, Lidové Aliance (později se přejmenovala na Lidovou stranu²¹⁴) Socialistického svazu a Levicové demokratické fronty. Ze stran regionálních získali zastoupení v Parlamentu Katalánci – tj. Demokratická konvergence Katalánska a Baskové v rámci Baskické nacionalistické

²¹¹ Umírnění představitelé bývalého režimu a umírněná křesťansko a sociálně-demokratická opozice. Šlo o 42 různých politických subjektů, jejichž svorníkem byla snaha podílet se na moci. Vyhrála ještě ve volbách v r. 1979, ale vnitřní nejednota stranu rozložila. V lednu 1981 Suárez podal demisi a funkci předsedy vlády přenechal Sotolovi. V červenci 1982 se odtrhla Lidová dem. strana. Samotný Suárez poté založil stranu levého středu Demokratický a sociální střed. UCD po volbách v únoru 1983 formálně ukončila svou existenci (ŘÍCHOVÁ, Blanka a kol., *Komparace politických systémů II.*, Praha: VŠE, 2004, s.187-188)

²¹² PSOE Španělská socialistická dělnická strana byla založena v květnu 1879, radikální křídlo stranu v roce 1921 opustilo a založilo marxistickými myšlenkami hodně ovlivněnou PCE. - v roce 1978 se k ní připojila lidová socialistická strana Galvána. Významně přispěla k ústavodárnému procesu, i když se jako poslední ze všech politických sil smířila s existencí monarchie. V roce 1979 vypustila přívlastek marxistická. Ve volbách 1982 získala absolutní většinu ve Sněmovně i v Senátu, schopnost vytvořit většinovou vládu jí zůstala i po dvě následující volební období. V roce 1996 přešla do opozice. (ŘÍCHOVÁ, Blanka a kol., *Komparace politických systémů II.*, Praha: VŠE, 2004, s.194-195)

²¹³ PCE- Komunistická strana Španělska- za Frankismu si v zemi udržovala ilegální síť, po prvních svobodných volbách trvale klesal její voličský potenciál (ŘÍCHOVÁ, Blanka a kol., *Komparace politických systémů II.*, Praha: VŠE, 2004, s. 196)

²¹⁴ Ustavila se kolem několika osobností frankistického režimu (Iribarne, Mora, Rodó) Programem bylo udržení národní jednoty, křesťanské morálky a uznání minimální autonomie historickým regionům. Ve volbách v r. 1996 se stala nejsilnější politickou stranou v čele s J.M.Aznarem, podporu však musela hledat u regionálních stran. (ŘÍCHOVÁ, Blanka a kol., *Komparace politických systémů II.*, Praha: VŠE, 2004, s.195)

strany²¹⁵ (Bez spolupráce s katalanskými a baskickými regionalisty se nyní nemůže obejít žádná z ústředních stran celostátních. Spolupráce s regionálními stranami však nese pro celostátní stranický systém vedle výhod i jisté nevýhody v závislosti na intenzitě vyděračského potenciálu těchto regionálních stran).

Zdrojem španělského úspěchu v procesu přechodu k demokracii se stala zásada všeobecné spolupráce. Spolupráce v prostředí soutěže politických stran, kde král jako motor všech důležitých změn zastával úlohu nezaujatého rozhodčího, nepřiklánějícího se k žádné ze stran sporu. Juan Carlos s manželkou Sofií cestoval napříč Španělskem, aby demokratickým reformám i monarchii získal popularitu a upevnil její postavení²¹⁶. Spoluprací s Fernández-Mirandou a Suárezem sehrál klíčovou roli v procesu přechodu k demokracii.²¹⁷

Suárezova UCD vytvořila menšinovou vládu²¹⁸, ale k závažným otázkám, jako vypracování návrhu ústavy, požadovala spolupráci všech parlamentních sil.²¹⁹ Z tohoto důvodu nebyla příprava návrhu ústavy svěřena bezpartijním odborníkům, nýbrž specialistům, které delegovaly jednotlivé parlamentní strany. Politické strany, které nebyly v Parlamentu zastoupeny, měly právo návrh ústavy připomínkovat.²²⁰ Komise pro redakci ústavy byla složena z reprezentantů pěti politických stran. UCD zde měla tři zástupce, PSOE, PCE, AP a katalánci (strana – Dem. konvergence) zástupce jednoho. Jako neprozřetelnost se ukázala neúčast zástupců baskické menšiny, což se později odrazilo ve výsledcích referenda o ústavě v baskických provinciích.²²¹ Přesto byl text ústavy, schválený na společném zasedání obou komor v říjnu 1978²²², výrazem uplatňovaného principu spolupráce a spoluzodpovědnosti za osud a postavení Španělů a dovršil proces odstranění všech pilířů nedemokratického frankistického režimu. Ústava,

²¹⁵ KUNC, Jiří, *Stranické systémy v re/konstrukci:Belgie, Itálie, Španělsko, ČS, Česká republika*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 152

²¹⁶ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s. 359

²¹⁷ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s.398

²¹⁸ V druhých parlamentních volbách v r. 1979 vytvořila UCD opět menšinovou vládu.

²¹⁹ KUNC, Jiří, *Stranické systémy v re/konstrukci:Belgie, Itálie, Španělsko, ČS, Česká republika*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 152

²²⁰ KUNC, Jiří, *Stranické systémy v re/konstrukci:Belgie, Itálie, Španělsko, ČS, Česká republika*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s.152

²²¹ CHALUPA, Jiří, *Jak umírá diktatura. Pád Frankova režimu ve Španělsku*, Olomouc: Votobia, 1997, s.133

²²² Ústavu schválilo 325 poslanců, 14 se zdrželo hlasování, 6 jich konstituci odmítlo. V Senátu hlasovalo 226 senátorů pro ústavu, 5 se vyslovilo proti, a 8 senátorů se zdrželo hlasování.

pokud měla být práce na konstituci vůbec kdy dokončena, byla založena na záměrné vágnosti. Celou řadu problémů bylo nutno odložit do budoucna. Ústava se explicitně nevyjadřovala k ekonomickému a sociálnímu uspořádání země, obdobně nejednoznačně se vyslovovala také k autonomnímu uspořádání.²²³

Povolební euforie však netrvala dlouho. UCD zdělila z minulosti řadu problémů, které bylo třeba rychle řešit, zvláště když nezaměstnanost, ruku v ruce s inflací, rychle rostla. Lidé si začali uvědomovat, že demokracie sama o sobě není garancí úspěchu, jen jednou z možných cest. Španělů se postupně začalo zmocňovat rozčarování²²⁴. Do toho všeho ještě působil baskický terorismus. Vystávala také nutnost depolitizovat armádu.²²⁵

Ústava upravila postavení koruny, důležitým se stal především článek 1, který deklaroval, že politickou formou státu je parlamentní monarchie, kde král kraluje, leč **nevládne**. Důležité je, že jejím prostřednictvím se zrušily všechny vazby na frankismus a na zřízení monarchie Francem²²⁶. Vůdce PCE Santiago Carillo v této souvislosti uvedl, že dokud monarchie bude respektovat ústavu a vůli lidu, oni budou respektovat monarchii.²²⁷ Španělsko se stalo nekonfesijním státem²²⁸ s garantovanými základními lidskými i občanskými právy. Role krále spočívá v roli nezávislého „arbitra“. Je hlavou státu a symbolem jeho jednoty a trvání. Má pravomoc vyhlášovat zákony a velet ozbrojeným silám. Po konzultacích se stranickými lídry jmenuje na základě pravomocí mu svěřených předsedu vlády poté, co sněmovna kandidátovi vyjádří svou důvěru. Veškeré jeho politické kroky musí schválit premiér nebo příslušní ministři. Výkonná moc byla svěřena vládě, která působí na principu kolektivní odpovědnosti, tj.došlo k výraznému omezení královských pravomocí, Juan Carlos se tak stal formálním konstitučním monarchou, jehož kroky podléhají kontrasignaci.

²²³ CHALUPA, Jiří, *Jak umírá diktatura. Pád Frankova režimu ve Španělsku*, Olomouc: Votobia, 1997, s.135

²²⁴ CHALUPA, Jiří, *Španělsko, Stručná historie států*, Praha: Libri, 2005, s. 173

²²⁵ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s.403

²²⁶ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s.417

²²⁷ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s.416

²²⁸ Vztah státu a katolické církve byl definován termínem spolupráce.

Monarchie je dědičná na základě primogenitury v mužské linii. V případě neexistence mužského potomka rodu Bourbon - Anjou, může na trůn usednout také žena. Následníkovi trůnu je udělen titul princ asturský (popř. princezna asturská).

Španělský Parlament je dvoukomorový, dělí se na Poslaneckou sněmovnu, jež má výraznější pravomoci a Senát, všech 350 poslanců dolní komory je voleno v přímých volbách v padesáti provinciích proporčním způsobem na 4 roky. Nárok na mandát předpokládá získání alespoň 3% hlasů v dané provincii. Senát, který je ústavou definován jako zastupitelský orgán územních celků²²⁹, je volen z větší části přímo, 208 senátorských míst je obsazováno většinovým způsobem. Z každé provincie bez ohledu na počet obyvatel vycházejí 4 senátoři, Ceuta a Mellila volí po dvou senátorech, tři velké ostrovy volí po třech senátorech a sedm malých ostrovů po jednom. Volič má vždy o jeden hlas méně, než kolik je v dané provincii voleno senátorů, nemusí však své možnosti vyčerpat.²³⁰ Navíc každá autonomní komunita či region vysílá jednoho senátora plus dalšího na každý milion obyvatel na svém území. Významnou úlohu Senát sehrává při přijímání ústavních dodatků, kdy je vyžadován souhlas třípětinové většiny v obou komorách. Podílí se také na politické kontrole vlády prostřednictvím interpelací či dotazů a přijímání rozpočtu nebo schvalování mezinárodních smluv. Volební období horní komory je čtyřleté.²³¹

3.2. konsolidace demokracie ve Španělsku

Těžko však lze najít konkrétní počátek, kdy byla demokracie a postavení monarchie ve Španělsku konsolidována. Byly to první svobodné volby? Schválení nové ústavy v roce 1978 nebo rok 1981, kdy se pokusila generalita o vojenský puč, který král zmařil svým demokratickým postojem? To, jak si váží existence demokratického politického systému, si Španělé uvědomili 23. února 1981, kdy skupina civilních gard a extrémistických pravicových vojenských důstojníků pod vedením podplukovníka Tejera,

²²⁹ Článek 69, odstavec 1 ústavy z roku 1978 zní: Senát je komorou územní reprezentace.

²³⁰ V provincii, kde se volí 4 senátoři, může hlasovat jen pro jednoho, ale maximálně pro tři.

²³¹ UBIETO, Arteta Antonio aj, *Dějiny Španělska*, Praha: Lidové noviny, 1995, s. 768

generála Milans del Bosche (vojenský zmocněnec Valencie, vyjel toho dne do města s tanky) a generála Armady vtrhla během volby nového předsedy vlády²³² do parlamentu s cílem zahájit pokus o vojenský převrat. Členy vlády a všechny²³³ poslance Tejero se svými gardisty přinutil, aby si lehli na zem. Spiklenci byli odhodláni skoncovat s demokracií, která podle jejich mínění předala moc do rukou poražených z dob občanské války.²³⁴ Přestože ozbrojenci zadržovali jako rukojmí celou Poslaneckou sněmovnu Kortese a členy vlády, král se zachoval rozhodně. Jako vrchní velitel ozbrojených sil vystoupil v televizi a vyzval vojenské vůdce k ukončení pokusu o převrat.²³⁵ Generál Milans poté vydal prohlášení, vyjadřující loajalitu Králi a uznal, že již neexistuje důvod pro setrvání armády v ulicích.²³⁶ Zadrženi poslanci a členové vlády byly propuštěni. Akce vzbouřenců se naštěstí nezdařila. Po jedné probdělé noci si mohlo Španělsko opět oddechnout. Návrat do časů minulých se nekonal. Tři miliony lidí pak v ulicích Španělska demonstrovalo svou podporu demokracii a králi²³⁷, který díky své odvaze získal v zemi i zahraničí nesmírnou prestiž. Juan Carlos tehdy přestal pro Španěly být nástupcem Franca a stal se španělským monarchou se vším všudy²³⁸. Jak uvádí José Luis De Vilallonga, „mnozí juancarlisti se 23.února stali monarchisty každým coulem“.²³⁹ Jednou z velkých starostí krále v těchto dramatických hodinách bylo úzkostlivě dodržet demokratickou zákonnost²⁴⁰. Juan Carlos tehdy uložil svému

²³² Suárez předtím podal demisi. Jeho vláda byla bezmocná vůči stupňujícímu se teroru ETA, což rozhořčovalo armádu, hlavní oběť teroristů. Suárezovi vojáci navíc neodpustili, že zlegalizoval komunistickou stranu. Dokonce i církve spustila pokřik, a to kvůli předloze rozvodového zákona. (De Vilallonga, 1995, s. 142) Ve funkci předsedy vlády byl později na základě hlasování nahrazen Calvem Sotelem.

²³³ Jen Adolfo Suárez a Santiago Carillo zůstali na protest sedět na svých místech. Generál Gutiérrez Mellado zůstal stát.

²³⁴ VILALLONGA, José Luis de, *Hovory s Juanem Carlosem králem španělským*, Praha: Český spisovatel, 1995, s. 137

²³⁵ ELLWOOD, Sheelagh, *Franco: člověk, voják, diktátor*, Brno: Books, 1999, s. 238

²³⁶ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s. 483

²³⁷ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s. 487

²³⁸ VILALLONGA, José Luis de, *Hovory s Juanem Carlosem králem španělským*, Praha: Český spisovatel, 1995, s. 129

²³⁹ VILALLONGA, José Luis de, *Hovory s Juanem Carlosem králem španělským*, Praha: Český spisovatel, 1995, s. 165

²⁴⁰ Král na sebe musel vzít plnou odpovědnost za osud země, kdyby byl na svobodě jeden jediný ministr, byl by se jako konstituční panovník musel sklonit před kroky člena vlády.

třináctiletému synovi, princí asturskému, aby s ním strávil noc v pracovně a sledoval jak se vykonává povolání krále.²⁴¹ Později uvedl, že to byla nejdelší noc jeho života.²⁴²

Zdá se, že v případě Španělska se spíše jedná o jistý souhrn událostí, které byly navzájem provázány a ovlivňovaly jedna druhou. Je nepopíratelným faktem, že postavení mladého krále v druhé polovině 70. let vypadalo hodně beznadějně. Těžko nacházel příležitosti konstruktivního dialogu s demokratickou opozicí, která ho zpočátku ignorovala, vidíc v něm pokračovatele Francova odkazu. Neméně složitým byl úkol přesvědčit a získat si španělskou veřejnost a jejich loajalitu k instituci monarchie, jejímž zosobněním byl.

Jediná předchozí zkušenost Španělska s demokratickým systémem se víceméně týkala krátkého a chaotického období Druhé republiky mezi lety 1931-1936. Pozdější přechod Španělska k demokracii pod vedením Juana Carlose bývá zařazován do tzv. Třetí vlny demokratizace²⁴³ (začala pádem salazarismu v Portugalsku, následovala demokratizace v Řecku, zemích Latinské Ameriky a bývalého sovětského bloku).²⁴⁴

Je nesporné, že proto, aby se demokracie dala považovat za konsolidovanou, je třeba analýzy několika po sobě jdoucích voleb a událostí, které je doprovázejí. V případě Španělska se demokratický charakter v několika po sobě jdoucích volbách jen potvrdil. Stabilizace koruny, a to nejen jako části politického systému, mohla být uskutečněna jen v rámci úspěšného přechodu od éry frankismu k plné demokracii, a to se Juanu Carlosovi jednoznačně povedlo. Výsledek prvních všeobecných voleb z roku 1977 ukázal umírněný postoj a vyzrálost Španělů. Národní aliance 18.července (soustředovala kolem sebe zbytky frankistů pod vedením B.Piňara) zcela propadla. Frankistická skupina (Lidová aliance, která se opírala o sedm bývalých ministrů Francovy vlády) obdržela ve sněmovně pouhých 16 křesel. Vítězi voleb se stali Suárezovi centristé následování PSOE.

Nastolení demokratického režimu ve Španělsku bylo spojeno také s problémem teritoriálního uspořádání. Jedním z ústředních témat období přechodu k demokracii a

²⁴¹ VILALLONGA, José Luis de, *Hovory s Juanem Carlosem králem španělským*, Praha: Český spisovatel, 1995, s. 157

²⁴² VILALLONGA, José Luis de, *Hovory s Juanem Carlosem králem španělským*, Praha: Český spisovatel, 1995, s. 162

²⁴³ OMAR, G. Encarnación, *Spain after Franco: Lessons of Democratization* in *World Policy Journal*, Winter 2001/2002, s.35

²⁴⁴ HUNTINGTON, P.Samuel, *The third wave, Democratization in the Late Twentieth Century*, Norman:University of Oklahoma press, 1991, s. 21

otázkou legitimacy budoucího režimu se tak stala decentralizace politické moci. Suárezova UCD musela řešit naléhavost udělení autonomního statutu historickým regionům Katalánska, Baskicka a Galicie, k nimž se později připojily i ostatní regiony. Avšak při koncepci ústavy z roku 1978 bylo nutné reagovat na rozdílné požadavky politických sil v zemi tj. nacionalistů, levice a pravice. Čl 2 ústavy tak uznal, že španělský národ je nedělitelná společná vlast všech Španělů, ale zároveň bylo garantováno právo na autonomii národů a regionů. Regiony, které se dělí na historické a nehistorické, jsou si formálně rovné.²⁴⁵ Systém autonomních oblastí se v mnohém podobá federálnímu uspořádání i když termín federace je zatím ústavou vyloučen.

Zlomovým se pro Španělsko stal rok 1982, kdy dosud menšinově vládnoucí UCD u moci vystřídali socialisté (zvítězili s absolutní většinou, získali 202 z 350 mandátů)²⁴⁶ jež se u moci pod vedením Felipe Gonzálese udrželi bez přestávky až do roku 1996.²⁴⁷ Španělsko si mohlo oddechnout. Definitivně skončilo dělení na vítěze a poražené z dob občanské války. Rok 1982 přinesl také vstup Španělska do NATO, což přispělo k modernizaci armády a k posílení její civilní kontroly.

Dnes již lze s jistotou říct, že více jak dvacet let vývoje stranického systému a výsledky voleb ve Španělsku potvrdily konsolidovaný charakter politického systému a nebojím se říci – vědoma si problému postavení Katálanců či Basků- i stabilní postavení monarchie. Od roku 1978 ukazují průzkumy veřejného mínění, že 77% Španělů považuje za nejlepší politický systém pro svou zemi demokracii a to i navzdory problémům s nezaměstnaností a terorismem.²⁴⁸

Španělská transformace paradoxně vděčí za svůj úspěch Francovu strachu z jakéhokoliv dělení moci. Tím, že nikdy nepřipustil institucionalizaci svého režimu, byla diktatura, která sama sebe nemohla přesně definovat, příliš závislá na osobě

²⁴⁵ ŘÍCHOVÁ, Blanka, FIALA, Vlastimil a kol, *Úloha politických aktérů v procesu decentralizace*, Olomouc: Moneta, 2002, s. 51

²⁴⁶ ŘÍCHOVÁ, Blanka a kol., *Komparace politických systémů II.*, Praha: VŠE, 2004, s.189

²⁴⁷ V čele vlády od roku 1996 do roku 2004 stál José Maria Aznar López z Lidové strany. V dubnu 2004 ho na premiérském postu vystřídal předseda PSOE José Luis Rodríguez Zapatero. Březnové volby z roku 2004 souvisí s výbuchy na madridských nádražích. Teroristický útok si tehdy vyžádal na 200 mrtvých a více než 1400 zraněných. Vládnoucí Lidová strana označovala za pachatele baskické teroristy z ETA s takovou vehemencí, že jí to nakonec stálo vítězství ve volbách. Osmiletá vláda Lidové strany, která ztratila také absolutní většinu v Senátu, skončila. PSOE obdržela 164 křesel, Lidovci 148.(Chalupa, 2005, s. 186) Ve volbách z března 2008 PSOE opět zvítězila, potvrdila tak volební vítězství z voleb v dubnu roku 2004. Ve funkci premiéra byl podle očekávání potvrzen José Luis Rodríguez Zapatero. Lidová strana vedená Marianem Rajoyem zůstala již podruhé v postavení opoziční strany.

²⁴⁸ OMAR, G. *Encarnación, Spain after Franco: Lessons of Democratization* in World Policy Journal, Winter 2001/2002, s.37

samotného diktátora.²⁴⁹ Po roce 1975 ji chyběl stmelovací prvek. Frankismus však jisté dědictví zanechal - díky Caudillově absolutní necitlivosti v nacionálních otázkách - dlouho sužoval území Španělska baskický terorismus, který si vyžádal mnoho lidských obětí.

Další příčinou bezbolestného přechodu k demokracii byl také fakt, že španělská společnost během frankistické éry prošla socio-ekonomickými změnami. Mladá generace Španělů nebyla traumatizována zážitky z dob občanské války a to také sehrálo svou roli. Frankismus v očích mladé generace jednoduše ztratil svou historickou legitimitu.²⁵⁰ Avšak tím, kdo cestu k demokratizaci cíleně otevřel, byl král Juan Carlos, podporován ministerským předsedou Adolfem Suárezem a předsedou Kortesů Fernandezem Mirandou. A to si Španělé velmi zřetelně uvědomují.

3.3. postavení monarchie ve Španělsku - současnost

To, co dnes existuje v celostátním měřítku, je pocit hluboké úcty k osobě Juana Carlose, k jeho činům, k tomu, jak španělský král plní svůj úkol. Španělé ctí tohoto muže, který představuje monarchii. Nebyla to instituce monarchie sama o sobě, která by si Španěly získala.²⁵¹ Juan Carlos vedl přechod od diktatury k demokracii politicky velmi citlivě, aniž by byla prolita jediná kapka krve. Přál si, aby se přechod obešel bez ducha odplaty a osobní msty.²⁵² Vyhlásil všeobecnou amnestii, legalizoval politické strany, odborové organizace atp. a to vše v atmosféře nepřátelství vůči monarchii, které frankistický režim v jím ovládaném tisku vyvolával. Když Juan Carlos nastupoval na trůn, monarchistické cítění ve Španělsku víceméně neexistovalo.²⁵³ Král však svým

²⁴⁹ CHALUPA, Jiří, *Jak umírá diktatura. Pád Frankova režimu ve Španělsku*, Olomouc: Votobia, 1997, s.162

²⁵⁰ KUNC, Jiří, *Stranické systémy v re/konstrukci: Belgie, Itálie, Španělsko, ČS, Česká republika*, Praha: Sociologické nakladatelství, 2000, s. 163

²⁵¹ VILALLONGA, José Luis de, *Hovory s Juanem Carlosem králem španělským*, Praha: Český spisovatel, 1995, s. 15

²⁵² VILALLONGA, José Luis de, *Hovory s Juanem Carlosem králem španělským*, Praha: Český spisovatel, 1995, s. 115

²⁵³ VILALLONGA, José Luis de, *Hovory s Juanem Carlosem králem španělským*, Praha: Český spisovatel, 1995, s. 14

jednáním ukázal, že vlastní mimořádný státnický smysl. Přestože se po svém nástupu na trůn mnohým jevil jako velmi mlčenlivý, a někteří jej dokonce považovali za nepříteliš inteligentního, čas ukázal, jak mnoho se v něm zmýlili. Juan Carlos si totiž býval moc dobře vědom toho, že každé gesto i slovo, které vyřkne, bude pečlivě analyzováno a vyloženo podle toho, jak se to bude hodit těm, kteří mu nebyli nakloněni.²⁵⁴ Až několik let poté, na základě událostí, které po korunovaci následovaly, se Španělé stali „juancarlisty“.²⁵⁵ To je to, co umožnilo mnoha celoživotním republikánům, aby se ztotožnili s monarchií.²⁵⁶

Juana Carlose se nikdo neptal, zda si své poslání chce vybrat, či nikoli. Už jako malé dítě byl veden k ryzí zodpovědnosti ke koruně. Jak sám v knize Paula Prestona uvedl: „*Otázka nestojí, zda jsem to chtěl či nikoli. Narodil jsem se proto*“.²⁵⁷ Byl poslán na výchovu do Španělska, zde, odloučen od své rodiny²⁵⁸, musel ustát vše, co se po něm jako představiteli královské rodiny vyžadovalo a v podstatě nikdy se přání svého otce nevzepřel. Avšak cena za to, aby mohl být jednou králem, byla vykoupena nejednou bezesnou nocí a obrovským dílem odpovědnosti za budoucnost monarchie i Španělska jako takového. Jako malé dítě si myslel, že ho rodina opustila a zapoměla na něj. Každý den čekal na telefon od svých rodičů, ale jen zřídka kdy se dočkal.²⁵⁹ I toto byl jeden ze způsobů, které Don Juan zvolil jako prostředek k tomu, aby se jeho syn obrnil a naučil se zodpovědnosti, ke které ho předurčil jeho původ. Od dětských let mu bylo vštěpováno, že Bourboni pláčí pouze ve své posteli - na veřejnosti na sobě nesměl dát nic znát.²⁶⁰ „*Naučil jsem se, že samota je těžké břemeno, které musím nést*“ uvedl.²⁶¹ Dobrého

²⁵⁴ VILALLONGA, José Luis de, *Hovory s Juanem Carlosem králem španělským*, Praha: Český spisovatel, 1995, s.40

²⁵⁵ Výraz který symbolizuje pocit hluboké úcty, kterou Španělé cítí ke svému panovníkovi.

²⁵⁶ VILALLONGA, José Luis de, *Hovory s Juanem Carlosem králem španělským*, Praha: Český spisovatel, 1995, s. 119

²⁵⁷ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s. 1

²⁵⁸ Sídliila v portugalském Estorilu

²⁵⁹ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s.32

²⁶⁰ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s. 13

²⁶¹ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s. 32 (Jeho syn Felipe nebyl poslán do internátní školy v tak nízkém věku a neopustil domov dřív než dovršil 16 let)

učitele se mu dostalo v osobě T.Fernándeze-Mirandy, který mu vštípil, že učit se musí tím, že bude poslouchat a vnímat, co se kolem něj děje, nikoliv čtením knih.²⁶²

Hodně ho trápil neuctivý vztah médií k monarchii, ale pokaždé, když si Francovi stěžoval, jakým způsobem tisk jeho otce očerňuje a uráží, dostalo se mu cynické odpovědi, že on, Caudillo, nemůže tisk cenzurovat.²⁶³ Urážky ze stran mladých falangistů (a často také ze stran karlistů) i na jeho osobu typu: nechceme žádného idiotského prince, ať žije král Javier ! či vrať se zpět do Estorilu!²⁶⁴, byly v jisté době na denním pořádku.²⁶⁵ I proti tomu se musel budoucí král obrnit trpělivostí a chladným klidem. Stížnosti ohledně pokračující antimonarchistické propagandy ve Španělsku mu nebyly nic platné.²⁶⁶ Frankistický režim rád povzbuzoval a vyvolával atmosféru nepřátelství vůči bourbonské monarchii, dusil i sebemenší tužby stoupců tohoto zřízení.²⁶⁷

Juan Carlos dlouho trval na tom, že králem Španělska se musí stát jeho otec, právoplatný dědic koruny. V žádném případě si nepřál ho v následnictví obejít, nedostal však na výběr. Kdyby nabídku stát se španělským králem odmítl, mohlo by se stát, že Franco nakonec vybere jiného nástupce. Přesto ho to velmi trápilo.

Franco si kontinuitu svého režimu pojistil zákony, mezi kterými musel Juan Carlos po vstupu na trůn manévrovat²⁶⁸ a to rozhodně nebylo jednoduché. První roky jeho kralování byly velmi náročné, těžko nacházel podporu - demokratická opozice v něm viděla následníka Franca, klika z El parda proti němu neustále konspirovala ve prospěch Alfonsa de Borbón y Dapierre. Své kroky byl nucen promýšlet do nejmenších detailů a změny provádět v rámci tehdy platných zákonů, aby nedal armádě záminku vyjet do ulic. Aby uspěl, naplánoval přechod do několika etap a do rozhodování zahrnul všechny relevantní subjekty. Byl sice hlavou státu, musel však respektovat jisté mantinely v rámci

²⁶² PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s.151

²⁶³ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s.96

²⁶⁴ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s. 152

²⁶⁵ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s. 71

²⁶⁶PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s. 141

²⁶⁷ VILALLONGA, José Luis de, *Hovory s Juanem Carlosem králem španělským*, Praha: Český spisovatel, 1995, s. 25

²⁶⁸ Moc se dělila mezi krále Juana Carlose I. ,premiéra a jeho vládu, Královskou radu a Kortesy

Hnutí, které byly v systému legislativně pevně zakotveny a nahrávaly jednoznačně starým strukturám a představitelům Movimienta, především tzv. bunkru. Prvních šest let jeho kralování by se dalo přirovnat k boji v usilovné snaze přivést Španělsko ke konsolidovanému demokratickému politickému systému.

Instituce monarchie byla ve Španělsku polarizovanou společností vnímána jako něco víceméně neznámého²⁶⁹. Prvním a nejdůležitějším krokem mladého krále proto bylo upevnění monarchie, získání si podpory a uznání Španělů bez ohledu na jejich politickou orientaci. Během doby, kdy Suárez a Miranda pracovali na detailech politické reformy, neúnavně cestoval s královnou Sofií po jednotlivých regionech Španělska s cílem získat podporu pro budoucí demokratické reformy i postavení koruny²⁷⁰. Nastartování transformačního procesu vyžadovalo prosadit do vlády proreformě orientované politiky. Tento trend Juan Carlos potvrdil jmenováním Suáreze do úřadu předsedy vlády poté, co hned po svém návratu z úspěšné cesty po Spojených státech uměle vyprovokoval vládní krizi²⁷¹. V osobách Fernandéze-Mirandy, předsedy Kortesů a Suáreze, předsedy vlády, král získal dva schopné politiky ochotné připojit se k němu v procesu demokratizace.

Občas se ve Španělsku vyskytla myšlenka, že král a monarchie budou definitivně konsolidováni, až budou v čele španělska vládnout socialisté²⁷² (jako poslední přijali monarchii, vyjadřovali se pro republiku, zlom nastal v roce 1978, kdy souhlasili s ustavením Španělska jako konstituční monarchie za podmínky, že král bude respektovat vůli lidu a ústavu) s Juanem Carlosem v čele království.²⁷³ Rokem 1982 se tak stalo²⁷⁴, tímto se zároveň uskutečnil sen otce Juana Carlose, hraběte Barcelonského, který si přál, aby monarcha byl králem všech Španělů.²⁷⁵ Nástup levice k moci dokázal, že monarchie

²⁶⁹ Frankistický režim kontinuitu bourbonské monarchie na téměř 40 let zpřetrhal. Mladá generace Španělů se s ní neměla jak identifikovat.

²⁷⁰ PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s. 359

²⁷¹ 1. července 1976 si předvolal Ariase Navarra a přijal demisi celé vlády.

²⁷² PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005, s. 431

²⁷³ VILALLONGA, José Luis de, *Hovory s Juanem Carlosem králem španělským*, Praha: Český spisovatel, 1995, s.16

²⁷⁴ Ve volbách z března 2008 PSOE opět zvítězila, potvrdila tak volební vítězství z voleb v dubnu roku 2004. Ve funkci premiéra byl podle očekávání potvrzen José Luis Rodríguez Zapatero. Lidová strana vedená Marianem Rajoyem tak zůstala již podruhé v postavení opoziční strany.

²⁷⁵ Po občanské válce zůstalo Španělsko obrazně řečeno rozděleno vedví: Španělsko vítězů a Španělsko poražených.

stojí nad politickými ideologiemi²⁷⁶. V květnu 1976 se otec Juana Carlose, hrabě barcelonský, vzdal svých práv jako hlava královského rodu ve prospěch svého syna.

V procesu přechodu sehrál král, oficiálně symbolizující jednotu země²⁷⁷, ústřední roli arbitra, nepřiklánějícího se k žádné ze sporných stran²⁷⁸. Toleroval opoziční proudy, ačkoli ještě neměly legální status. Tím, že Španělům nic nevnucoval násilím, si získal obrovský respekt. Kdyby místo péče a pravidla hry přijal pracovní styl vnucování, monarchie by pravděpodobně nebyla přežila. Juan Carlos svým demokratickým jednáním naopak monarchii získal legitimitu, která byla v roce 1931 a dokonce i v roce 1975 nemyslitelná. Je nezpochybnitelné, že instituce monarchie ve Španělsku požívá obrovského respektu hlavně díky osobě Juana Carlose. Král sehrál takovou roli, která umožnila četným republikánům, aby se cítili monarchisty.²⁷⁹ Hodně se mluví o tom, že rozhodující pro budoucí postavení monarchie bude nástup následníka Juana Carlose v osobě jeho syna Felipa²⁸⁰. Vůbec však nepochybují, že monarchie je v současnosti ve Španělsku natolik silně zakotvena, že by jen stěží v následujících letech mohlo dojít k ústavním změnám směrem k jejímu zrušení. Co by však postavení monarchie teoreticky mohlo oslabit, je nejisté vymezení Španělů coby národa, zejména pak postavení Katalánců a Basků. Tato politická otázka bude ve svém řešení od krále, ať už v osobě Juana Carlose či jeho syna, vyžadovat hodně politického citu a taktického vyjednávání. Výsledek nám však ukáže až sama budoucnost.

²⁷⁶ VILALLONGA, José Luis de, *Hovory s Juanem Carlosem králem španělským*, Praha: Český spisovatel, 1995, s. 212

²⁷⁷ Úloha krále vymezená 56. článkem Ústavy z roku 1978 (král je hlavou státu. Je symbolem jeho jednoty a stálosti.)

²⁷⁸ I podle současné ústavy stojí král mimo klasickou triádu mocí, jeho posláním je provádět apolitickou arbitráž. (Kunc, 2000, s. 136)

²⁷⁹ VILALLONGA, José Luis de, *Hovory s Juanem Carlosem králem španělským*, Praha: Český spisovatel, 1995, s. 30

²⁸⁰ Obdržel titul Princ asturský v roce 1977, jen několik měsíců před oficiální abdikací Dona Juana

4. POSTAVENÍ MONARCHIE PŘED A V PROCESU PŘECHODU K DEMOKRACII V BULHARSKU

4.1 Historický přehled

4.1.1 Vznik a vývoj monarchie

První bulharská říše byla založena roku 681. Později, roku 1018 byla pohlcena Byzantskou říší. Pod její nadvládou zůstala až do roku 1185, kdy vznikla Druhá bulharská říše. Ani ta si však nedokázala udržet samostatnost a byla obsazena Turky.²⁸¹

„Moderní“ Bulharsko vzniklo až po Berlínském kongresu (předcházel mu podpis rusko-turecké mírové smlouvy z února 1878 v San Stefanu) jako knížectví, formálně závislé na Turecku. Bulhaři byli zpočátku nadšení, zdálo se, že podmínky sanstefanského míru respektují téměř všechny bulharské požadavky na samostatnost, skutečnost však byla poněkud odlišná. Stanovené hranice tehdejšího Bulharska byly pro řadu mocností nepřijatelné, nemluvě o tom, že území zahrnovalo velký počet Turků, Srbů, Řeků a Albánců, tedy obyvatelstva, které odmítalo setrvávat v novém útvaru. Problémů však bylo víc a netýkaly se jen – jak by se dalo v tomto případě očekávat - statutu strategicky důležitých úžin.²⁸² V červnu 1878 byl v Berlíně zahájen mezinárodní kongres. Na nátlak Velké Británie a Rakouska-Uherska byla Sanstefanská smlouva revidována. Rusko ustoupilo od původních sanstefanských hranic a smlouvou s Velkou Británií vyjádřilo souhlas s posunutím východní hranice dále od Istanbulu. Výsledkem byl vznik Bulharského knížectví (v severním Bulharsku) a Východní Rumélie (v jižním Bulharsku).²⁸³ Za nesporně bulharské území bylo uznáno pouze území mezi Starou planinou a Dunajem, ke kterému byl připojen ještě sofijský sandžak.²⁸⁴ Východní Rumélii²⁸⁵ se Bulharsku podařilo ke svému území připojit až v roce 1885.²⁸⁶

²⁸¹ HONZÁK František aj, *Státy a jejich představitelé*, Praha: Libri, 1994, s. 46

²⁸² RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 214

²⁸³ GLENNY, Misha, *Balkán 1804 – 1999, Nacionalismus, válka a velmoci*, Praha: BB art, 2003, s. 119

²⁸⁴ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 216

²⁸⁵ Oficiálním důvodem pro zřízení Východní Rumélie bylo její etnické složení, tj vysoký počet Řeků, Turků a Pomaků, kteří si nepřáli připojení k Bulharsku (Rychlík, 2000, s. 216)

²⁸⁶ 18. září 1885 se vzbouřenci zmocnili hlavního města Východní Rumélie Filipopolisu (Plovdiv). Tisíce obyvatel města se k povstání připojily, aby vyhlásili Severní a Jižní Bulharsko za jednu zemi. Nakonec

Mezi bulharskou veřejností existovala od počátku 19. století představa, která území jsou obývána převážně „Bulhary“ a která by tedy měla patřit k Bulharskému „státu“.²⁸⁷ Otázka tzv. „Velkého Bulharska“ v hranicích daných Sanstefanským mírem byla pro Bulhary dosti palčivá a ovlivňovala politické dění země až do 20.století. Na základě Sanstefanské mírové smlouvy²⁸⁸ podepsané v únoru 1878 mezi Ruskem a Tureckem mělo být vytvořeno Bulharské knížectví, které zahrnovalo na západě horní Pomoraví a celou Makedonii vyjma Soluně, na jihozápadě pak mělo knížectví zasahovat až na území dnešní Albánie. Iluze Velkého Bulharska však zůstala jen nedostižným ideálem, které se stalo příčinou čtyř válek, do níž se Bulharsko zapojilo. Postoupení Makedonie Bulharsku odmítalo Řecko, později bylo toto území připojeno k Srbsku.

Berlínský kongres přinesl Bulharům (potažmo Makedoncům, kteří se nechtěli smířit s tím, že budou spadat pod tureckou správu) velké zklamání. Ač proti jeho výsledkům protestovali, mocnosti neměly zájem jeho výsledek revidovat. Knižectvím bylo Bulharsko až do roku 1908. Poté až do osudného převratu v roce 1947, carstvím.

Za hlavní město státu byla zvolena Sofia, předpokládalo se totiž, že až budou připojena zbývající území se slovanským obyvatelstvem, bude hlavní město ležet ve středu země.²⁸⁹ Ústava prohlásila Bulharsko dědičnou konstituční monarchií (přestože v něm neexistovala šlechta) v čele s knížetem²⁹⁰, zákonodárná moc byla přisuzena Národnímu shromáždění (to bylo „dvojí“, tzv.obyčejné, které rozhodovalo o běžných zákonech a Velké, pod jehož kompetenci spadaly změny státního území, ústavy apod.). Výkonnou moc měla vláda.²⁹¹ Bulharské knížectví si mělo vybrat panovníka, přijatelného pro velmoci.²⁹² Ústavodárné shromáždění tak v červenci 1879 propůjčilo titul bulharského knížete Alexandru Battenbergovi, jež byl spřízněn s anglickým i ruským dvorem.²⁹³ Kníže však nebyl Bulhar a to vytvářelo problémy, jako cizinec nebyl spojen s tradicemi a kořeny této země a Bulhary příliš nechápal. Výběr knížete byl proveden předem na základě složitých diplomatických jednání. Evropské mocnosti se dohodly, že pro zachování rovnováhy sil nebude knížetem zvolen příslušník žádné z dynastií panujících

bylo dosaženo kompromisu, obě země byly spojeny v personální unii s knížetem Alexandrem v čele.(Glenny, 2003, s. 148)

²⁸⁷ RYCHLÍK, Jan, *Nelehká cesta Bulharska do EU*, staženo 20.3.2008 z listy.cz

²⁸⁸ Šlo ovšem jen o mír předběžný

²⁸⁹ GLENNY, Misha, *Balkán 1804 – 1999, Nacionalismus, válka a velmoci*, Praha: BB art, 2003, s. 145

²⁹⁰ Panovník zůstával nominálně sultánovým vazalem

²⁹¹ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 222

²⁹² GLENNY, Misha, *Balkán 1804 – 1999, Nacionalismus, válka a velmoci*, Praha: BB art, 2003, s.129

²⁹³ GLENNY, Misha, *Balkán 1804 – 1999, Nacionalismus, válka a velmoci*, Praha: BB art, 2003, s.144

v účastnických státech kongresu²⁹⁴. Volba proto nakonec padla na syna německého knížete Alexandra Hessensko - Darmstadtského, rozhodování Velkého Národního shromáždění tak bylo čistě formální. V srpnu sultán Abdulhamid II. formálně potvrdil svého vazala Alexandra Battenberga jako knížete.²⁹⁵

4.1.2 Vývoj v letech 1878 -1880

Po zvolení knížete Alexandra Battenberga pokračoval politický boj konzervativců a liberálů. Konzervativci měli v úmyslu dosáhnout za pomoci mocností, především Ruska, sjednocení Bulharska, liberálové se vyslovovali pro radikální postup. Rozdíly mezi oběma rivaly však nebyly jen v taktice, rozděloval je také postoj k ústavě. Kníže Battenberg ji považoval za nutné zlo a v tomto směru nacházel v představitelích konzervativismu spojence.²⁹⁶ V červenci 1879 jmenoval kníže první řádnou vládu vedenou konzervativcem Todorem Burmovem. Té se ovšem nedařilo získat širší podporu. V říjnu se konaly volby do prvního řádného Národního shromáždění, to mělo 168 poslanců, z nichž většina se hlásila k liberálům. Kníže však odmítal jmenovat liberální vládu, obrátil se proto na ruského cara Alexandra II. s žádostí o souhlas s rozpuštěním parlamentu. To car odmítl, přesto kníže parlament poté, co se koaliční liberálně-konzervativní vládě nepodařilo sestavit kabinet, rozpustil. Battenberg se opět obrátil na Petrohrad – tentokrát žádal souhlas k prosazení změny ústavy, car knížeti ale doporučil vypsát nové volby. Pouze v případě, že by většinu získali opět liberálové, mělo dojít k volbám do Velkého národního shromáždění, a k novele ústavy. Volby v lednu 1880 skutečně vyhráli liberálové, kníže tentokrát požádal cara o souhlas s provedením státního převratu, Alexandr II. však s ohledem na možné diplomatické komplikace odmítl. Battenberg tak byl nucen jmenovat liberální kabinet. Vláda se snažila prostřednictvím drobných ústupků o smíření s panovníkem, nicméně vztahy zůstávaly i nadále napjaté. Liberálové chtěli, aby občanská práva byla uvedena do

²⁹⁴ Rusko, Rakousko-Uhersko, Velká Británie, Německo, Francie, Itálie, Turecko

²⁹⁵ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 224

²⁹⁶ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 230

skutečného života a dále rozšiřována. Snažili se vybudovat státní instituce a tím vytvořit struktury, které by knížectví učinily srovnatelným s jinými evropskými zeměmi. V zahraničněpolitické oblasti usilovala vláda o upevnění nezávislosti Bulharska.²⁹⁷ Kabinet odmítal pokusy osmanské říše zasahovat do bulharských záležitostí, liberálové pokládali existenci „suverenity Vysoké porty nad bulharským knížectvím“ jako bezvýznamné ustanovení berlínského kongresu, na jejich nátlak byla z ústavy také vypuštěna i zmínka o závislosti Bulharska na osmanské říši, která se objevovala v původním návrhu textu ústavy.

4.1.3 Státní převrat

Od konce roku 1880 se liberální vláda musela potýkat s vnitřními problémy. Konzervativci se rozhodli pokles její podpory využít ve svůj prospěch. V březnu 1881 byl spáchán atentát na cara Alexandra II., konzervativci začali útočit na liberály a označili je za osoby řídící se stejnými principy jako ruští atentátníci. Battenberg si však stěžovat nemohl, nový car Alexandr III. byl zásadním odpůrcem demokracie i konstitučních forem vlád. Lehce se mu tedy podařilo získat souhlas k provedení státního převratu. Neoficiální podporu změny ústavy vyjádřily také Rakousko-Uhersko, Německo a Francie. Domácí spojence kníže našel mezi významnými konzervativními politiky²⁹⁸. Oficiální záminkou k převratu se staly nepokoje na venkově. Kníže v dubnu 1881 sesadil sávající kabinet a jmenoval novou vládu. Současně s tím byl vydán manifest, v němž oznamoval nutnost změnit ústavu. Liberály převrat zaskočil, na žádnou protiakci se nezmohli. Moc v zemi převzala armáda. Nové volby se konaly v ovzduší strachu, takto si konzervativci vcelku snadno zajistili většinu. V červenci 1881 se sešlo Velké národní shromáždění, ale zvolení liberálové nebyli vpuštěni do jednacího sálu. Parlament pak knížeti odhlasoval plnou moc k vydávání nařízení s platností zákona na dobu sedmi let.²⁹⁹

²⁹⁷ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 230-232

²⁹⁸ GLENNY, Misha, *Balkán 1804 – 1999, Nacionalismus, válka a velmoci*, Praha: BB art, 2003, s. 147

²⁹⁹ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s.234-235

V zemi zavládla vojensko-byrokratická diktatura. Kníže však nebyl schopen vládnout sám, neudržel by se u moci bez pomoci armády a Ruska. Reálná moc spočívala tehdy spíš v rukou ruských důstojníků, než v rukou Battenberga. Kníže se přílišný ruský vliv snažil vyvážit přípravou užší spolupráce s Rakousko-Uherskem.

Proti liberálům v armádě a státní správě byla provedena čistka, opozice byla zlikvidována. Tento státní převrat z roku 1881 pod hesly jako „obnova pořádku“ apod. se pak stal prototypem všech dalších následujících převratů.³⁰⁰ K obnovení ústavnosti došlo v Bulharsku až rokem 1883. V roce 1885 byla připojena Východní Rumélie.

4.1.4 Svržení Alexandra Battenberga

Sjednocení knížectví s Východní Rumélií a vítězství Bulharska ve válce se Srbskem značně zostřílo vnitropolitický boj. Rusko knížeti Alexandru neodpustilo, že sjednotil Bulharsko bez jeho svolení.³⁰¹ Bulharští rusofilové roztržku s Ruskem, k níž došlo, knížeti zazlívali. Podstatné je, že rusofilové měli silné pozice i v armádě, a tak není divu, že brzy mezi nimi uzrála myšlenka na nový násilný převrat a odstranění Battenberga z trůnu.

Rusofilové ovšem nedisponovali podporou převážné většiny obyvatelstva, měli také své odpůrce. Když v létě 1886 přicestovali do Sofie turečtí komisaři za účelem přepracování organického statutu Východní Rumélie, Bulhaři to chápali jako provokaci. Vinu zato svavovali cankovistě³⁰² na knížete, v srpnu 1886 kadeti obsadili knížecí palác. Krátce nato byl kníže přinucen podepsat svou abdikaci a odjet ze země.

³⁰⁰ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 236-237

³⁰¹ GLENNY, Misha, *Balkán 1804 – 1999, Nacionalismus, válka a velmoci*, Praha: BB art, 2003, s. 159

³⁰² Během srbsko-bulharské války konzervativní část liberálů vedená Draganem Cankovem zformovala v proruskou skupinu, neustále zdůrazňující ruskou roli při osvobození Bulharska. Tato skupina vedla ostrou kampaň proti Battenbergovi i vládě. Přišli s tvrzením, že vztah k Rusku se nemůže zlepšit, dokud kníže zůstane na trůně. (Ryhlík, 2000, s. 246)

Záhy se však ukázalo, že kníže má na své straně stále řadu stoupců. Převrat nehodlala akceptovat protiruská skupina a zahájila úspěšnou protiakci. Část spiklenců utekla do ciziny, část byla zatčena, Battenberg se vrátil zpět do Bulharska. Car však s jeho návratem na trůn nesouhlasil a tak kníže musel definitivně Bulharsko opustit.³⁰³ Nahradil ho Ferdinand Sasko-Koburský, jehož Rusko pokládalo za poddajnějšího.³⁰⁴ Ferdinand I. vládl do roku 1908 jako kníže, poté až do roku 1918 jako car.

4.1. 5 Balkánské války

V roce 1911 došlo k vojenskému střetu mezi Tureckem a Itálií o Tripolis³⁰⁵, kterou Vysoká porta prohrála. Bulharsko usoudilo, že nadešel vhodný okamžik k vojenskému zásahu a pro nastávající válku získalo spojení Srbska. Dohoda o „přátelství a spolupráci“ podepsaná oběma státy v únoru 1912 obsahovala tajnou klausuli o rozdělení území, které mělo být na Turecku dobyt. Bulharsko vyjednálo také smlouvu s Řeckem, ta však neobsahovala žádné ujednání o rozdělení dobytého území. K dohodám přistoupila posléze také Černá Hora, a tak vznikl „Balkánský svaz.“³⁰⁶

První balkánská válka vypukla v roce 1912³⁰⁷, záminkou se stal požadavek balkánských spojenců okamžitého udělení autonomií pro křesťanské oblasti, což Turecko odmítlo. V Bulharsku byla válka přijímána jako dovršení osvobozenického boje, entuziasmus ale netrval dlouho, nastaly potíže s cholerou a zásobováním. Toho využily mocnosti, které se obávaly možnosti, že by se Bulhaři zmocnili úžin a znepokojovala je i možnost vzniku Velkého Srbska. V listopadu 1912 tak bylo mezi balkánskými spojenci a Tureckem uzavřeno příměří. Na mírových jednáních v Londýně Balkánský svaz žádal, aby mu Turecko odstoupilo území v Evropě, spojenci měli získat rovněž egejské ostrovy

³⁰³ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 247-248

³⁰⁴ GLENNY, Misha, *Balkán 1804 – 1999, Nacionalismus, válka a velmoci*, Praha: BB art, 2003, s. 160

³⁰⁵ GLENNY, Misha, *Balkán 1804 – 1999, Nacionalismus, válka a velmoci*, Praha: BB art, 2003, s. 186

³⁰⁶ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 274-275

³⁰⁷ GLENNY, Misha, *Balkán 1804 – 1999, Nacionalismus, válka a velmoci*, Praha: BB art, 2003, s. 186

(především pak Řecko). Drinopol měla turecká armáda bezodkladně vyklidit a odevzdat Bulharsku.³⁰⁸ Zpráva o požadavcích vyvola vzepětí tureckého národního cítění, v zemi došlo k převratu a nově nastolená vláda požadavky spojenců odmítla. V lednu 1913 bylo příměří přerušeno a opět vypukly boje, ale již v dubnu bylo Turecko opět přinuceno žádat o příměří. V květnu podepsalo mírovou smlouvu, kterou se zřeklo ve prospěch zemí Balkánského svazu všech území na západ od linie Midye-Enos i ostrovů v Egejském moři.³⁰⁹ Kvůli neshodám o rozdělení dobytého tureckého území však brzy nato vypukla druhá balkánská válka. V červnu 1913 uzavřely Srbsko a Řecko tajnou smlouvu namířenou proti Bulharsku. Dohodly se, že nepřipustí obsazení území na západ od Vardaru Bulhary a společnou hranici si určily tři kilometry jižně od Gevgelije. 10.července 1913 vstoupilo do války proti Bulharsku Rumunsko a 13.července i Turecko. Tuto válku Bulharsko prohrálo a ztratilo většinu území, které získalo v předešlé válce (ve prospěch Rumunska Bulharsko ztratilo jižní Dobrudžu a ve prospěch Turecka drinopolskou Thrákií). Získalo pouze tzv. pirinskou Makedonii (území mezi pohořím Pirin a údolím řeky Strumy), z egejské Thrákie získalo Bulharsko egejské pobřeží mezi ústími řek Marica a Mesta.³¹⁰ Horší byla skutečnost, že statisíce Bulharů se ocitli na území Srbska a Řecka. Ve snaze vytvořit silné národní státy pak řecké i srbské úřady zahájily masivní asimilační akci.

4.1.6 První světová válka

28. června 1914 byl v Sarajevu zastřelen rakousko-uherský následník trůnu František Ferdinand d'Este. O měsíc později Rakousko-Uhersko napadlo Srbsko, na jehož obranu se postavilo Rusko. Jelikož konflikt začal na Balkáně, bylo jen otázkou času, kdy se do víru první světové války dostane i Bulharsko, které zpočátku vyhlásilo neutralitu. V srpnu 1915 byla v Sofii podepsaná tajná německo – bulharská smlouva³¹¹, na jejímž základě mělo Bulharsko odměnou za připojení se k ústředním mocnostem získat srbskou Makedonii a jižní Pomoraví. V případě, že by se Řecko a Rumunsko zúčastnily války na

³⁰⁸ GLENNY, Misha, *Balkán 1804 – 1999, Nacionalismus, válka a velmoci*, Praha: BB art, 2003, s. 199

³⁰⁹ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s.276

³¹⁰ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 278

³¹¹ GLENNY, Misha, *Balkán 1804 – 1999, Nacionalismus, válka a velmoci*, Praha: BB art, 2003, s. 264

straně Dohody a byly poraženy, mělo Bulharsko získat také řecký díl Makedonie a Thrákie. Účast Bulharska ve válce na straně ústředních mocností odmítaly pokroková a demokratická strana, socialisté a především Bulharský zemědělský lidový svaz (dále jen BZLS). Vynutily si audienci u cara Ferdinanda I. a upozorňovaly ho na nebezpečí, které Bulharsku hrozí, pokud vstoupí do války po boku Německa. Přesto v říjnu 1915 zahájilo Bulharsko válečné akce proti Srbsku. Dohodové státy poté vyhlásily Bulharsku válku.³¹² Bulharsko chtělo zasadit svým sousedům rány oplátkou za územní ztráty a za pokoření, které utrpělo v druhé balkánské válce. Toto rozhodnutí vlády postavit se ve válce na stranu Německa nebylo mezi Bulhary zrovna populární, obyvatelstvo nebylo nakloněno myšlence, že by měli znovu válčit, většinu Bulharů navíc ještě pojil sentimentální vztah s Ruskem.³¹³

Ve válečném konfliktu, který probíhal od roku 1914 do roku 1918, zvítězily nad státy ústředních mocností a jejich spojenci (Německo, R-U, Turecko, Bulharsko) státy Dohody (Velká Británie, Francie, Rusko, USA, Itálie, Rumunsko, Řecko), mezi poražené tedy patřilo i Bulharsko, které začalo již v červenci 1918 tajně sondovat možnost uzavření separátního míru - neúspěšně. Překážkou se ukázal být i car Ferdinand, jehož abdikaci a odchod ze země požadovaly státy Dohody.³¹⁴

Car Ferdinand I. se proto na nátlak dohodových mocností 3. října 1918 vzdal trůnu ve prospěch svého syna Borise III. a opustil Bulharsko.³¹⁵ Konečná mírová jednání byla zahájena v lednu 1919 ve francouzském Versailles. Zanikly čtyři monarchie- ruská, habsburská, turecká a německá. Bulharsko, hospodářsky zdevastované a politicky izolované, opět utrpělo územní ztráty, Rumunsku muselo předat obilnici Dobrudžu, ztratilo také Západní Thrákie s egejským pobřežím. Makedonie pak připadla jihoslovanskému království. Byla mu uložena omezení týkající se armády a muselo platit vysoké reparace. Pro zemi, zdevastovanou válečným tažením, to nevěstilo nic dobrého. Car Boris III. nastoupil na trůn velmi mladý, zpočátku se nemohl opřít ani o zřetelnou politickou oporu, neboť hlavní politické síly – socialisté a agráři – smýšlely republikánsky. V prosinci 1919 se vládě podařilo zlomit komunisty organizované demonstrace, po eliminaci komunistického nebezpečí se agráři cítili dost silní nato,

³¹² RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 281-282

³¹³ GLENNY, Misha, *Balkán 1804 – 1999, Nacionalismus, válka a velmoci*, Praha: BB art, 2003, s. 265 - 267

³¹⁴ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 285

³¹⁵ GLENNY, Misha, *Balkán 1804 – 1999, Nacionalismus, válka a velmoci*, Praha: BB art, 2003, s. 285

aby vládli samostatně. V únoru 1920 car rozpustil Národní shromáždění a vypsal nové volby. V nich získal Bulharský zemědělský lidový svaz 110 mandátů (dále jen BZLS), Bulharská komunistická strana (dále jen BKS) 50 mandátů a demokratická strana 24 mandátů. Přesto BZLS nedisponoval potřebnou většinou. Pod různými záminkami tak bylo anulováno 13 mandátů opozičních stran, čímž byl snížen celkový počet poslanců a agrárníci získali majoritu. Později byla sestavena čistě zemědělská vláda Alexandara Stambolijského, usilující o rozsáhlou pozemkovou reformu.³¹⁶ Význam Národního shromáždění značně upadal, neboť v něm měli agrárníci spolehlivou většinu. Není tajemstvím, že zrovna Stambolijski nebyl stoupencem stranického systému. Ač to byl přesvědčený republikán, proti monarchii ale nevystoupil.

Období let 1920 až 1923 je označováno za periodu zemědělské diktatury Alexandra Stambolijského. Pro jednání s protivníky používal metody zastrašování, cenzurní zásahy a zákazy.³¹⁷ Vláda tehdy provedla především v zájmu malých rolníků pozemkovou reformu a odsouhlasila zákon o pracovní povinnosti. Všichni mladí muži od 20 let a dívky od 16 let museli po dobu dvanácti, respektive šesti měsíců pracovat na veřejně prospěšných stavbách. Jelikož bylo možné se z pracovní povinnosti vykoupit, týkala se ve výsledku jen nejchudších vrstev.³¹⁸

Před soud byli postaveni členové vlád z doby obou balkánských válek a Malinovova kabinetu. V zahraniční politice vláda pokračovala v pokusech o sblížení s dohodovými mocnostmi. Stambolijski byl ochoten zřeknout se znovuzískání Makedonie, aby se sblížil s Jugoslávií (předpokládal, že cesta ke sblížení se s Francií vede přes sblížení se s Jugoslávií, k čemuž mu mělo pomoci i Československo, které se v prosinci 1920 zasadilo o přijetí Bulharska do Společnosti národů) cílem této taktiky bylo získat jugoslávskou a francouzskou podporu pro opětovné získání přístupu k Egejskému moři. V březnu 1923 podepsalo Bulharsko s Jugoslávií dohodu o ochraně společné hranice, zavázaly se také společně bojovat proti jejím narušitelům (jednoznačně namířeno proti VMRO³¹⁹, která zesílila ve varžské Makedonii teroristické akce, které řídila

³¹⁶ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 293

³¹⁷ GLENNY, Misha, *Balkán 1804 – 1999, Nacionalismus, válka a velmoci*, Praha: BB art, 2003, s. 312

³¹⁸ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 294-295

³¹⁹ Vnitřní makedonská revoluční organizace, jejich cílem bylo osvobození Makedonie a jejího včlenění do Bulharska

z bulharského území).³²⁰ VMRO zato vyhlásila Stambolijskému vládě otevřenou válku. Tečku za pokusem o znovuzískání přístupu k Egejskému moři učinila mezinárodní konference v Lausanne, která rozhodla o definitivním připojení tohoto území k Řecku.

Preferování venkova (nesouhlas se sociálními reformami venkova na účet měst) a neúspěchy na poli zahraniční politiky posílily opozici proti vládě. Jejimi hlavními oponenty se stali důstojníci, kteří odmítli přijmout důsledky porážky a neuillyského míru a za tímto účelem se sdružili v organizaci nazvané Vojenský svaz³²¹. V jejím čele stanul plukovník Ivan Valkov. Svaz považoval Stambolijskému vládu za zrádčovskou a připravoval se ji svrhnout, na konci roku 1921 si zřídil legální politickou organizaci Lidovou dohodu, jejíž předsedou se stal profesor Alexandar Cankov. Nebyl však namířen jen proti BZLS, ale také proti komunistům, které vinil ze spoluzodpovědnosti na národn katastrofu. Stejně jako Lidová dohoda a Vojenský svaz proti komunistům vystupovala také VMRO.³²²

Na jaře 1923 se BZLS pokusil upevnit postavení prostřednictvím nových voleb, které se uskutečnily v dubnu. Systém poměrného zastoupení, který byl doposud používán byl účelově nahrazen většinovým volebním systémem, čímž si BZLS zajistil 212 mandátů proti 30 mandátům opozice. Ta pochopila, že parlamentní cestou vládu nesvrhne. S pomocí Vojenského svazu, s nímž se sbíliž i car, a s podporou VMRO začala osnovat státní převrat.³²³

³²⁰ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 296

³²¹ Vznikla tak rámcová stínová armáda

³²² RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 296-297

³²³ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s.298

4.1.7 Státní převrat 1923

Pod heslem odstranění Stambolijského údajné diktatury byl v Bulharsku v noci z 8. na 9. června 1923 proveden státní převrat, během něhož byl Stambolijskij zavražděn a ministři jeho vlády pozatýkáni.³²⁴ Vojenský svaz (výše zmíněná tajná důstojnická organizace) bez předchozího projednání předložil carovi k podpisu složení nové vlády, jejíž předsedou se stal Alexandar Cankov, předseda Lidové (Demokratické) dohody³²⁵. Nová vláda měla mít všenárodní charakter.

Spiklencům se však nedařilo převzít moc na venkově. Ústřední výbor BKS vyhlásil k převratu sice neutrální postoj³²⁶, některé venkovské organizace se ale usnesení nepodřídily a vystoupily společně se zemědělci proti vládě. Venkov zachvátily nepokoje, které místy přerůstaly v povstání, jež s nebyvalou krutostí likvidovaly jednotky podřízené Vojenskému svazu.³²⁷ Agráři se s převratem nechtěli smířit. Podporu nacházeli u komunistů, kteří považovali situaci vhodnou k revolučnímu vystoupení. Zmocněnec kominterny pro Bulharsko Georgi Dimitrov začal usilovně prosazovat linii společného postupu komunistů a agráriků při novém povstání.

Nové povstání však nemělo naději na úspěch, nezískalo podporu širší veřejnosti a dokonce ani většiny členů BZLS z nichž mnozí se víc obávali bolševismu než Cankovova režimu. Cankov za pomoci armády povstání na venkově rozdrtil. Dimitrov uprchl ze země a Cankovova vláda přistoupila k represím. Bulharská společnost v sobě skrývala hluboký rozkol – na jedné straně stáli „rudí“ (komunisté) a na straně druhé heterogenní antikomunistický blok.³²⁸

V listopadu 1923 se konaly nové volby, ve kterých Demokratická dohoda získala většinu, čímž legalizovala výsledek červnového převratu. Národní shromáždění pak odhlasovalo Zákon na ochranu státu, umožňující trestní postih za činnost proti režimu i rozpouštění nevhodných organizací. V dubnu 1924 byla spolu s přidruženými organizacemi postavena mimo zákon Bulharská komunistická strana i Bulharská strana práce (měla sloužit jako záložní legální komunistická organizace). Země se zmítala

³²⁴ GLENNY, Misha, *Balkán 1804 – 1999, Nacionalismus, válka a velmoci*, Praha: BB art, 2003, s. 313

³²⁵ Cankov ve snaze zajistit novému režimu podporu utvořil v srpnu 1923 nový subjekt Demokratická dohoda, toto uskupení sjednotilo většinu tradičních stran se starou Lidovou dohodou.

³²⁶ S odůvodněním že jde o boj venkovské a městské buržoazie

³²⁷ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 299

³²⁸ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 300

v řetězu teroristických akcí, bojů a srážek, které mezi lety 1924-1925 nabývaly charakter občanské války.³²⁹

V dubnu 1925 se Komunisté pokusili spáchat atentát na cara Borise III. Když se jim to nepodařilo, umístili do kupole chrámu Svaté Neděle, kde se konal pohřeb generála Kosty Georgieva (předpokládali, že tam bude přítomen car), bombu, která po explozi zabila více než 140 nevinných lidí. Nikdo z ministrů nebyl vážně zraněn, car v chámu nebyl vůbec.³³⁰ Teroristického aktu komunistů využila vláda ke konečnému zúčtování s komunisty i zemědělci. V Bulharsku vyhlásila stanné právo³³¹. Spirála násilí se roztočila na plné obrátky. Teror v Bulharsku vyvolal mezinárodní protesty, koncem roku 1925 vznikla ve zbytku Demokratické dohody (ztratila podporu sociálních demokratů, radikálů, opustili ji i Malinovovi demokraté) opozice proti Cankovovi.

Počátkem ledna 1926 tak byla jmenována nová vláda umírněné frakce Demokratické dohody v čele s Andrejem Ljapčevem, jehož prvořadým úkolem se stala stabilizace země. Bulharsko si mohlo nachvíli oddychnout, poměry v zemi se demokratizovaly, opoziční strany mohly opět fungovat legálně. Komunisté obnovili činnost prostřednictvím BSP (Bulharská strana práce). Boris III. se těšil značné popularitě, postupně od roku 1923 upevňoval své mocenské ambice, podtržené sňatkem s dcerou italského krále Viktora Emanuela III. Na krátký čas se Bulharsko vrátilo ke klasické parlamentní demokracii. Režim byl nicméně slabý, demokracie v něm měla, také díky hospodářské krizi počátku 30. let, své meze. V letech 1931 – 1934 vládla vláda Národního bloku Alexandra Malinova a Nikoly Mušanova.

Na jaře 1934 však došlo v Národním bloku ke krizi, která vyústila v další státní převrat uskutečněný Vojenským svazem a politickou skupinou (vojensko-fašistickou organizací) Zveno. Byl nastolen autoritativní režim Kimona Georgieva a plukovníka Damjana Velčeva. Politickou moc tentokrát převzal klub Zveno. Vládní krizi jeho představitelé vnímali jako další důkaz neschopnosti parlamentní demokracie efektivně vládnout. Tento převrat znamenal definitivní konec parlamentní demokracie, vláda Kimona Georgieva se o důvěru parlamentu ani neucházela. Národní shromáždění bylo rozpuštěno, stejně jako všechny politické strany³³², které měly zákaz činnosti. Místo nich

³²⁹ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s.302

³³⁰ GLENNY, Misha, *Balkán 1804 – 1999, Nacionalismus, válka a velmoci*, Praha: BB art, 2003, s. 314 - 315

³³¹ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 303

³³² RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 310

nastoupily korporativní organizace a struktury. Georgievova vláda se krátce po svém jmenování postavila tváří v tvář VMRO a během několika týdnů tuto organizaci v podstatě zničila.³³³

Převrat byl původně namířen také proti osobě cara, jehož moc chtěli pučisté omezit, část Zvena se ani netajila svými republikánskými postoji, car se však ukázal jako velmi obratný politik. Využil toho, že stále zůstal vrchním velitelem armády a pomocí personálních přesunů si získal na svou stranu generalitu i Vojenský svaz.³³⁴ Později stále více upevňoval svou pozici v armádě, až ji politicky oddělil od Vojenského svazu. V roce 1935 už byl dostatečně silný nato, aby mohl sám převzít moc, podařilo se mu rozložit Vojenský svaz³³⁵ i Zveno a odstranit Georgieva z vlády. Režim carovy osobní moci (vládl formou královské diktatury)³³⁶ se v Bulharsku definitivně upevnil v roce 1936. Přestože car i jeho vláda slibovali, že jakmile to bude možné, bude obnovena tarnovská ústava a opět zaveden ústavní režim, nepočítalo se s politickými stranami. Všechny politické strany včetně Zvena se ocitly v ilegality. Car se své moci rozhodně nehodlal vzdát.

Bulharsko se v následujících letech stávalo nejen obchodním ale i politickým partnerem nacistického Německa, což částečně předurčilo i jeho budoucí vývoj. Přes 50 % zboží dováženého do Bulharska pocházelo z Německa, kam na oplátku směřovala necelá polovina bulharského exportu.³³⁷

³³³ GLENNY, Misha, *Balkán 1804 – 1999, Nacionalismus, válka a velmoci*, Praha: BB art, 2003, s. 344

³³⁴ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 311

³³⁵ Vojenský svaz byl po novém pokusu o převrat zakázán

³³⁶ GLENNY, Misha, *Balkán 1804 – 1999, Nacionalismus, válka a velmoci*, Praha: BB art, 2003, s. 344

³³⁷ GLENNY, Misha, *Balkán 1804 – 1999, Nacionalismus, válka a velmoci*, Praha: BB art, 2003, s. 345

4.1.8 Fašizující Bulharsko a druhá světová válka

Ačkoli vydala bulharská vláda (na základě zkušeností s důsledky a výsledky 1. světové války³³⁸) 15. září 1939 prohlášení o své neutralitě, byla hospodářskými zájmy jednoznačně přitahována k Berlínu, což se projevilo podepsáním a přistoupením země k paktu tří mocností. Bulharsko tak získalo jižní Dobrudžu od Rumunska a do dočasné správy také část Makedonie a západní Thrákie, nicméně se tímto krokem stalo ještě více závislým na Hitlerovu Německu a to s sebou přinášelo neblahé důsledky. 13. prosince 1941 vyhlásilo Bulharsko formálně válku Velké Británii a USA, ve vztahu k Sovětskému svazu však zachovávalo neutralitu. Mezinárodní postavení země to ošem nijak neulehčilo, nepomohlo ani to, že car Boris III. odmítl i přes intenzivní Hitlerův nátlak vyslat bulharská vojska na východní frontu.³³⁹

Nacistické Německo se víceméně příliš nezajímalo o vnitřní správu svých satelitů, pokud je neohrožovaly, přesto ale určitý nátlak Německa, jakož i snaha Německu se zavděčit dovedla Bulharsko k aktům, které byly v rozporu s jeho humanitními tradicemi. V roce 1940 byl schválen zákon o organizování mládeže, na jehož základě byla zřízena jednotná mládežnická organizace Branik (na způsob německé Hitlerjugend), došlo také ke zpřísnění zákona na ochranu státu.³⁴⁰ Jako nejkontroverznější se nicméně ukázaly rasové zákony a tzv. řešení židovské otázky. I když car Boris III. měl o návrhu „zákona na ochranu národa“³⁴¹ pochybnosti, nakonec s ním souhlasil, stejné stanovisko zaujal i premiér Filov s kabinetem. Přes značné protesty opozice byl zákon v prosinci 1940 schválen. Jako první byli deportováni Židé z egejské Makedonie a západní Thrákie. Podle zprávy německého vyslanectví v Sofii bylo zpočátku deportováno 7122 osob, ze kterých ze zřejmě nikdo nezachránil.³⁴²

Zprávy o deportacích v egejské oblasti se dostaly do Bulharska začátkem března. Antisemitismus v Bulharsku neměl sociální zázemí. Na základě jednání místopředsedy Národního shromáždění Dimitara Peševa vznikla široká opoziční fronta proti deportaci

³³⁸ Bulharsko utrpělo územní ztráty, Rumunsku muselo předat obilnici Dobrudžu, ztratilo také Západní Thrákie s egejským pobřežím. Makedonie připadla jihoslovanskému království.

³³⁹ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 323

³⁴⁰ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 324

³⁴¹ Návrh omezoval u Židů svobodu pohybu, znemožňoval nabývání půdy, omezoval majetková práva a občanské svobody a zakazoval smíšené sňatky.

³⁴² RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s.

Židů, ve které se dočasně spojili legální i nelegální opozice, pravoslavná církev, občanské sdružení i jednotlivý občané. Pro odpor veřejnosti ale i vzhledem k obratu vojenské situace se vláda v květnu 1943 usnesla, že práce schopní Židé budou zařazeni do pracovních útvarů. V deportacích se nepokračovalo.³⁴³ Bulharští Židé se tak stali vedle dánských a finských jedinou židovskou komunitou v Evropě, která válku přežila. Přesto zůstává skutečností, že vláda vydala na smrt více než 11 000 Židů z Makedonie, Thrákie a západních oblastí.³⁴⁴

V roce 1943 se státní režim, v závislosti na zhoršujícím se postavení Německa, začal dostávat do vleklé krize, kterou ještě prohloubila smrt cara Borise III. dne 28. srpna. V této souvislosti se záhy objevily spekulace, že car mohl být otráven nacisty. Této verzi nahrával fakt, že zemřel bezprostředně poté, co se vrátil z návštěvy u Adolfa Hitlera. Tato skutečnost však nebyla nikdy potvrzena.³⁴⁵ Mohlo by však jít o odplatu zato, že car údajně odmítl zatáhnout Bulharsko do války se Sovětským svazem.

Jelikož byl v té době následník trůnu Simeon nezletilý, vlády se ujala regentská rada, složená z mladšího Borisova bratra, knížete Kirila Preslavského, profesora Filova a generála Michova, dosavadního ministra obrany. Jelikož nebyly vypsány volby do Velkého národního shromáždění, proběhlo zvolení regentské rady z formálního hlediska protiústavně.³⁴⁶ Vláda se pokoušela o postupné odpoutávání od Německa a zesílila boj s nelegální opozicí a partyzánskými skupinami. Aby mohl být uzavřen mír se Spojenci, jmenovali regenti 1. června 1944 předsedou nového kabinetu Ivana Bagrjanova, vývoj ale pokročil pro Bulharsko příliš daleko. Když v srpnu došlo v Rumunsku ke státnímu převratu, stanuli Rusové opět na Dunaji. Bagrjanovova vláda podala demisi a předala moc do rukou opozice. Nová vláda přerušila diplomatické styky s Německem a nařídila armádě stáhnout se z Makedonie.³⁴⁷

5. září 1944 vyhlásil Sovětský svaz Bulharsku válku, současně s tím se v zemi aktivizovali partyzáni. Národní výbor Vlastenecké fronty (dále jen VF) se rozhodl z noci 8. na 9. září provést státní převrat a tím v Bulharsku převzít moc. Politickou podporu měla poskytnout přítomnost sovětské armády. Akce se nesetkala s žádným projevem

³⁴³ GLENNY, Misha, *Balkán 1804 – 1999, Nacionalismus, válka a velmoci*, Praha: BB art, 2003, s. 393

³⁴⁴ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 326-327

³⁴⁵ BUCHERT, Viliam, *Velká světová rarita: král premiérem*, Praha: MF Dnes, článek ze dne 3.9.2004, s. 6

³⁴⁶ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 328-329

³⁴⁷ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 330-331

odporu, Kimon Georgiev mohl bez problému ohlásit nastolení vlády VF. Převrat byl uskutečněn pod heslem odstranění monarcho-fašistického režimu, obnovy demokracie a nastolení spravedlivějšího sociálního uspořádání. Poměrně brzy začala nová státní moc používat stejné metody, jako moc stará, přičemž nová státní bezpečnost se stala mnohem brutálnější, než její předchůdce. Vláda Georgieva byla koalicí čtyř stran, které vlasteneckou frontu tvořily: BSP (Bulharská strana práce), BZLS (Bulharský zemědělský lidový svaz), BSDS (Bulharská soc. dem. strana) a Zveno. Komunisté získali 4 ministerstva, mezi nimi i strategické ministerstvo vnitra. Opozice žádná neexistovala. Národní shromáždění bylo rozpuštěno, většina vládních poslanců zatčena. Veškerou moc v prvních dnech vykonával prostřednictvím svých okresních a místních rad Národní výbor VF, v jehož čele stála komunistka Cola Dragojčevová.³⁴⁸ Začaly represe, „očista“ veřejného života byla provedena obzvláště brutálním způsobem. Nastala doba odplaty komunistů a levice BZLS za „křivdy“ v minulém režimu počínaje rokem 1923. Před senáty Lidového soudu byli postaveni ministři všech vlád od března 1941, carští rádcové, vysocí důstojníci i úřednictvo. BSP(k)³⁴⁹ prosazovala zásadně rozsudky smrti. Lidé se rychle naučili mít strach z Lidové milice.³⁵⁰

Vláda VF počítala s tím, že se Bulharsko zúčastní války proti Německu a tím si zajistí statut sovětského spojence, čímž posílí své postavení při uzavírání mírové smlouvy. Příměří mezi Spojenci a Bulharskem bylo podepsáno v Moskvě v říjnu 1944. Bulharsko muselo vyklidit území, které získalo v roce 1941 a zůstalo okupováno Sovětskou armádou. Vláda Kimona Georgieva se rozhodla vypsát na 26. srpna 1945 volby do Národního shromáždění. Vlastenecká fronta podala jednotnou kandidátku, hrozilo, že se volby zvrhnou ve frašku. Protikomunistická opozice si prosadila odložení voleb, moc si tím ale nepomohla. Volby, které se uskutečnily 18.11.1945 dopadly jednoznačně: 88,18% hlasů získala jednotná kandidátka VF. BSP (k) a BZLS získaly po 94 křeslech, Zveno 45, BDSDS 31 křesel, radikálové 11 a nezávislí 1³⁵¹. Opozice volby bojkotovala.

Během roku 1946 komunisté posílili své pozice na úkor nekomunistických partnerů ve Vlastenecké frontě. Pomohli si i vykonstruovanými procesy, stejně jako ve všech ostatních, později komunistických zemích východního bloku.

³⁴⁸ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 332-333

³⁴⁹ Znamená komunistická

³⁵⁰ GLENNY, Misha, *Balkán 1804 – 1999, Nacionalismus, válka a velmoci*, Praha: BB art, 2003, s. 406

³⁵¹ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 339

8. září 1946 se pod taktovkou komunistů uskutečnilo referendum o dalším osudu monarchie. Podle oficiálních výsledků se 91,4% obyvatel s volebním právem vyslovilo pro její zrušení a vyhlášení republiky. V září carevna Joanna se svými dětmi opustila Bulharsko. Dočasně se usadila v Alexandrii, poté odcestovali do Španělska³⁵². Ústavu komunisté anulovali o pár měsíců později. V zemi zavládl tuhý komunistický režim, veškerá rozhodnutí byla vytvářena se souhlasem Sovětského svazu. Evropu rozdělila železná opona. Na změnu kurzu politiky směrem k posilování demokracie si Bulharsko muselo počkat více než čtyři desítky let, během nichž byla soustavně potlačována lidská práva a jakékoli projevy ze stran opozice tvrdě trestány.

³⁵² Do roku 1951 žil v Egyptě, poté v Madridu, když mu španělská vláda udělila politický azyl

4.2 BULHARSKÝ PŘECHOD K DEMOKRACII

4.2.1 Pád diktatury

V polovině 80. let se komunistické systémy dostávaly čím dál tím víc do hluboké politické i ekonomické krize. Generální tajemník ÚV KSSS Michail Gorbačov, přišel s politikou nevmněšování se do vnitřních záležitostí ostatních komunistických států, aby si Sovětský svaz mohl vyřešit vlastní problémy. To, že se staré garnitury již nemohly spoléhat na podporu Moskvy v potlačování protirežimních snah, vedlo v některých zemích bývalého sovětského bloku k politickému uvolňování a postupné komunikaci s opozicí,³⁵³ ne tak úplně v Bulharsku. Ještě na jaře 1989 byla situace v zemi poněkud stabilnější než v ostatních částech východní Evropy, a opozice nepočtená³⁵⁴. Počátek pádu režimu začal jako pouhá kádrová výměna.³⁵⁵

4.2.2 Případ Todor Živkov

Todora Živkova, generálního tajemníka ÚV³⁵⁶, přinutila k reformním krokům kritická hospodářská situace, v jejích rámci byla reorganizována vláda a zrušena řada ministerstev, zmírnila se cenzura. Režim, zřejmě ve snaze získat si podporu veřejnosti a odvrátit pozornost od neradostné hospodářské skutečnosti, vystupňoval asimilační kampaň proti Turkům³⁵⁷, zde ale narazil. Koncem května 1989, krátce před konáním Konference o bezpečnosti a spolupráci v Evropě v Paříži, zahájili představitelé turecké menšiny veřejnou hladovku, situace hrozila přerůst v otevřený konflikt, a to si Moskva rozhodně nepřála. Živkov³⁵⁸ vystoupil v televizi, kde prohlásil, že pokud někdo dává přednost kapitalistickému Turecku před socialistickým Bulharskem, má možnost odejít

³⁵³ WEITHMANN, W. Michael, *Balkán: 2000 let mezi Východem a západem*, Praha: Vyšehrad, 1996, s. 377

³⁵⁴ Na rozdíl od vývoje v Polsku, NDR či Československu byla pro pád režimu rozhodující krize uvnitř vládnoucí špičky. Živkov kapituloval před většinou politbyra 9. listopadu, následující den byla jeho rezignace přijata. Společně s ním museli odejít i Balev a Filipov. (Durman, 1998, s. 418-419)

³⁵⁵ RYCHLÍK, Jan, *Nelehká cesta Bulharska do EU*, staženo 20.4.2008 z listy.cz

³⁵⁶ u moci od roku 1964, prezident od roku 1979

³⁵⁷ DURMAN, Karel, *Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964 - 1991*, Praha: Karolinum, 1989, s. 418

³⁵⁸ WEITHMANN, W. Michael, *Balkán: 2000 let mezi Východem a západem*, Praha: Vyšehrad, 1996, s. 377

(nabízí se jistá podobnost s TV vystoupením v NDR³⁵⁹). Tento propagandistický tah zapůsobil přesně opačně a turecká menšina začala skutečně masově opouštět zemi.³⁶⁰

Reformy, s nimiž vláda přicházela, spíš přinášely chaos a hospodářský rozvrat, na druhou stranu ale přihlášení se k „přestavbě“ umožňovalo vznik opozičních skupin (Výbor na obranu lidských práv, Klub na podporu glasnosti a přestavby, Nezávislý odborový svaz apod.). Mezinárodní situace opozici přála, akce proti režimu dostávaly čím dál tím víc veřejný charakter. Rozkolu se nevyhla ani BKS, v jejím ústředním výboru vznikla skupina opozičních politiků. Namísto očekávaného semknutí řad za novým reformním vedením se opoziční proudy³⁶¹ sjednotily s radikálními reformisty z komunistických řad do Svazu demokratických sil. Oživily i historické strany (Sociálnědemokratická strana, radikálnědemokratická strana, Bulharský Zemědělský svaz Nikola Petkov).³⁶² V nových poměrech se Živkov stal politicky neúnosným. Na jeho politickém odstranění začal pracovat člen politbyra a ministr zahraničních věcí Petar Mladenov. Nejdříve si zajistil podporu Moskvy a poté i podporu politbyra. Živkov byl nucen na funkci generálního tajemníka ÚV rezignovat a na jeho místo nastoupil Mladenov. 17. listopadu 1989 Živkova nahradil i ve funkci předsedy státní rady. Komunistický systém (nejen) v Bulharsku se zhroutil.³⁶³

³⁵⁹ Na tiskové konferenci 9.11.1989 člen politbyra Gúnter Schabowski uvedl, že cesta do Západního Německa je povolena. Na otázku kdy, uvedl, že ihned. V následujících hodinách došlo k hromadnému návahu na berlínských hraničních přechodech. Kolem 11. hodiny večer východoněmecká pohraniční stráž kapitulovala. Desetitisíce východoberlíňanů přešlo do Západního Berlína.

³⁶⁰ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 362

³⁶¹ Klub pro podporu glasnosti a perestrojky, Ekoglasnost, Výbor na obranu lidských práv

³⁶² DURMAN, Karel, *Útěk od praporů: Kreml a krize impéria 1964 - 1991*, Praha: Karolinum, 1989, s. 419

³⁶³ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 363

4.2.3 Nový politický vývoj

Někdejší politické strany, jako sociální demokracie, radikálové, Demokratická strana atd. se opět začaly obnovovat. Vedle BZLS vznikl opoziční BZLS-Nikola Petkov. Po vzoru ostatních východoevropských států se začala opozice sjednocovat s cílem vytvořit jednotnou platformu. 7.prosince 1989 byl ustaven Svaz demokratických sil- SDS, řízený Národním koordinačním výborem. SDS vznikla jako koalice jedenácti opozičních uskupení, prohlašujících se za stranu pravého středu.³⁶⁴ Opozice žádala jednání „ u kulatého stolu“ s Mladenovovým vedením BKS. Narůstající nátlak opozice i mezinárodní situace přinutily BKS k razantnějším reformním krokům. Vláda slíbila návrat k parlamentní demokracii (vyloučila Živkova ze strany, model tranzice shora). Politbyro následně ovládli reformní komunisté, oblastní a místní výbory však až na výjimky zůstaly v rukou konzervativců.

Jednání u kulatého stolu byla zahájena v polovině ledna 1990. Zúčastnilo se ho 24 organizací, stran a hnutí pod vedením Želju Želeva za SDS a Alexandra Lilova za BKS. SDS se snažila prosadit konání svobodných voleb a vypracování nové ústavy, která by zakotvila legální demokratický politický systém. BKS však stále disponovala značnou podporou obyvatelstva, čímž se situace v Bulharsku podstatně lišila od jiných postkomunistických zemí bývalého sovětského bloku. BKS byla vedena snahou zachovat si co nejvíce ohrožených pozic a konsolidací vlastních sil v prostředí nového uspořádání země.³⁶⁵ Pragmaticky se zřekla marxismu-leninismu a přihlásila se k socialnědemokratické orientaci. Také se přejmenovala na Bulharskou socialistickou stranu - BSS. Vedením „nové“ strany byl pověřen Alexandr Lilov. Zákony restaurující v Bulharsku demokracii a kapitalismus schválilo Národní shromáždění zasedající v nezměněném složení tj. s komunistickou většinou. Bulharsko se rozdělilo na příznivce SDS a příznivce BSS. Pro devadesátá léta byla co se voličských preferencí týče typická převaha BSS na levé straně politického spektra a SDS na pravici.³⁶⁶ Sporným bodem se

³⁶⁴ SPIROVA, Maria, *Political Parties in Bulgaria, Organizational Trends in Comparative Perspective*, in PARTY POLITICS, London 2005, Vol. 11, NO.5, s. 603

³⁶⁵ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 366

³⁶⁶ SPIROVA, Maria, *Political Parties in Bulgaria, Organizational Trends in Comparative Perspective*, in PARTY POLITICS, London 2005, Vol. 11, NO.5, s. 603

stalo jednání o podobě budoucího volebního systému. BSS spoléhající na podporu venkovských voličů požadovala většinový systém s jednomandátovými volebními obvody. SDS trval na zavedení poměrného volebního systému s tím, že volby by se konaly rovnou do Velkého národního shromáždění, které by vypracovalo novou ústavu země. Jednání nakonec přineslo kompromisní řešení. Volby se měly uskutečnit do VNS, avšak podle zásad smíšeného volebního systému, přičemž 200 poslanců by vzešlo z většinové volby a zbylých 200 z poměrných voleb. Pro vstup stran a hnutí do parlamentu byla stanovena 4% bariéra. Datum voleb bylo stanoveno na 10.června 1990.³⁶⁷

SDS vystoupil s programem radikálních změn, návratu k demokracii a postupného začleňování země do evropských struktur. BSS slibovala zachování sociálních jistot, tím si získala velkou část voličů především na venkově a malých městech. Ve volbách pak BSS získala (především díky polovině volené na základě pravidelvětšinového vol. systému) 211 poslanců, zatímco SDS³⁶⁸ jen 144. Doganovo turecké HPS³⁶⁹ 23 poslanců a BZLS 16. Zbývajících 6 poslanců tvořili nezávislí a příslušníci malých stran, důležité ovšem bylo, že se komunistům podařilo získat ve Velkém národním shromáždění většinu jedenácti hlasů! To pro opozici nevěstilo moc dobrého.

Výsledek voleb nepřinesl zklidnění, ale naopak vystupňování akcí SDS. Opozice útočila především na prezidenta Mladenova, který nakonec odstoupil. Volba nového prezidenta vyžadovala 2/3 většinu, kterou však žádná ze stran ve VNS nedisponovala. Prezidentem byl po dohadách nakonec zvolen umírněný modrý³⁷⁰ Željko Želez (v 60.letech člen BKS), který nato formálně vystoupil z SDS. Celý podzim 1990 a jaro 1991 v VNS probíhalo ve znamení sporů a osobního osočování. Také pozice Lukanovy vlády se vzhledem k hospodářskému stavu a nereálnosti slibů BSS o zachování sociálních jistot neustále zhoršovala. To logicky nahrávalo opozici. Lukanův kabinet musel podat demisi, 20. prosince byla utvořena první koaliční vláda. Předsedou vlády se stal bezpartijní Dimitar Popov. Jeho kabinet se se prohlásil za garanta pokojné transformace, ovšem za podmínky, že se politické třenice budou řešit na půdě VNS a nikoliv na ulici, jak bylo dosud zvykem.

³⁶⁷ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 366-367

³⁶⁸ Jeho součástí bylo BZLS-Nikola Petkov

³⁶⁹ Toto Hnutí pak v několika následujících volbách po sobě fungovalo jako tzv. „jazýček na vahách“, bez jehož podpory by se vláda neobešla

³⁷⁰ Odvozeno od barvy zástavy strany SDS, stejnou barvu měla i jejich kandidátka při volbách

Nová ústava Republiky Bulharsko byla přijata 12. července 1991. Zavedla přímou volbu prezidenta, který je do úřadu volen na dobu 5 let systémem absolutní většiny ve dvoukolové variantě.³⁷¹ Kandidát musí být bulharským občanem od narození, musí být starší 40 let a splňovat další podmínky volitelnosti (je povinen žít přede dnem volby minimálně pět let trvale v Bulharsku). Ústava počítá i s postem viceprezidenta, který je volen na společné kandidátce s prezidentem. Jeho úkolem je zastupovat hlavu státu v případě předčasného uvolnění prezidentské funkce a to až do uplynutí mandátu. Prezidentovy kompetence jsou spíše formálního charakteru, čímž skrytě může připomínat pravomoci konstitučního monarchy. Prezident je hlavou státu, má právo vyhlášovat nové volby či právo suspenzivního veta.³⁷² Nepovede-li se ani na třetí pokus sestavit vládu, má právo jmenovat úřednický kabinet, rozpustit NS a vypsát nové volby. Je vrchním velitelem ozbrojených sil a předsedou Bezpečnostní rady. Na základě pravomocí, svěřených mu ústavou, se může obracet přímo na lid.³⁷³

Po pádu komunismu zastával prezidenstkou funkci Petar Mladenov, ne však na dlouho. Již 6.července 1990 musel z úřadu vzhledem k demonstracím a akcím opozice odstoupit. Nová volba prezidenta se však maličko zkomplikovala, neboť vyžadovala dvoutřetinovou většinu, kterou ve VNS nikdo nedisponoval. Na základě vcelku zdlouhavého jednání ale nakonec BSS souhlasila s podporou Želju Želeva, který patřil k umírněnějšímu táboru modrých. Želev se tak stal prvním demokratickým prezidentem Bulharské republiky. V lednu 1992 byl opět zvolen.

Období před prezidentskými volbami v roce 1996 přineslo šokující událost: v říjnu byl před svým domem v Sofii nájemnými vrahy zastřelen poslanec a někdejší premiér Andrej Lukanov. Zhoršující se politická situace se zákonitě projevila odklonem voličů od BSS. Prezidentský post pak vybojoval Petar Stojanov z SDS. Druhé volební období však neuhájil - v listopadových prezidentských volbách v roce 2001, zvítězil Georgi Parvanov ze socialistické strany, na voliče zapůsobil především svou umírněností a korektností. Svou roli sehrál jistě také příslib návratu sociálních jistot.³⁷⁴ Ať tak či onak, své voliče Parvanov zřejmě nezklamal, neboť volební úspěch si zopakoval i ve volbách

³⁷¹ V prezidentských volbách na podzim 2001 zvítězil představitel BSS G.Parvanov

³⁷² KUBÁT, Michal a kol, *Politické a ústavní systémy Středovýchodní Evropy*, Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 81

³⁷³ KUBÁT, Michal a kol, *Politické a ústavní systémy Středovýchodní Evropy*, Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 82

³⁷⁴ SKÁLOVÁ, Ivana, *Bulharsko – deset let hledání*, staženo 3.4.2008 z europeum.org

z října 2006, jeho druhé prezidentské období započalo v lednu 2007. Funkci viceprezidenta v současnosti zastává bývalý generál Angel Marin. Vzhledem k tomu, že všelidové prezidentské hlasování je v Bulharsku voliči chápáno mimo jiné také jako referendum o důvěře k stávajícímu politickému systému³⁷⁵, není výsledek těchto voleb nijak překvapující..

Nejvyšším exekutivním orgánem Bulharska je Rada ministrů, složená z ministerstvého předsedy, místopředsedy a ministrů (dohromady 20 členů). Radě ministrů v současné době předsedá Sergei Stanishev z BSS. Jako ministerský předseda nese odpovědnost za celou vládu, která je výsledkem voleb z července 2005. Současná vláda je tvořena koalicí BSS, Národního hnutí Simeona II. a HPS. Úkolem vlády (Rady ministrů) je implementace domácí i zahraniční politiky. Klíčová je především role premiéra, který je rozhodujícím článkem mezi RM a ostatními složkami státní moci.

Ústava, která Bulharsko vymezila jako parlamentní republiku, garantuje osobní a politická práva. Zákonodárná moc je v kompetenci jednokomorového Národního shromáždění, které tvoří 240 poslanců volených poměrným systémem na dobu 4 let.³⁷⁶ Jelikož ústava zakázala utváření politických stran na etnickém, rasovém nebo náboženském základě, odmítl sofijský městský soud zaregistrovat Doganovo HPS (Hnutí za práva a svobody) jako politickou stranu.³⁷⁷

V říjnu 1991 se uskutečnily nové parlamentní volby, ještě před jejich konáním vystoupil z SDS BZLS-Nikola Petkov, který se rozhodl kandidovat samostatně. Sama SDS se rozdělila na tři frakce: SDS-hnutí, SDS-liberálové (liberální strana, strana zelených) a SDS-centrum (sociální demokraté), ale kandidovalo pod jednou kandidátkou. Volby, tentokrát na základě pravidel poměrného volebního systému přinesly těsné vítězství SDS, který obdržel 110 mandátů, zatímco BSS „jen“ 106, HPS získalo 24 křesel. Ostatní strany se do parlamentu v důsledku existence 4% bariéry

³⁷⁵ KUBÁT, Michal a kol, *Politické a ústavní systémy Středovýchodní Evropy*, Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 86

³⁷⁶ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 370

³⁷⁷ HPS vznikla v úbnu 1990, je politickou reprezentací bulharských Turků a muslimů. Prvotním cílem strany bylo odstranění následků tzv. obrodného procesu, návrat muslimských jmen, stranu však nelze označit za etnickou. Vedení DPS od výlučně etnické orientace upustilo. Její stanovky a program jsou formulovány na širokém základě a deklarují záštitu práv všech etnických a náboženských skupin v Bulharsku, což ústava garantuje. (Nahodilová Lenka, *Etnická paleta dnešního Bulharska*, 11.1.2002, staženo 20.3.2008 z europeum.org)

nedostaly.³⁷⁸ SDS i BSS tak mohly vládnout většinově jen za podpory poslanců muslimské menšiny. Po složitém vyjednávání vytvořila SDS menšinovou vládu v čele s Filipem Dimitrovem. Todor Živkov a někteří další činitelé předlistopadového režimu byli postaveni před soud. Vláda začala vyjednávat o integraci Bulharska do evropských struktur (v květnu 1992 bylo Bulharsko přijato do Rady Evropy, v březnu 1993 byla podepsána asociační dohoda s EU).

Během roku 1992 v SDS docházelo k ostrým sporům mezi tmavě modrými (odmítali jakoukoli spolupráci s býv. komunisty) a umírněnější frakcí. Tragický dopad měly i lustrační aféry, neboť se ukázalo, že v SDS (ale i mezi duchovními pravoslavné církve) je několik spolupracovníků někdejší státní bezpečnosti. Podobně jako v ostatních bývalých komunistických státech tak bylo i Bulharsko zasaženo vlnou skandálů spojených s odhalením, že několik opozičních politiků bylo v minulosti spolupracovníky státní bezpečnosti.(např. předseda SDS Petar Beron, který byl nucen odstoupit a byl nahrazen Filipem Dimitrovem).

Kvůli reformám, které nejvíce postihly oblasti s tureckou menšinou, ztratila vláda podporu HPS, krátce poté byla kabinetu vyslovena nedůvěra. Jednání o vytvoření nové vlády byla zdlouhavá a značně složitá, žádná ze stran totiž neměla na základě výsledků voleb na to, aby vládla samostatně. Výsledkem jednání bylo sestavení úřednického kabinetu bezpartijního ekonoma Ljubena Berova, jehož vláda musela bojovat s narůstajícími hospodářskými problémy i inflací.³⁷⁹ Hospodářství Bulharska značně oslabila i válka v bývalé Jugoslávii. V září 1994 podala Berovova vláda demisi, v předčasných volbách, které byly stanoveny na 18.prosince 1994, zvítězila – jak se dalo předpokládat – levice. BSS a s ní spojené menší politické subjekty získaly v Národním shromáždění 125 křesel, zatímco SDS pouhých 69. Do parlamentu se dostalo ještě HPS s 15 mandáty a Lidový svaz³⁸⁰ (18 křesel) a Bulharský podnikatelský blok (13 křesel).³⁸¹

Ani socialistická vláda Žana Videnova však nebyla schopna řešit prohlubující se ekonomickou krizi, což se projevilo v porážce BSS v prezidentských volbách. Neutěšená situace přerostla ve vlnu stávek a demonstrací. V únoru 1997 přerostly demonstrace v masovou občanskou neposlušnost, nedařilo se sestavit vládní kabinet.Předčasné

³⁷⁸ KUBÁT, Michal a kol, *Politické a ústavní systémy Středovýchodní Evropy*, Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 90

³⁷⁹ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 373

³⁸⁰ Do něj vstoupily někdejší BZLS, Demokratická strana, která vystoupila z SDS

³⁸¹ RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Praha: Lidové noviny, 2000, s. 375-376

parlamentní volby z dubna 1997 přinesly vítězství pravici. Zvítězila aliance Spojené demokratické síly (ODS), hegemonizovaná SDS. BSP kandidovala, oslabená odchodem reformního křídla, v koalici Demokratická levice společně s Ekoglasností³⁸². Získala 22,2% hlasů.³⁸³

Mírné upokojení politického života přinesla až vláda Ivana Kostova, parlamentní strany konečně pochopily, že je nutné začít hledat kompromis na půdě sněmovny.

³⁸² Nezávislé ekologické sdružení. Základem tohoto sdružení se stal Výbor veřejnosti na ekologickou ochranu města Ruse, který vznikl v březnu 1988. Výbor protestoval proti ničení životního prostředí ve městě a okolí chemickou továrnou na rumunském břehu Dunaje. Ač byla činnost výboru původně formálně nepolitická, stal se pak základem opozičního (stál v opozici proti Živkovově režimu) sdružení Ekoglasnost'. V říjnu 1989 pořádalo vlastní demonstraci proti neekologickým záměrům vlády.

³⁸³ FIALA, Petr, HOLZER, Jan, STRMISKA, Maxmilián a kol, *Politické strany ve střední a východní Evropě*, Brno: Masarykova univerzita, 2002, s.87

5. SNAHY SIMEONA II. O ZNOVUNASTOLENÍ MONARCHIE A JEHO PŮSOBNÍ V PREMIÉRSKÉM ÚŘADU

5.1 Vstup Simeona II. do politiky

Svou rodnou zemi navštívil Simeon poprvé od dětství (v devíti letech byl vyhnán ze země komunisty³⁸⁴) v roce 1996 a záhy se v ní začal politicky angažovat. Bulhaři ho zpočátku přijímali různě, pro některé byl zosobněním člověka, který „spasí“ zemi před pokračující ekonomickou katastrofou, pro jiné zastaralým symbolem aristokratických privilegií. „*Bulharsko nemá žádného vůdce, který by nás inspiroval a vedl, Jeho Veličenstvo může sjednotit zemi a dosáhnout nového národního konsenzu*“, uvedl v roce 1996 v souvislosti s příjezdem Simeona I. do Sofie Konstantin Halačev z monarchistické Federace bulharského království.³⁸⁵

Simeon si jako symbol bulharské státnosti rychle získal sympatie mnoha Bulharů, cestoval napříč zemí a komunikoval s Bulhary jako rovný s rovným.³⁸⁶ K moci se v Bulharsku po značných peripetiích dostal v roce 2001 prostřednictvím vítězství v parlamentních volbách, které mu vynesly post premiéra. Tento dosti charismatický muž, svázaný s bulharskými dějinami, měl však původně jiné ambice - chtěl stát v čele Bulharů jako monarcha, k tomuto mu nicméně chyběla dostatečně silná základna, o níž by se mohl se svými nároky opřít.³⁸⁷ Je sice pravdou, že v prvním období první

³⁸⁴ Simeon, aniž by abdikoval, musel zemi opustit v roce 1946 poté, co komunisté zrušili monarchii a nechali v roce 1944 popraviti regentskou radu včetně jeho strýce Kyrila. S matkou se uchýlil nejdříve do Egypta, kde se věnoval studiu na Victoria College. Od roku 1951 žil ve Španělsku, kde obdržel azyl (Simeonův otec Boris III. byl synem španělské princezny). V Madridu ukončil francouzské lyceum a začal se věnovat právu a politickým vědám. Studium si doplnil také na vojenské akademii ve Westpointu a dalších amerických školách. V roce 1962 se oženil se španělskou aristokratkou Margaritou Gomez-Asebo, se kterou má pět dětí, všechny však mají bulharská jména. Ve Španělsku Simeon aktivně podnikal.

³⁸⁵ BUCHERT, Viliam, *Velká světová rarita: král premiérem*, MF Dnes, článek ze dne 3.9.2004, s. 6 (monarchistická Federace bulharského království je největší monarchistická skupina v Bulharsku, nicméně má nízkou podporu veřejnosti, nikdy neobdržela ve volbách víc než 1.8% hlasů – převzato z Vassilev Rossen, Will Bulgaria Become Monarchy Again ?, s. 163)

³⁸⁶ Nabízí se jistá podobnost s chováním Juana Carlose, který společně se svou ženou cestoval napříč Španělskem s cílem získat respekt a uznání monarchii. Je velmi pravděpodobné, že se tímto vzorem Simeon inspiroval.

³⁸⁷ EHL, Martin, *Car chce dobýt Bulharsko. Ve volbách*, MF Dnes, článek ze dne 13.4.2001, s.14, zde je uvedeno, že na základě průzkumu 85 % obyvatel země podporuje republiku. Taktéž Vassilev Rossen, Will Bulgaria Become Monarchy Again ?, s. 160 a 165(zde je ovšem uveden údaj 82% pro zachování republiky jako státního zřízení Bulharska, dále je k dispozici výsledek průzkumu veřejného mínění z roku 1991, který taktéž hovoří jasně- 78% pro republiku.)

neúspěšné vlády SDS proběhla převážně mezi sympatizanty pravice jistá vlna podpory monarchismu, nicméně ani to nestačilo.³⁸⁸ Podle tehdejších průzkumů si návrat monarchie přála pouze necelá pětina Bulharů³⁸⁹, a to bylo ke změně ústavy hodně málo³⁹⁰. Navzdory tomu se Simeon nikdy nehodlal vzdát svého královského titulu³⁹¹.

Monarchistické skupiny³⁹² po pádu komunismu zpočátku trvaly na tom, že referendum z roku 1946 bylo ilegální a že Bulharsko je možné vyvést z ekonomické i politické krize prostřednictvím návratu k monarchii v čele s carem Simeonem II., naopak mnoho politiků levice i centristů v této souvislosti oponovalo, že královská dynastie Coburg-Gotha je zodpovědná za dvě národní katastrofy (události roku 1913 a 1918), uvrhla Bulharsko do víru dvou světových válek na straně poražených a že výsledky referenda, které proběhlo v roce 1946, jsou právoplatné. Jakýkoli návrat k Turnovské ústavě naprosto vylučovali (obzvláště pak Socialistická strana).³⁹³

Když si Simeon uvědomil, že restaurace monarchie není v Bulharsku na pořadu dne, rozhodl se ucházet se o post prezidenta v listopadových prezidentských volbách z roku 2001, jeho záměr však zmařil nově přijatý zákon. Podmínkám kandidatury (pětiletý pobyt v zemi), které stanovil, totiž nevyhovoval.³⁹⁴ V dubnu 2001 Simeon zaregistroval u soudu svou stranu bez jasného politického vyhranění s názvem Národní hnutí Simeona II³⁹⁵, které vzniklo sloučením se Stranou bulharských žen a Hnutím za národní obrodu Oboriště, v něm Simeon sdružil ambiciózní experty stejně jako známé sportovce³⁹⁶. Myšlenky na obnovu monarchie se, ač nerad, prozatím musel vzdát. Pochopil, že téma nastolení monarchie nebylo v tehdejších podmínkách, v níž se Bulharsko nacházelo, pro jeho obyvatele dosti naléhavé. A pokud chtěl vstoupit do vysoké politiky a nemohl to

³⁸⁸ Také po pádu Todora Živkova v roce 1989 volaly Křesťanská republikánská strana a Demokratická monarchistická strana po návratu krále z exilu a plebiscitu na téma, zda se má země vrátit k monarchistickému zřízení. (Vassilev, *Will Bulgaria Become Monarchy Again ?*, s. 161) Ostře proti restauraci monarchie vystupovala Socialistická strana.

³⁸⁹ BUCHERT, Viliam, *Velká světová rarita: král premiérem*, MF Dnes, článek ze dne 3.9.2004, s. 6 dále také EHL, Martin, *Car chce dobýt Bulharsko. Ve volbách*, MF Dnes, článek ze dne 13.4.2001, s.14

³⁹⁰ Simeon sám uvedl, že je pro obnovu monarchie, ale jen pokud si to budou Bulhaři přát.

³⁹¹ ŘEZNÍČEK, Martin, *Bulharské volby vyhrál bývalý car*, staženo 20.4.2008 z bbc.cz, titul mu byl navrácen spolu s majetkem, nezakládá ovšem žádná privilegia ani práva, nakonec když Simeon přijal post premiéra, přísahal věrnost republice, čímž současně popřel nárok na Korunu

³⁹² Především pak Křesťanská republikánská strana a Demokratická monarchistická strana.

³⁹³ VASSILEV Rossen, *Will Bulgaria Become Monarchy Again ?*, in *Southeast European Politics*, November 2003, Vol. IV, No 2-3, s. 166

³⁹⁴ PEEVA, Ralitsa, *Electing a Czar: The 2001 Elections and Bulgarian Democracy* in *East European Constitutional Review*, Vol 10, No.4, Fall 2001

³⁹⁵ EHL, Martin, *Zklamání Bulhaři zvolí cara*, MF Dnes, článek ze dne 16.6.2001, s. 12

³⁹⁶ Již v lednu téhož roku se pokoušel založit vlastní stranu, tu mu ale soud z formálních důvodů odmítl zaregistrovat. Proto vytvořil z již existujících stran koalici, kterou zaštitil svým jménem.

udělat jako car (a prozatím ani jako prezident), bylo nutné obrátit své snahy jiným směrem.

5.2 Národní hnutí Simeona II.

Národní hnutí Simeona II. se svými hesly jako upevnění ekonomiky během 800 dnů, vstup etiky do politiky, stop korupci či větší zastoupení žen v politickém životě³⁹⁷, získalo v parlamentních volbách roku 2001 necelých 43 % voličských hlasů (čímž s úspěchem rozbilo původní bipolaritu), to bylo obrovské vítězství, v němž se odrážely naděje zklamaných a flustrovaných Bulharů v úspěch Simeonovy politiky. Před volbami používal Simeon heslo „Věřte mi“, a Bulhaři se rozhodli dát bývalému monarchovi³⁹⁸ šanci zemi vést.³⁹⁹ Monarchie se s ním sice nevrátila, což ho, vzhledem k tomu, že svržení monarchie sám neuznal⁴⁰⁰ a byl ochoten vrátit se zpět na trůn⁴⁰¹, nepochybně mrzelo, nicméně byl dostatečně realistický nato, aby si uvědomoval, že důvody, proč ho řada lidí volila, jsou jiné. Bulharům šlo v první řadě především o revitalizaci bulharského hospodářství a ekonomiky, lepší vzdělání a zdravotní péči. Simeon v jejich očích představoval symbol nového způsobu chování, představoval politika, který nebyl spojen s chybami uplynulých několika let. Bulhaři tehdy věřili, že když nedokáže dát věci do pořádku on, tak už nikdo. Jeho bohatství a image úspěšného podnikatele v nich vytvářelo představu, že Simeon bude neúplatnou osobou. Mezi jeho stoupence patřili hlavně mladí lidé, podnikatelé a známé osobnosti.⁴⁰² Bývalý car se stal nebezpečným soupeřem jak pro bývalou pravicovou vládu Kostova, tak pro socialisty, obojím obratně přebíral voliče, není tedy divu, že ho prostřednictvím médií obviňovali z divokého populismu. Levice dokonce vyzvala prezidenta Stojanova, aby vypsal referendum,

³⁹⁷ PEEVA, Ralitsa, *Electing a Czar: The 2001 Elections and Bulgarian Democracy* in East European Constitutional Review, Vol 10, No.4, Fall 2001

³⁹⁸ Jeho královský titul mu byl současně s většinou majetku navrácen, přesto z toho neplynou žádná zvláštní privilegia ani nárok na korunu.

³⁹⁹ šanci zemi vést dostal jako premiér, nikoli jako car (Buchert, 2004, s.6)

⁴⁰⁰ VASSILEV, Rossen, *Will Bulgaria Become Monarchy Again ?*, in Southeast European Politics, November 2003, Vol. IV, No 2-3, s. 166

⁴⁰¹ BUCHERT, Viliam, *Velká světová rarita: král premiérem*, MF Dnes, článek ze dne 3.9.2004, s. 6

⁴⁰² *Chceme krále ! Chceme krále !*, MF Dnes, článek ze dne 20.8.2004, s. 6

v němž by se Bulharů zeptal, zda chtějí aby Bulharsko bylo i nadále republikou⁴⁰³. Jak SDS tak BSS si uvědomovaly, že předchozí chyby, jichž se jako vládnoucí strany dopustily, jim budou nyní sečteny.

K Simeonově zklamání debaty o monarchii Bulhary ale moc nezajímaly, vysoká nezaměstnanost a ostatní problémy byly mnohem naléhavější, než otázka restaurace bývalé monarchie.⁴⁰⁴ Monarchistické cítění nebylo v Bulharsku o nic vyšší, než v jiných zemích bývalého sovětského bloku, lidé Simeona rozhodně nevolili z nostalgie. Výsledky voleb ukázaly, že zatímco Simeon je široce přijímán, myšlenku návratu před rok 1946 Bulhaři nepodporují.⁴⁰⁵

Přesto se Bulharsko díky jeho osobě stalo jedinou zemí východní Evropy, v jejíž volbách zvítězil bývalý monarcha, který se vrátil z exilu.

⁴⁰³ EHL, Martin, *Car chce dobýt Bulharsko. Ve volbách*, MF Dnes, článek ze dne 13.4.2001, s. 14

⁴⁰⁴ ŘEZNÍČEK, Martin, *Bulharské volby vyrál bývalý car*, 18.6.2001, staženo 20.4.2008 z bbc.cz

⁴⁰⁵ VASSILEV, Rossen, *Will Bulgaria Become Monarchy Again ?*, in *Southeast European Politics*, November 2003, Vol. IV, No 2-3, s. 163

5.3 Situace po parlamentních volbách 2001

Od roku 2001 používá Bulharsko proporcí volební systém s 31 vícemandátovými volebními obvody, které se, až na volební obvod v Sofii a dva vol.obvody v Plodivu, shodují s administrativním členěním země. Pro vstup politických stran do parlamentu platí 4% volební klauzule, pro přepočítání hlasů se používá d'Hontova metoda. Nedošlo tedy k žádným dramatickým změnám oproti předchozímu volebnímu systému, který v zemi platil od roku 1991. Pozměněny byly jen velikosti volebních obvodů.⁴⁰⁶ Národní hnutí Simeona II. (v dubnu 2002 se přeměnilo v politickou stranu) skvěle využilo negativních nálad obyvatelstva a svým příslibem rychlého řešení problémů si získalo podporu necelých 43% voličů. Z 240 poslaneckých křesel obsadili 120 mandátů⁴⁰⁷, k získání nadpoloviční většiny v parlamentu jim chyběl jediný mandát. Právice byla potrestána za ekonomické reformy, které drasticky dolehly na většinu obyvatelstva. Hlasy, které Hnutí obdrželo, byly z velké části hlasy těch voličů, kteří se prostřednictvím voleb rozhodli vyjádřit se proti dosavadním vládám BSS i ODS⁴⁰⁸. Do parlamentu se dostala i ODS⁴⁰⁹ s 18,2 % hlasů (oproti 52,2% v roce 1997, v koalici s SDS), dále koalice Za Bulharsko pod vedením BSP se ziskem 17 % (oproti 22% v roce 1997)⁴¹⁰ a DPS se 7,5% hlasů.

Po poměrně zdlouhavém hledání vhodné osoby na úřad premiéra byl sestavením vlády pověřen předseda vítězného Hnutí, Simeon⁴¹¹, který se vzdal svého nároku na trůn⁴¹²

⁴⁰⁶ KUBÁT, Michal, *Postkomunismus a demokracie: politika ve středovýchodní Evropě*, Praha :Dokořán, 2003, s. 67

⁴⁰⁷ VASSILEV, Rossen, *Will Bulgaria Become Monarchy Again ?*, in Southeast European Politics, November 2003, Vol. IV, No 2-3, s. 168

⁴⁰⁸ PEEVA, Ralitsa, *Electing a Czar: The 2001 Elections and Bulgarian Democracy* in East European Constitutional Review, Vol 10, No.4, Fall 2001

⁴⁰⁹ z původního voličského spektra odčerpalo Národní hnutí straně především dělníky, důchodce a nezaměstnané.

⁴¹⁰ FIALA, Petr, HOLZER, Jan, STRMISKA, Maxmilián a kol, *Politické strany ve střední a východní Evropě*, Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 84-85

⁴¹¹ Původně chtěl politiku řídit pouze z pozadí, dokonce se vyhýbal kandidatuře na poslance, aby nemusel slibovat věrnost republice.

(nikoliv královského titulu) a přijal občanské jméno Simeon Sakskobuggotski.⁴¹³ Byla sestavena polopolitická vláda „západních odborníků“ (technokratů), do které byli inkorporováni i zástupci DPS⁴¹⁴, kteří získali místa ministra zemědělství a ministra bez portfeje. BSS navrhla několik odborníků do vlády. Sama do ní však nevstoupila.

Hnutí však nemělo příliš jasnou politickou koncepci, tvořili ho lidé nejrůznějšího politického smýšlení, a to ho značně oslabovalo při vytváření jednotné politické linie. V „červeno-modrém“⁴¹⁵ Bulharsku bylo přivítáno vřele, ale to nestačilo. To, že se Simeon obklopil mladými lidmi s kvalitním vzděláním, vnímali Bulhaři kladně, neboť tyto nové tváře nebyly svázány s korupčními aférami ani bývalým režimem. Výsledky vlády byly ale nakonec pro mnohé Bulhary stejně zklamáním původních nadějí na lepší životní úroveň i efektivnějšího výkonu ekonomiky a hospodářství. Vládě se její sliby týkající se udržení trvalého ekonomického růstu, urychlení vstupu země do EU a NATO a odstranění korupce, naplnit příliš nedařilo (Simeon II sice přivedl Bulharsko k podpisu přístupové smlouvy k EU, ale to byla na zklamání Bulharů příliš slabá náplast). Simeonův předvolební slib zvýšení životní úrovně za 800 dní ztroskotal. A Bulhaři mu to začali dost zřetelně vyčítat, ztratili v něj důvěru. Již stý den působení Simeonovy vlády pochodovalo hlavním městem Sofií více než 5000 lidí. Důvod? Nesplněné předvolební sliby vlády.⁴¹⁶

Jistou zvláštností Simeonovy předvolební strategie bylo, že budoucí vládní výsledky formuloval značně všeobecně, sliby s nimiž přicházel, lehce sváděly k obviněním z populismu⁴¹⁷. Nabízí se otázka, zda Simeon skutečně věřil, že dokáže Bulharsko, které bylo ekonomicky v dost zoufalém stavu, vyvést z krize tak rychle, jak naznačoval? Nebo šlo v danou chvíli jen o volební zisk? Pokud si lidé vyložili jeho sliby špatně, proč se je nesnažil alespoň v mírné podobě dementovat? Možná by pak Bulhaři nebyli z kroků

⁴¹² Když Simeon se svou rodinou z Bulharska v roce 1946 utíkal, neabdikoval. Aby se mohl stát premiérem vlády, musel přísahat věrnost republice, čímž se automaticky vzdal svého nároku na trůn. Svůj titul si však ponechal, ač z toho neplynou žádné právní výhody.

⁴¹³ HARANTOVÁ, Emílie, *Hannoverský hřebčinec Evropy: V premiérském křesle*, MF Dnes, článek ze dne 20.8.2004, s. 6

⁴¹⁴ FIALA, Petr, HOLZER, Jan, STRMISKA, Maxmilián a kol, *Politické strany ve střední a východní Evropě*, Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 83

⁴¹⁵ Po roce 1989 se Bulharsko rozdělilo na „modré“ tj příznivce SDS a „červené“ tj. příznivce BSS, toto označení je odvozeno od barev zástav a praporů obou stran, stejné barvy měly původně i jejich kandidátky při volbách.

⁴¹⁶ *Bulhaři protestovali proti vládě*, MF Dnes, článek ze dne 2.11.2001, s.12

⁴¹⁷ HEGER, Lubomír, *Bulharský car má problémy*, MF Dnes, článek ze dne 10.10.2003, s. 12

jeho vlády zklamání tak rychle a pochopili by, že nato, aby se Bulharsko dopracovalo k vyšší životní úrovni, reformy v rámci jednoho volebního období nestačí. Je dost možné, že by toto „pochopení“ a politická vyzrálost způsobila, že by se ve volbách v roce 2005 opět neprojevil „princip kyvadla“, kdy se Hnutí po odlivu voličů umístilo na 2. místě těsně za Socialistickou stranou. Simeonovi se dojít k cíli s výsledky, které v počáteční euforii sliboval, rozhodně nepodařilo a jeho kabinetu „technokratů“ rychle došel dech. Těžko říct kde se stala počáteční chyba. Kabinet složený z mladých odborníků se západním vzděláním pracoval s velkými ambicemi eliminovat korupci a zavést do bulharské politiky nové standardy, zřejmě ale narazil na nedostatek zkušeností z politické scény, svoji roli sehrál bezesporu také nedostatek času, jenž jim byl k reformám vyhrazen. O hospodářské výchozí pozici nemluvě.

Boj o trůn Simeon prohrál. Jiná situace by mohla nastat v případě, že by Simeonův kabinet přinesl výsledky, jež od něj bulharská veřejnost očekávala, pak by se Bulharsko za jistých podmínek s restaurací monarchie ztotožnit mohlo (navzdory několika průzkumům, které ukázaly, že republikánské zřízení zapustilo v Bulharsku silné kořeny, zatímco monarchie má nízkou historickou legitimitu).⁴¹⁸ Simeon však svoji šanci promarnil a Bulharsko zůstává i nadále parlamentní republikou s prezidentem jako oficiální hlavou státu. Přesto ani jednostranné odsouzení Simeonovy vlády není úplně namístě, neboť k mírnému zlepšení přeci jen došlo. V roce 2003 (tj. zhruba 800 dní po nástupu Simeona do politiky) ekonomika rostla pětiprocentním tempem, nezaměstnanost se snižovala, příjmy rostly cca o 14% ročně – tedy dvojnásobnou rychlostí než za vlády Ivana Kostova, který Simeona několikrát obvinil z divokého populismu.⁴¹⁹ Dovolím si tvrdit, že Simeon by ani nemusel být neúspěšným politikem, jen se měl vyvarovat populistických hesel⁴²⁰, která ho nakonec stála důvěryhodnost. Široká veřejnost si jeho slova přeložila posvém a zklamání na sebe pak nenechalo dlouho čekat. Mystická aura kolem jeho osoby zmizela.⁴²¹ Tváří v tvář složenkám, na které se Bulharům nedostávalo moc peněz, strmě klesala Simeonova podpora na pouhých 20% z původních sedmdesáti. To, že se mu nepodařilo vyřešit rozsáhlou

⁴¹⁸ VASSILEV, Rossen, *Will Bulgaria Become Monarchy Again ?*, in *Southeast European Politics*, November 2003, Vol. IV, No 2-3, s. 157

⁴¹⁹ HEGER, Lubomír, *Bulharský car má problémy*, MF Dnes, článek ze dne 10.10.2003, s. 12

⁴²⁰ Především jeho neopatrná věta, kterou v roce 2001 pronesl - navrhnu taková hospodářská opatření, která posílí bulharskou pracovitost, takže ne za více než 800 dní se změní váš život.

⁴²¹ HEGER, Lubomír, *Bulharský car má problémy*, MF Dnes, článek ze dne 10.10.2003, s. 12

chudobu především venkovského obyvatelstva se odrazilo ve volebním výsledku v roce 2005. Deziluze se projevila rovněž v nízké volební účasti.⁴²² Doba, kdy Bulhaři šli k volebním urnám s nadějí, že se věci obrací k lepšímu, se narozdíl od kyvadlového efektu nezopakovala.

5.4 Problém konsolidace

Ačkoli pád komunismu proběhl v Bulharsku víceméně hladce, její konsolidace už tak bezproblémová nebyla. Je logické, že úspěšnou transformací režimu proces přeměny k plné demokracii nekončí, nýbrž začíná. V Bulharsku často docházelo k střídání vlád, nestabilitě a demonstracím, ale nikoliv k autoritativním tendencím. Bulharsko si muselo poradit i s tím, že nemělo žádnou předchozí zkušenost s demokracií, a tudíž nemělo na co navázat. Aby toho nebylo málo, politické elity se hodně dlouho učily, že konsensus se hledá na půdě parlamentu, nikoliv obrácením se na podporu lidu v ulicích.

Ke konsolidaci demokracie logicky přispívá rozvoj ekonomický. V Bulharsku bylo hospodářství dost palčivým problémem. Ekonomickou nestabilitu země prohluboval i konflikt v bývalé Jugoslávii, s nímž Bulharsko tradičně udržovalo hospodářské vazby.

Před časem Bulharsko někteří autoři označovali za semikonsolidovanou zemi (např. Michal Kubát in *Postkomunismus a demokracie*), neboť by bylo nespravedlivé charakterizovat ho jako nedemokratické. Vstup Bulharska do EU k 1.1.2007 mnohé mění, tento zásadní průlom může Bulharsku pomoci ekonomicky se zvednout a stávající demokratický systém ještě víc upevnit, stále zde totiž přetrvávají problémy s korupcí, kriminalitou a v některých regionech i s chudobou určitých vrstev obyvatelstva. To co Bulharsko nyní potřebuje, je čas a účinné vládní reformy. Co lze v souvislosti s Bulharskem v současné době však říci naprosto bez pochybností, je skutečnost, že neexistuje možnost, že by se jeho obyvatelé rozhodli ke změně republikánského zřízení ve prospěch monarchie. Většina Bulharů toto zřízení evidentně nepovažuje za „své“, otázka znovunastolení monarchie ve společnosti většinovou podporu nenachází.

⁴²² ANÝŽ, Daniel, *Kdo po volbách stane v čele Bulharska?*, MF Dnes, článek ze dne 27.6.2005, s. 8

5.5 Současná role Simeona II. v politice

Příchod Simeona II. do politiky byl pro Bulhary novinkou, tehdy ještě doufali, že bývalý monarcha díky svým kontaktům v ekonomických kruzích dokáže hospodářskou situaci země v krátkém čase zlepšit. Simeon však jejich očekávání nesplnil (a ani splnit nemohl, uvážíme-li navíc, že své hnutí zformoval narychlo pouhé 2 měsíce před samotnými volbami, vůbec nemělo regionální struktury). Z volebního klání v roce 2005 tak vítězně vyšli s 31% hlasů socialisté (Koalice za Bulharsko, přejmenování postkomunisté). Simeon se svou stranou skončil druhý s 21,4% hlasů. Třetí pomyslnou příčku obsadilo HPS s 14% získaných hlasů. Slabý výsledek pravice byl odrazem její pokračující krize a roztržičnosti. Ani jedna ze sedmi stran⁴²³, které překonaly 4% hranici nutnou pro vstup do parlamentu, nebyla schopna vytvořit většinovou vládu. Po sedmítýdenním dohadování, kdo stane v čele exekutivy, pohrozila Evropská komise Bulharsku, že ve stavu bez stabilní vlády se může ztížit a prodloužit proces přípravy na vstup do EU.⁴²⁴ Politici po takto srozumitelném výkladu byli konečně sto se dohodnout. Vládní koalici utvořily tři strany s nejvyšším počtem hlasů: Socialistická strana (stojí v čele Koalice pro Bulharsko), středové Národní hnutí Simeon II. a Hnutí za práva a svobody. Premiérem byl jmenován Sergej Stanišev z Koalice pro Bulharsko.⁴²⁵

Přestože je Simeonova strana součástí vládní koalice, on sám nezastává žádný ministerský post. Na správě věcí veřejných se tak přímo nepodílí. Politický sestup je to zřetelný.

Jásat nemohli ani socialisté, ač vyšli z opozice. Část jejich voličů totiž odčerpala, ultranacionalitická koalice Ataka (obdržela 8,9% hlasů). Její úspěch však analytici považují za dočasný.⁴²⁶ Koaliční vláda v současnosti disponuje 169 křesly v 240-členném parlamentu. Ve vládě drží socialisté 8 ministerských křesel, Národní hnutí Simeona II. jich obsadilo 5 a HPS celkem 3. Předsedovi vlády pomáhají tři vicepremiéři, jeden z každé strany vládní koalice.⁴²⁷

⁴²³ Mimo již zmiňované strany se jedná o Spojené demokratické síly, Demokraty za silné Bulharsko a Bulharská lidová unie (*Bulharsko má konečně novou vládu*, 17.8.2005, staženo 3.3.2008 z euractiv.cz)

⁴²⁴ SKÁLOVÁ, Ivana, *Všechny barvy bulharské politiky*, 2/2005, staženo 3.3.2008 z navychod.cz

⁴²⁵ Převzato 20.3.2008 z informací dostupných na stránkách mzv.cz

⁴²⁶ SKÁLOVÁ, Ivana, *Všechny barvy bulharské politiky*, 2/2005, staženo 3.3.2008 z navychod.cz

⁴²⁷ *Bulharsko má konečně novou vládu*, 17.8.2005, staženo 3.3.2008 z euractiv.cz

5.6 Bulharsko v EU

Bulharsko vstoupilo do EU společně s Rumunskem 1.1.2007. Rozšířilo tak členy EU na celkových 27. Uzavřít všechny vyjednávací kapitoly se Bulharsku podařilo do června 2004. Monitorovací zpráva Evropské komise potvrdila připravenost vstupu Bulharska do EU v září 2006. Oficiální žádost Bulharsko podalo již v roce 1995. Přistoupením obou zemí byla ukončena 2. fáze páté vlny rozšiřování EU. Vzhledem k ekonomické slabosti Bulharska však zemi i po vstupu doprovázejí nejpřísnější ochranné klauzule v historii EU. V Evropském parlamentu má Bulharsko zastoupení 18 poslanců, v Radě EU pak disponuje 10 hlasy.⁴²⁸ Bulhaři si od vstupu do EU slibují zvýšení životní úrovně skrz zahraniční investice a nové pracovní příležitosti. Bulharsko je také od roku 2004 členem NATO.

⁴²⁸ Jako zdroj použity informace ze serveru: euroskop.cz Vyhledávané heslo: Bulharsko a EU.

6. SROVNÁNÍ ŠPANĚLSKÉHO A BULHARSKÉHO PŘECHODU K DEMOKRACII A OTÁZKY MONARCHISMU V OBOU ZEMÍCH

Zatímco španělská monarchie v historii zažívala období lesku, slávy národa (ale i pády) a tudíž představovala pro mnoho lidí silný identifikační prvek, v Bulharsku lidem k srdcím příliš nepřirostla. Dokonce ani první kníže Bulharského knížectví, které vzniklo na základě podpisu rusko-turecké mírové smlouvy z února 1878 v San Stefanu (později revidováno Berlínským kongresem) nebyl Bulhar a necítil se s touto zemí nijak spjat. Co víc, Bulharské knížectví se v 19. a počátkem 20. století zmítalo v několika vážných krizích, ať už šlo o časté střídání vlád nebo válečné konflikty, které ve valné většině případů nepřinesly zemi nic dobrého. Těžko lze v takových podmínkách očekávat, že lid k monarchii a systému, který představuje, přilne, že se s ní vnitřně identifikuje. Pozdějších více jak 40 let komunistického režimu, který kontinuitu trvání monarchie zpřetrhal, pak dílo dokonalo. Bulhaři se dnes ve valné většině ztotožňují s republikánským zřízením a nemají zájem na této skutečnosti cokoli měnit.

Juana Carlose I. a Simeona II. bezesporu spojovala stejná myšlenka – uznání monarchie ve své zemi. Zatímco však španělský král ve svém historickém úkolu uspěl, se Simeonem II. se instituce monarchie do Bulharska nevrátila. Oba však měli rozdílné výchozí podmínky. Ať už historické či ekonomické.

Na rozdíl od případu Bulharska, byl Juan Carlos ve Španělsku vychováván v prostředí, kde se restaurace-instalace monarchie předpokládala. V závěrečné fázi Francova režimu už otázka nestála, zda bude monarchie obnovena či nikoli, vědělo se, že po Francově smrti v čele země stane katolický král, podstatnou otázkou, která nejen klíče z El Parda nedala spát, bylo: kdo bude v čele monarchie stát? Tento podstatný fakt vyřešilo jmenování Juana Carlose jako následníka hlavy státu s titulem krále v roce 1969. Franco sice mohl určenou osobu kdykoliv během svého života změnit, ale kdo caudilla znal, byl si dobře vědom, že Franco svá rozhodnutí v zásadě již nemění. To ovšem Francovi nebránilo provokovat jak Juana Carlose tak i jeho otce možností, že na trůn dosadí někoho jiného. Pochybných kandidátů ochotných přijmout královský titul k tomu měl dostatek.

Za co však Juan Carlos později jednoznačně bojovat musel a co ho stálo mnoho bezesných nocí, bylo přijetí monarchie španělským lidem a nekonfliktní přechod

Španělska k demokratickému systému. A právě v této dějnotvorné úloze španělský král uspěl, přechod k demokracii vedl mistrovskou rukou. Za jeho odvážné a odhodlané jednání je mu dnes zaslouženou odměnou uznání i vřelé sympatie španělského lidu.

Ale tak jednoduché to zpočátku rozhodně nebylo. V době, kdy byl Juan Carlos jmenován králem, se jeho pozice zdála být beznadějnou. Nebyl uznáván opozicí (Santiago Carillo, šéf PCE byl zpočátku přesvědčen, že král je jen loutkou ovládanou frankisty a že jeho vláda nebude mít dlouhého trvání. Jose Luis de Vilallonga dokonce v jednom z televizních rozhovorů prohlásil, že vejde do historie pod jménem Juan Carlos el Breve tj. krátký⁴²⁹) a v podstatě ani představiteli frankismu. Dokonce ani samotní Španělé netušili, co si o tomto Francem dosazeném panovníkovi mají myslet. Naštěstí se rozhodli dát mladému králi šanci.

Juan Carlos brzy pochopil, že má-li být přechod k demokracii ve Španělsku úspěšný, musí být rozvinut do několika etap a zahrnovat všechny složky společnosti. Přál si, aby se přechod obešel bez ducha odplaty a osobní msty. Jelikož si Franco kontinuitu svého režimu pojistil zákony, všechny změny, které král prováděl nebo podpořil, striktně vycházely z frankistického zákonodárství. Koruna přitom dbala také nato, aby při žádné ze zásadních změn nedocházelo k bolestným sociálním ani politickým otrěsům. Zřetel musel být brán i na pocity armády. V průběhu španělského procesu přechodu k demokracii se uplatňovala zásada všeobecné spolupráce v prostředí soutěže politických stran, kde král sehrál klíčovou roli motoru všech důležitých změn. Koruna prováděla a jednoznačně podporovala změny, které Španělsku postupně dovozovaly postavit se vedle demokratických zemí jako budoucí rovnocenný partner. Díky tomu král v očích Španělů postupně ztrácel nálepku Francova následníka, přísahajícího na principy Movimienta.

Stále však před Juanem Carlosem vyvstával důležitý úkol: bylo třeba, aby (krom samotného demokratizačního procesu) uznali Španělé monarchii za „svou“ bez ohledu na jejich politickou orientaci a nenávistné útoky, které frankistický tisk proti Bourbonům tak rád vyvolával. Monarchie byla ve Španělsku po dlouhých letech frankismu a umělého dělení společnosti na vítěze a poražené z dob občanské války polarizovanou společností zpočátku vnímána jako něco víceméně neznámého. Aby se toto povědomí

⁴²⁹ VILALLONGA, José Luis de, *Hovory s Juanem Carlosem králem španělským*, Praha: Český spisovatel, 1995, s.20

mohlo změnit, cestoval Juan Carlos s manželkou Sofií napříč Španělskem, region za regionem a vynakládal značné úsilí, aby Koruně získal uznání. Mezitím se Adolfo Suárez zasadil o přijetí klíčové reformy posledními frankistickými Kortesy. Jejím výsledkem bylo uzákonění stran ve Španělsku, které se k reformě připojily. Tímto významným aktem se otevřela cesta k demokratickým volbám, konaným 15. června 1977.

Po vyhlášení výsledků prvních všeobecných voleb si král po dlouhé době mohl oddechnout. Španělé potvrdili, že o návrat k časům minulým nestojí a že s kroky krále, vedoucími k demokratizaci, souhlasí a podporují je. To bylo první důležité politické vítězství Juana Carlose. Vítězi voleb se stali Suárezovi centristé následovníci PSOE. Dělení na vítěze a poražené z dob občanské války pak definitivně skončilo rokem 1982, kdy dosud menšinově vládnoucí UCD u moci vystřídali socialisté.

Důležitým mezníkem upravujícím postavení koruny se stalo přijetí nové ústavy v roce 1978, ta za politickou formu státu stanovila parlamentní monarchii, kde král kraluje, leč nevládne. Co je však mnohem důležitější – jejím prostřednictvím se zrušily všechny vazby na frankismus a na zřízení monarchie Francem. Španělský král dnes zastává roli nezávislého „arbitra“, je oficiální hlavou státu a symbolem jeho jednoty a trvání.

Španělská transformace vděčí za svůj úspěch i Francově strachu z jakéhokoliv dělení moci, díky tomu, že nikdy nepřipustil institucionalizaci režimu, byla nakonec diktatura odsouzena k zániku. Podstatnou roli však sehrála také skutečnost, že španělská společnost v průběhu frankistické éry prošla důležitými socio-ekonomickými změnami. Jelikož bylo Španělsko v době přechodu k demokracii ekonomicky vyrovnané, nedocházelo k zásadním sociálním otřesům, které by přechod mohly brzdit či vyvolat nesouhlas vůči krokům koruny a tím ubírat monarchii legitimitu.

Jistým specifíkem Španělska byl po jistou dobu pocit oddanosti králi (tzv. „juancarlismus“) nikoliv koruně jako takové. Tento termín vyjadřoval pocit hluboké úcty k osobě Juana Carlose, k jeho činům, k tomu, jak španělský král plní svůj úkol. Pro následné postavení monarchie se tak staly důležitými události z roku 1981, kdy se část generality pokusila o vojenský puč, který král zmařil svým prodemokratickým postojem. Právě díky tomuto odvážnému a odhodlanému jednání koruny se mnoho Španělů (i těch, co byli přesvědčenými republikány) stalo přesvědčenými monarchisty.

A o to šlo Juanovi Carlosovi především, nechtěl monarchii jen „obnovit“, on chtěl, aby ji Španělé přijali.

Příklad španělského přechodu k demokracii však není přenosný do zemí, hospodářsky zruinovaných desetiletími komunismu. Jak osobně Juan Carlos dodává, ve Španělsku se během čtyřiceti let míru zrodila silná a prosperující střední třída, která se stala páteří země. Proto představa východoevropských zemí, že by si mohli pomoci návratem k monarchii a tím vyřešit své problémy, není reálná. Juan Carlos upozorňuje, že král, který by na tuto strategii přistoupil, by pravděpodobně byl brzy obviněn za veškeré hospodářské neúspěchy. „*V zemi, která je v ekonomickém úpadku, nemůže nikdo v krátké době, udělat nic velkolepého, ani král.*“⁴³⁰ Ten by tak mohl být dokonce činěn odpovědným za mnohé problémy, které existovaly už v době, kdy byl ještě v exilu.⁴³¹

Výchozí pozice Simeona v jeho cestě za získáním „trůnu“ byla zcela odlišná, podstatný rozdíl spočívá především ve skutečnosti, že se tento bývalý car na přechodu Bulharska k demokratickému systému nijak osobně nepodílel ani ho neinicioval, není tedy s tímto procesem podstatně vůbec spjat.

Symptomem krize komunistického režimu v Bulharsku v 80. letech byla Živkovova politika proti turecké menšině, která se zaměřila např. na uzavírání veškerých tureckých škol a kulturních institucí. Přistoupilo se dokonce ke kampani na změnu muslimských jmen na bulharská. Jenže v roce 1988 režim narazil, protiturecká kampaň vyvolala protesty nejen turecké menšiny, ale i mezinárodní veřejnosti. Turky podpořila i řada bulharských intelektuálů, kteří se začali sdružovat do řady nezávislých iniciativ. Počátek pádu režimu v Bulharsku v podstatě začal jako kádrová výměna. Po souhlasu Moskvy byl generální tajemník ÚV Živkov ve svých funkcích nahrazen Mladenovem, dosavadním ministrem zahraničních věcí.⁴³² Doba však pokročila mnohem dál a události v jiných částech východní a střední Evropy dávaly tušit zásadní politický zlom. Bulharsko pozadu nezůstávalo, také v Sofii se uskutečnila obrovská demonstrace proti komunistickému režimu. Současně s tím se začaly objevovat staré politické strany. Veškerá omezení proti Turkům byla zrušena.

⁴³⁰ VILALLONGA, José Luis de, *Hovory s Juanem Carlosem králem španělským*, Praha: Český spisovatel, 1995, s. 197

⁴³¹ VILALLONGA, José Luis de, *Hovory s Juanem Carlosem králem španělským*, Praha: Český spisovatel, 1995, s. 197

⁴³² RYCHLÍK, Jan, *Nelehká cesta Bulharska do EU*, staženo 20.4.2008 z listy.cz

Ačkoli byl Todor Živkov v listopadu 1989 sesazen, změny, které následovaly, probíhaly v režii bývalé komunistické strany. Zákony restaurující demokracii a kapitalismus schválila ještě před volbami komunistická většina. V dubnu 1990 se BKS přejmenovala na BSS a přihlásila se k sociálně-demokratické orientaci. Vznikl sice opoziční Svaz demokratických sil a obnovovat se začaly i historické strany, nebyly však schopné efektivně se zapojit do vedení státu. Bulhaři v prvních svobodných volbách po pádu komunismu zvolili do čela státu Bulharskou socialistickou stranu, které se podařilo získat ve Velkém národním shromáždění většinu jedenácti hlasů. To nebyl ve srovnání s volebními výsledky většiny postkomunistických zemí zrovna standardní výsledek. Opozice, která však neměla ke své prezentaci dostatečný prostor v médiích, Bulhary svým programem příliš nezaujala a nepřesvědčila. Bývalá komunistická strana jednoduše politicky vydělala na obavách Bulharů z budoucího vývoje. Jak se ale brzy ukázalo, volba to rozhodně nebyla ideální. V následujících letech si Bulharsko prošlo obdobím neustálých zvrátů, odhalením podezření z korupce a hašteřením se stran mezi sebou. Ekonomicky i hospodářsky přitom dost strádalo. Na podzim roku 1991 se nespokojenost s levicovou vládou projevila naplno, volby konečně vyhrála pravice. Ale ani vládě Filipa Dimitrova se zrovna moc nedařilo. A tak se bulharský volič v roce 1994 opět přiklonil k slibům sociálních jistot. A nelze se ani příliš divit. Jenže vládě Žana Videnova se nevedlo o nic lépe, v Bulharsku se kvůli liberalizaci vývozu obilí dokonce začaly tvořit fronty na chleba. Jakoby toho nebylo málo, brzy udeřila další krize: tentokrát kvůli výsledku prezidentských voleb z roku 1996. Vítězství Petara Stojanova z tábora Sjednocených demokratických sil Videnovu vládu položilo⁴³³. Kvůli protestům opozice se socialisté možnosti vytvořit novou vládu vzdali.⁴³⁴ Celková bilance šesti let od pádu komunismu? Dosti neuspokojivá.

Předčasné volby vypsané na rok 1997 přinesly vítězství pravicové ODS, která zahájila novou etapu radikálního reformního procesu v Bulharsku. Ambiciózní Ivan Kostov ze Svazu demokratických sil se chopil šance zlepšit životní podmínky svých spoluobčanů s vervou. Vládní reformy však začaly zvyšováním cen zboží, do toho ještě působily problémy s privatizací. Skoro to vypadá, jakoby se Bulharsko nemohlo vymotat ze začarovaného kruhu nepřiliš účinných reforem. Vláda sice zastavila stoupající inflaci, ale to už zklamání Bulhaři začali svoje naděje upínat k bývalému carovi, který se v roce

⁴³³ premiér sám podal demisi.

⁴³⁴ SKÁLOVÁ, Ivana, *Bulharsko – deset let hledání*, 12.1.2002, staženo 3.4.2008 z europeum.org

1996 vrátil zpět do země. Ačkoli informace o jeho životě, které tehdy měli Bulhaři k dispozici, byly poměrně strohé, vědělo se o něm, že má jako podnikatel dobré kontakty v mezinárodních kruzích a podnikatelské sféře. Co líp, své zkušenosti a kontakty nabízel Bulharsku “k službám”.

Jelikož žil Simeon ve Španělsku, měl několikrát možnost na téma znovunastolení monarchie v Bulharsku s Juanem Carlosem hovořit. Španělský král k tomuto tématu uvedl...“*pokud jde o návrat někdejších monarchií do východoevropských zemí, nejsem přílišný optimista.*“⁴³⁵ Logicky si Simeon musel klást otázku, zda bude kolem sebe mít dost prostředníků nato, aby provedl bezprostřední změny. Nechtěl být bulharským králem na nějakou dobu, chtěl, aby to bylo navždy⁴³⁶. Uvědomoval si však, že ekonomická situace Bulharska je naprosto odlišná od pozice, z níž původně vycházelo Španělsko, právě z tohoto důvodu zřejmě zvolil strategii získání si Bulharů skrz ekonomické reformy, které jim měly zajistit vyšší životní úroveň.

Příkladem španělského krále se Simeon bezesporu inspiroval i v myšlence cestovat napříč Bulharskem a získávat si tak sympatie „svého“ lidu. Nakonec který politik by nebyl společností vnímán kladně, pokud se chová způsobem, který nutně budí dojem, že se zajímá nejen o politické dění země ale i o osudy a názory obyčejných lidí?

Simeon mnohé Bulhary dosti rychle přesvědčil, že má nato, aby Bulharsko vyvedl z krize. Obklopil se mladými lidmi se západním vzděláním a Bulhaři uvěřili, že začíná doba lepších časů. Co natom, že Simeonův kabinet byl v politice nezkušeným nováčkem? Simeonovy sliby, obecně formulované jako zásadní změna životního standartu, vytvoření pravidel pro boj s korupcí, zvýšení minimální mzdy či přídavků na děti⁴³⁷ zněly hodně lákavě. Aniž by se někdo z jeho voličů pozastavil nad tím, jestli je to vůbec reálné, zvláště když byla bulharská ekonomika z části závislá na podpoře mezinárodních institucí. Lidé chtěli slyšet přesně toto a Simeon jim to nabízel.

Simeonovo bohatství a zkušenosti z podnikatelské sféry Bulharům lichotilo. K jeho zklamání se však Bulhaři o monarchii moc nezajímali, pokud tedy vůbec. Monarchistické cítění v Bulharsku kořeny nezapustilo. Lidé se s ní neztotožňovali,

⁴³⁵ VILALLONGA, José Luis de, *Hovory s Juanem Carlosem králem španělským*, Praha: Český spisovatel, 1995, s.197

⁴³⁶ VILALLONGA, José Luis de, *Hovory s Juanem Carlosem králem španělským*, Praha: Český spisovatel, 1995, s. 197

⁴³⁷ SKÁLOVÁ, Ivana, *Bulharsko – deset let hledání*, 12.1.2002, staženo 3.4.2008 z europeum.org

nepřijali ji za svou. Simeon se musel smířit s tím, že touha po nastolení monarchie není na pořadu dne. Dostal však šanci zemi vést jako premiér, a to nebylo málo.

Jak se záhy ukázalo, tato prohra nebyla jediná. Simeon nejen že nedisponoval dostatečně silnou základnou o níž by mohl své nároky na restauraci monarchie opřít (na základě průzkumu 85 % obyvatel země podporovalo republiku), ale v závěru ani ekonomickými výsledky, které by jeho snahu o obnovení monarchie podpořily. Jeho předvolební taktika mu sice vyšla a volby se svým ambiciózním ač ne příliš reálným programem vyhrál. Nicméně budoucí hospodářské úspěchy, s nimiž při realizaci vládní politiky počítal a které mu zřejmě měly vynést tak vysokou oblibu, že by si nakonec Bulhaři osobu bývalého panovníka sami mohli spojit s restaurací monarchie jako takové⁴³⁸, byly v nedohlednu. Simeonovo úspěšné premiérské období nemělo dlouhého trvání. Jeho kabinetu technokratů příliš brzy došel dech, nedostatek zkušeností a nepříliš jasná politická koncepce vládní politiky podkopaly nohy. Hospodářská situace Bulharska se výrazně nezlepšovala. Pouhé odhodlání již nestačilo, entuziasmus vyprchával. Lidé chtěli vidět výsledky, jenže těch se vládě nedostávalo.

Nadešla doba, kdy si Bulhaři uvědomili, že ani dobré vystupování a konexe bývalého monarchy bulharské hospodářství nezachránilo. Simeonův předvolební slib zvýšení životní úrovně za 800 dní zcela ztroskotal. Zklamání tak na sebe nenechalo čekat dlouho. Socialistická strana v souvislosti s tradicí principu kyvadla mohla začít odpočívat dny svého vítězství v nadcházejících parlamentních volbách.

Vystřízlivění, které povolební období přineslo, muselo být pro člověka, který se vrátil do země s ambicí znovunastolit monarchii, hodně bolestným zklamáním. Simeon svému působení v politice rozhodně nevtiskl tak osobitý charakter a výsledky, jako tomu bylo v případě španělského krále Juana Carlose. Startovní pozici Simeon rozhodně neměl - i díky svému původu - špatnou, situace mu přála, Bulhaři mu byli nakloněni a jeho programu věřili, a to byl kredit, jemuž se zpočátku Juan Carlos rozhodně těšit nemohl. Jenže selhal. Je zcela nesporné, že svoji negativní roli v tomto patu sehrál i tristní nedostatek času, který byl k reformám vyhrazen. Jenže těch osudných 800 dní, které měly stačit k tomu, aby Bulhaři viděli jednoznačné výsledky vládních reforem, ty Simeon v předvolební kampani prezentoval sám. Nejednalo se o ultimátum zvenčí.

⁴³⁸ Když vyhrál volby, přemýšlel, že by se Bulharů v referendu mohl zeptat, zda-li jej nechtějí jako cara.

Simeon svůj boj o trůn definitivně prohrál. Monarchii v Bulharsku již nenastolí. Nedobral se prostě natolik vynikajících výsledků, aby se Bulhaři s monarchií mohli alespoň teoreticky ztotožnit. Co na tom, že očekávání byla vzhledem ke krátké době a ekonomické situaci, v níž se Bulharsko nacházelo, nereálná? Že je Simeon logicky splnit nemohl ? 800 dní - to byla jeho vlastní slova, která ho stála důvěryhodnost. A taky možnost, někdy ve vzdálené budoucnosti stát v čele Bulharů jako monarcha, jako car, kterým se bezesporu stále cítí být.

Závěr:

Demokratická transformace proběhla ve Španělsku tak rychle a relativně hladce, že bude zřejmě ještě dlouho dávana za vzor jiným zemím. Loučení se s diktátorským režimem proběhlo bez násilností na ulicích i bez perzekucí, ať už bychom chtěli hledat v politické nebo ekonomické sféře. Skrze autoreformu se diktatura sama odsoudila k zániku. Nicméně k tomu musela dostat impulz – a tím, kdo cestu k demokratizaci Španělska otevřel, byl sám král Juan Carlos. Je pravda, že když nastupoval po smrti Franca na trůn, monarchistické cítění ve Španělsku téměř neexistovalo. Trvání bourbonské monarchie bylo na dobu více než 40-ti let zpřetrháno a to je hodně dlouhá doba nato, aby se nejméně dvě generace Španělů s monarchií přestaly identifikovat. Juan Carlos však měl dostatek politického citu, aby toto „odcizení běžných obyvatel“ prostřednictvím změn, které jako král prováděl nebo podporoval, dokázal zvrátit. A právě díky obratným diplomatickým krokům, vedoucím k demokratizaci země, si získal přízeň Španělů. Jenže monarchie vyhráno neměla, po jistou dobu u Španělů převládal pocit oddanosti králi (tzv. „juancarlismus“), přijímán a oceňován byl tedy král, nikoliv monarchie jako taková. Až rok 1981 přinesl zlom, který mohl zásadně změnit běh španělských dějin. Teprve poté, co král svým prodemokratickým postojem zmařil pokus podplukovníka Tejera, generála Milans del Bosche a generála Armady o vojenský puč, Španělé monarchii uznali za „svou“, Koruně to dokonce vyneslo takové uznání, kterého se jí za celé 19. ani 20. stolení do nástupu Juana Carlose víceméně nedostávalo. To že je monarchie ve Španělsku dnes přijímána (ponechme stranou místní nacionalismy a jejich požadavky týkající se autonomie), je dílo současného krále, výsledek jeho jednání a osobní odvahy. Kdyby byl nastoupil na trůn v roce 1975 kdokoliv jiný (kandidátů ochotných přijmout korunu byl dostatek), mohl být sled událostí ve Španělsku docela rozdílný. Stěžejní otázkou by zůstávalo, jak by se potenciální monarcha vyrovnal s požadavky společnosti na přestavbu politického režimu. Ať tak či onak, obrovské odhodlání Juana Carlose i jeho osobní charisma vyneslo hlubokou úctu jak jemu tak i úřadu, který dnes reprezentuje.

S příjezdem Simeona II. se monarchie do Bulharska však nevrátila. Bývalý car v Bulharech promonarchistické cítění probudit nedokázal. Přesto své politické snažení nevzdal - když nemohl být oficiálně carem a dokonce ani kandidovat na úřad

prezidenta, rozhodl se bojovat o hlasy Bulharů v parlamentních volbách. Byl to brilantní tah, jako bývalý monarcha, svázán s dějinami této země, si snadno získával sympatie obyvatel a vzbuzoval v nich nefalšovanou naději, že se jejich životní úroveň brzy změní k lepšímu. Působil jako osobnost, kterou není možné zkorumpovat a která bezpochyby myslí na blaho země. Bulhaři mu dali šanci zemi vést z prestižní pozice premiéra. Jeho kabinet technokratů, které nebylo možné spojovat s maléry minulosti, zpočátku pracoval s velkými ambicemi. Vezmeme-li v úvahu, že funkční období vlády, pokud by nedošlo k předčasným volbám, je čtyřleté, mohl Simeon v následujících prezidentských volbách klidně kandidovat na funkci prezidenta. Jenže - kroky, které jako premiér prováděl, slibům, které v předvolební kampani prezentoval, nedostály. A to v Bulharsku mohlo znamenat jediné: odliv voličů. Jeho skvěle rozjetá kariéra tímto ustrnula na bodě mrazu. Rok 2005 přinesl vítězství levici.

Simeon výsledkem svého nepříliš podařeného premiérského úřadování ztratil nejen důvěru Bulharů, ale především možnost restaurovat v Bulharsku monarchii. Monarchie se jako politická forma do Bulharska jistě nevrátí. Co hůř, Simeon v současné vládě nezastává žádný ministerský post. Na politika, který aspiroval „svůj národ“ vést z pozice nejvyšší, je to znatelný propad. V současné době, v souvislosti se vstupem Bulharska do EU se ani nedá říct, zda se ve volbách v roce 2009 opět projeví princip kyvadla, který by Simeona mohl vynést zpět na politické výsluní a dát mu šanci napravit chyby, kterých se v pozici premiéra dopustil.

Při hodnocení těchto v podstatě nedávných událostí logicky vyvstává otázka, zda může monarcha při přechodu k demokracii sehrát pozitivní roli. A samotná odpověď je nasnadě: ano, pokud jeho působení v politice přináší pozitivní a hmatatelné výsledky. Jen tehdy může monarcha spojit své působení v politických kruzích s požadavkem uznání „úřadu, který reprezentuje“ a současně jen tehdy může žádat, aby občané uznali platnost jeho dalšího setrvání ve funkci. Těžko lze bez viditelných pozitivních výsledků žádat něčí loajalitu či v případě volené funkce odevzdaný volební hlas. Juan Carlos ve svém historickém úkolu uspěl, o tom nemůže být pochyb. Ne tak Simeon II., který svou šanci promarnil. Nezbývá než doufat, že se car ze svých chyb poučil a pro příště – pokud ovšem nějaké „příště“ bude - se vyvaruje populistických hesel, které ho sice v parlamentních volbách v roce 2001 vynesly na samý vrchol popularity, ale v zápětí na to mu „zlomily vaz“. Simeon Bulhary zklamal a je téměř jisté, že na souběh nepříliš

vydařených událostí pod jeho politickým vedením nezapomenou, ovšem to, že dají bývalému monarchovi ještě druhou šanci, vyloučeno není. Klíčovou otázkou pak bude, jak se k této případné výzvě Simeon postaví. Zcela jistě ale oficiálně ve vztahu ke své osobě nikdy neuslyší: „Bůh ochraňuj krále!“

SUMMARY

The democratic transition in Spain has been completed so quickly and relatively swimmingly, that this country, evidently still for a long time will set an example for other countries. The leave-taking with the dictatorship was without violence on the streets and also without persecutions not only in the political but also in economic sphere. Through the autoreform, the dictatorship condemned itself to disappearance. But it should receive a clear impulse therefore – and the one that has opened the path towards the democracy was the king Juan Carlos. It's true, that in the period of his accession the throne after the Franco's death, the royalistic feeling in Spain was practically absent. The duration of Bourbon monarchy was interrupted for a period of more than 40 years, which was a very long time for two generations of Spaniards, that ceased to identify themselves with the monarchy. But Juan Carlos had sufficiency of political feeling, to be able to reverse „this disaffection of common people“ by means of changes, that the king carried out or maintained. And just due to intelligent diplomatic steps, aimed to democratization of the country, he got the respect of Spaniards. But it wasn't still the victory of monarchy, because for some period only a loyalty feeling for the king predominated by Spaniards. (it was so-called. „Juancarlistus“). It means that it was only the king who was accepted and estimated and not the monarchy in itself. Only the year 1981 brought a change, which should in principle retransform the Spanish history process. As lately as the king due to his prodemocratic approach prevented the military coup attempt of Lieutenant-Colonel Tejero, General Milans del Bosch and General Armado, the Spaniards acknowledged the monarchy as „their own monarchy“. This reality has brought such an appreciation to the royalty, which it didn't enjoy in any period of 19. and 20.centuries before the Throne Accession of Juan Carlos. The actual acceptance of monarchy in Spain (let's put aside the local nationalism and its requests, concerning the autonomy), is the work of the actual king and result of his proceeding and personal courage.

The monarchy in Bulgaria didn't come back in Bulgaria with the arrival of Simeon II, because the former tsar wasn't able to revive the promonarchistic feeling by Bulgarian

people. But he didn't give up his political aspiration – when he couldn't officially become the tsar and stand for presidentship, he decided to fight for votes of Bulgarians in parliamentary elections. It was an inspired play, because Simeon as a former monarch, related to the country's history got easily the citizens' sympathy and evoked an unadulterated expectancy of early improvement of their level of living. The people supposed that he is the person which cannot be corrupted and which is thinking without doubt of the country's well-being. Bulgarians gave him the chance to lead the country as the Bulgaria's premier. His Cabinet of technocrats, that couldn't be related to troubles of former times, at the beginning had been working with big ambitions. Taking into consideration the fact, that the function period of the government takes four years (if early elections wouldn't occur), Simeon could stand for president in the following presidential election. But – steps he realized as Prime Minister, didn't comply with promises of his election campaign. And it could mean the only thing in Bulgaria: the efflux of electors. His superbly started career was in this way arrested on the ice point. The year 2005 brought the victory of the left.

Simeon for reasons of his not very successful Prime Minister position has lost not only the Bulgarians' confidence but also the possibility to restore the monarchy in Bulgaria. The monarchy as a political form won't surely come back in Bulgaria. But much worse is the fact, that Simeon executes no duties of Minister in actual Cabinet. It is a very noticeable breakdown for a politician, aspiring to lead „his country“ from the highest position. At the present time, in connection with Bulgaria's entry to EU it is very difficult to estimate if in the year 2009 the principle of pendulum will appear again, which could put Simeon again on the political sunny side of life and give him the chance to remedy errors he committed in his position of Prime Minister.

Použitá literatura a zdroje:

Tištěné zdroje:

ANÝŽ, Daniel, (2005) *Kdo po volbách stane v čele Bulharska ?*, Praha: MF Dnes, článek ze dne 27.6.2005, s. 8

BERNECKER, L.Walther,(1998), *Monarchy and Democracy: The Political role of King Juan Carlos in the Spanish Transition* in Journal of Contemporary History, Vol 33, No.1, Jan., 1998

BUCHERT, Viliam, (2004), *Velká světová rarita: král premiérem*, Praha:MF Dnes, článek ze dne 3.9.2004, s.6

Bulhaři protestovali proti vládě,(2001), Praha: MF Dnes, článek ze dne 2.11.2001, s.12

DURMAN, Karel, *Útěk od praporů: Kreml a krize imperia 1964 - 1991*, Vyd.1., Praha: Karolinum, 1998. 531 s. ISBN 80-7184-672-4

EHL, Martin, (2001), *Car chce dobýt Bulharsko. Ve volbách*, Praha: MF Dnes, článek ze dne 13.4.2001, s.14

EHL,Martin, (2001), *Zklamání Bulhaři zvolí cara*, Praha: MF Dnes, článek ze dne 16.6.2001, s. 12

ELLWOOD, Sheelagh, *Franco: člověk, voják, diktátor*, Vyd. 1., Brno:Books, 1999. 264s. ISBN 80-7242-062-3

FIALA, Petr, HOLZER, Jan, STRMISKA, Maxmilián a kol, *Politické strany ve střední a východní Evropě: ideově-politický profil, pozice a role politických stran v postkomunistických zemích*, Vyd. 1., Brno: Masarykova univerzita, 2002. 471 s. ISBN 80-210-3036-4

GLENNY, Misha, *Balkán 1804 – 1999, Nacionalismus, válka a velmoci*, Vyd. 1., Praha: BB art, 2003, 547 s. ISBN 80-7257-976-2

HARANTOVÁ, Emílie,(2004), *Hannoverský hřebčinec Evropy : V premiérském křesle*, Praha: MF Dnes, článek ze dne 20.8.2004, s. 6

HEGER, Lubomír,(2003), *Bulharský car má problémy*, Praha: MF Dnes, článek ze dne 10.10.2003, s. 12

HEUBEL, J.E., (1977), *Church and state in Spain : Transition towards independence and liberty*, in The western Political Quarterly , Mar., 1977, Vol. 30, No.1

- HONZÁK, František aj, *Státy a jejich představitelé*, 3. přeprac. vyd., Praha: Libri, 1998. 499 s. ISBN 80-85983-45-1
- HRYCH, Ervin, *Velká kniha evropských panovníků*, Vyd. 1., Praha:Regia, 1998. 699 s. ISBN 80-902484-3-8
- HUNTINGTON, Samuel P., *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, 1 st ed., Norman: University of Oklahoma Press, 1991. 366 s. ISBN 0806125160
- CHALUPA, Jiří, *Španělsko, Stručná historie států*, Vyd. 1., Praha: Libri, 2005. 217 s. ISBN 80-7277-281-3
- CHALUPA, Jiří, *Jak umírá diktatura. Pád Frankova režimu ve Španělsku*, Olomouc: Votobia, 1997. 220 s. ISBN 80-7198-257-1
- Chceme krále ! Chceme krále !*,(2004), Praha: MF Dnes, článek ze dne 20.8.2004, s. 6
- KUBÁT, Michal, *Postkomunismus a demokracie: politika ve středovýchodní Evropě*, Praha: Dokořán, 2003. 125 s. ISBN 80-86569-47-0
- KUBÁT, Michal a kol, *Politické a ústavní systémy Středovýchodní Evropy*, Vyd. 1., Praha: Eurolex Bohemia, 2004. 432 s. ISBN 80-86432-90-4
- KUBÁT, Michal , BALÍK, Stanislav , *Teorie a praxe totalitních a autoritativních režimů*, Vyd. 1., Praha: Dokořán, 2004. 167 s. ISBN 80-86569-89-6
- KUNC, Jiří, *Stranické systémy v re/konstrukci: Belgie, Itálie, Španělsko, ČS, Česká republika*, Vyd. 1., Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. 262 s. ISBN 80-85850-79-6
- LINZ, J. Juan, *Totalitarian and Authoritarian Regimes*, Colorado:Lynne Rienner Publishers, 2000. 342 s. ISBN: 1-55587-890-3
- OMAR, G. Encarnación, *Spain after Franco: Lessons of Democratization* in World Policy Journal, Winter 2001/2002
- PAYNE, G. Stanley, *Fascist Italy and Spain, 1922 -1945*, in SPAIN AND THE MEDITERRANEAN SINCE 1898
- PEEVA, Ralitsa, (2001), *Electing a Czar: The 2001 Elections and Bulgarian Democracy* in East European Constitutional Review, Fall 2001, Vol 10, No.4
- PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005. 519 s. ISBN 0-00-638693-8
- PRESTON, Paul, *Franco*, Vyd. 1., Praha: BB art, 2001. 706 s. ISBN 80-7257-619-4

RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Vyd. 1., Praha: Lidové noviny, 2000. 508 s. ISBN 80-7106-404-1

ŘÍCHOVÁ, Blanka, FIALA, Vlastimil a kol, *Úloha politických aktérů v procesu decentralizace*, Olomouc: Moneta, 2002. 616 s. ISBN 80-900965-8-1

ŘÍCHOVÁ, Blanka a kol., *Komparace politických systémů II.*, Vyd. 2., Praha: VŠE, 2002. 235s. ISBN 80-7079-107-1

SPIROVA, Maria,(2005), *Political Parties in Bulgaria, Organizational Trends in Comparative Perspective*, in PARTY POLITICS, London 2005, Vol. 11, NO.5

UBIETO, Arteta, Antonio aj, *Dějiny Španělska*, Praha: Lidové noviny, 1995. 911 s. ISBN 80-7016-117-4

VASSILEV, Rossen,(2003), *Will Bulgaria Become Monarchy Again ?*, in Southeast European Politics, November 2003, Vol. IV, No 2-3

VILALLONGA, Jusé Luis de, *Hovory s Juanem Carlosem králem španělským*, Vyd. 1., Praha: Český spisovatel, 1995. 216 s. ISBN 80-202-0563-2

WEITHMANN, W.Michael, *Balkán: 2000 let mezi Východem a západem*, Vyd. 1., Praha: Vyšehrad, 1996. 431s. ISBN 80-7021-199-7

Internetové zdroje:

Bulharsko má konečně novou vládu, 17.8.2005, staženo 3.3.2008 z euractiv.cz, on-line text dostupný z : <http://www.euractiv.cz/evropa-dnes0/clanek/bulharsko-m-konen-novou-vldu>

RYCHLÍK, Jan, *Nelehká cesta Bulharska do EU*, staženo 20.4.2008 z listy.cz, on-line text dostupný z : <http://www.listy.cz/archiv.php?cislo=071&clanek=010712>

ŘEZNÍČEK, Martin, *Bulharské volby vyhrál bývalý car*, 18.6.2001, staženo 20.4.2008 z bbc.cz, on-line text dostupný z : <http://www.bbc.co.uk/czech/lupasvet/154.shtml>

SKÁLOVÁ, Ivana, *Bulharsko – deset let hledání*, staženo 3.4.2008 z europeum.org, on-line text dostupný z : http://www.europeum.org/disp_article.php?aid=472

SKÁLOVÁ, Ivana, *Všechny barvy bulharské politiky*, 2/2005, staženo 3.3.2008 z navychod.cz, on-line text dostupný z : <http://www.navychod.cz/?req=article&id=368>

NAHODILOVÁ, Lenka, *Etnická paleta dnešního Bulharska*, 11.1.2002, staženo 20.3.2008 z europeum.org, on-line text dostupný z :
http://www.europeum.org/disp_article_text.php?aid=470

Projekt diplomové práce na téma :

Komparace rolí Juana Carlose a Simeona II v procesu transformace a otázka monarchie a monarchismu ve Španělsku a v Bulharsku.

Španělský přechod k demokracii často bývá považován za vzorový, neboť do tohoto procesu byly zahrnuty všechny důležité síly. Tím se přechod stal poklidným, konsensuálním. Zdrojem úspěchu španělského přechodu se stala nejen vůle k všeobecné spolupráci, ale především přesvědčení, že při vytváření pravidel politické soutěže nesmí být vynechána žádná významnější síla. Sám Juan Carlos pak svým postojem a chováním významně přispěl k úspěchu transformačního procesu a tím i ke všeobecnému respektu Španělů k otázce existence monarchie ve Španělsku.

Bulharský přechod k demokracii znovunastolení monarchie nepřinesl, ač Simeon II. vynaložil nemalé úsilí ve snaze „své zemi“ vládnout. Panovníkem se nestal, získal však možnost Bulharsko vést ve funkci premiéra, k čemuž mu jeho původ nesporně velmi pomohl.

Cílem této práce je srovnání rolí španělského krále Juana Carlose a Simeona II v procesu transformace s přihlédnutím k otázce postavení monarchie a monarchismu v obou zemích. Časově bude práce vymezena ...Kromě odborné literatury budou dalším důležitým zdrojem práce články v periodickém tisku a internetové zdroje.

Diplomová práce bude mít přibližně následující strukturu :

- 1) Úvod
- 2) Španělský přechod k demokracii, jeho hlavní rysy
- 3) Role Juana Carlose v procesu transformace
- 4) Konsolidace španělské demokracie a postavení monarchie v rámci španělského politického systému
- 5) Bulharský přechod k demokracii, jeho hlavní rysy
- 6) Snahy Simeona II. o znovunastolení monarchie
- 7) Působení Simeona II. v premiérském úřadu
- 8) Srovnání španělského a bulharského přechodu k demokracii, postavení monarchie a monarchismu v transformačním procesu v obou zemích
- 9) Závěr

Seznam literatury :

BACHOUDOVÁ, Andrée, *Franco*, Praha: Themis, 1999. 574 s. ISBN 80-85821-77-X

Balkánské socialistické státy mezi dvěma válkami, Praha: Horizont, 1970.

DIMITROV, V.(2001): *Bulgaria – the uneven transition*, London a New York, Routledge

ELLWOOD, Sheelagh, *Franco: člověk, voják, diktátor*, Vyd. 1., Brno:Books, 1999. 264s. ISBN 80-7242-062-3

FIALA, Petr, HOLZER, Jan, STRMISKA, Maxmilián a kol, *Politické strany ve střední a východní Evropě: ideově-politický profil, pozice a role politických stran v postkomunistických zemích*, Vyd. 1., Brno: Masarykova univerzita, 2002. 471 s. ISBN 80-210-3036-4

FILIPPI-Codaccioni A. M., *Dějiny 20.století: Encyklopedie politického,ekonomického a kulturního dění*, Vyd. 1., Praha: Mladá fronta ,1994. 423 s. ISBN 80-204-0403-1

GIATZIDIS, E. (2002): *An Introduction to post-Communist Bulgaria. Political, economic and social transformation*, Manchester: Manchester University Press, 224 s. ISBN 0-7190-6095-8

HUNTINGTON, Samuel P., *The Third Wave: Democratization in the Late Twentieth Century*, 1 st ed., Norman: University of Oklahoma Press, 1991. 366 s. ISBN 0806125160

CHALUPA, Jiří, *Španělsko, Stručná historie států*, Vyd. 1., Praha: Libri, 2005. 217 s. ISBN 80-7277-281-3

CHALUPA, Jiří, *Jak umírá diktatura. Pád Frankova režimu ve Španělsku*, Olomouc: Votobia, 1997. 220 s. ISBN 80-7198-257-1

KUBÁT, Michal, *Postkomunismus a demokracie: politika ve středovýchodní Evropě*, Praha: Dokořán, 2003. 125 s. ISBN 80-86569-47-0

KUNC, Jiří, *Stranické systémy v re/konstrukci: Belgie, Itálie, Španělsko, ČS, Česká republika*, Vyd. 1., Praha: Sociologické nakladatelství, 2000. 262 s. ISBN 80-85850-79-6

LINZ, J. Juan, *Totalitarian and Authoritarian Regimes*, Colorado:Lynne Rienner Publishers, 2000. 342 s. ISBN: 1-55587-890-3

LITERA, B., TEJCHMAN, M., VYKOUKAL, J., *Vznik, vývoj a rozpad sovětského bloku 1944 - 1989*, Vyd. 1., Praha: Libri, 2000. 860 s. ISBN 80-85983-82-6

NÁLEVKA, V., *Světová politika II.*, Praha: Skřivan, 2000. 287 s. ISBN 80-902261-6-7

- PAYNE, Stanley G., *Franco Regime 1936-1975*, London: Phoenix Press, 2000
- PRESTON, Paul, *Juan Carlos, Steering Spain from dictatorship to democracy*, London: Harper Perennial, 2005. 519 s. ISBN 0-00-638693-8
- PRESTON, Paul, *Franco*, Vyd. 1., Praha: BB art, 2001. 706 s. ISBN 80-7257-619-4
- RYCHLÍK, Jan, *Dějiny Bulharska*, Vyd. 1., Praha: Lidové noviny, 2000. 508 s. ISBN 80-7106-404-1
- ŘÍCHOVÁ, Blanka a kol., *Komparace politických systémů II.*, Vyd. 2., Praha: VŠE, 2002. 235s. ISBN 80-7079-107-1
- Střední a jihovýchodní Evropa ve válce a revoluci*, Praha: Academia, 1969
- TEJCHMAN, Miroslav, *Sovětizace východní Evropy. Země střední a jihovýchodní Evropy v l. 1944-1948*, Vyd. 1., Praha: Historický ústav, 1995. 283 s. ISBN 80-85268-45-0
- VILALLONGA, José Luis de, *Hovory s Juanem Carlosem králem španělským*, Vyd. 1., Praha: Český spisovatel, 1995. 216 s. ISBN 80-202-0563-2